

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI**

**NIETZSCHE FELSEFESİ, MODERNİZM,
AHLAK VE İMMORALİZM**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Demet KÖSE**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Kazım SARIKAVAK**

Ankara-2008

ONAY

Demet Köse tarafından hazırlanan “Nietzsche Felsefesi, Modernizm, Ahlak ve İmmoralizm” başlıklı bu çalışma, 15.09.2008 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Felsefe Anabilim dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Kazım SARIKAVAK (Başkan)

Prof. Dr. Nurten GÖKALP

Doç. Dr. Emel KOÇ

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın amacı, Nietzsche'nin ahlak karşısında ortaya koyduğu tutumu, ahlakın oluşumu ve gelişim evreleriyle ilgili görüşlerini açıklamak ve bu ahlak anlayışı içerisinde immoralist öğeler olup olmadığını değerlendirmektir. Çalışmada önceliği, farklı bakış açısı ve düşüncelerine paralelliği açısından, üzerinde durmanın faydalı olacağını düşündüğümüz, Nietzsche'nin felsefeye ve filozofa bakışını açıklamaya verdik. Daha sonra Nietzsche felsefesinde anahtar rol oynayan kavramların açıklanmasına yer verdik. Çalışmamız, Nietzsche'nin ahlak anlayışına yönelik olduğu için, sırasıyla, onun, ahlakın kökeni, gelişimi ve insan yaşamında ortaya çıkardığı sonuçlarıyla ilgili görüşlerini ele aldık ve sonuçta, Nietzsche'nin ahlak anlayışında immoralizmin yerini tayin etmeye çalıştık.

Araştırmamızda, birinci derecede Nietzsche'nin eserlerinden yararlanmaya çalıştık. Çevirilerin birden fazla olması ve bazı metinlerdeki farklı yorumlanabilecek çeviriler çalışmayı güçleştirmiştir. Bu güçlüğün giderilmesi için, Nietzsche ile ilgili yazılan eserlerden de büyük ölçüde yararlanılmıştır. Ayrıca çalışmaya başlarken YÖK Tez Merkezinde, konuyla ilgili daha önce yapılan çalışmalar taranmış, Nietzsche'nin farklı yönlerini ele alan tezler okunarak, bunlardan da yararlanılmıştır.

Felsefe tarihinin en ilgi çekici ve en çok yorumlanan filozoflarından biri olan Nietzsche'yi daha iyi tanımamı ve anlamamı sağlayan, bu konuyu araştırmam için beni teşvik eden ve çalışmam boyunca yardımlarını esirgemeyen hocam ve tez danışmanım sayın Prof. Dr. Kazım SARIKAVAK'a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	iv
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	5
NİETZSCHE’NİN FELSEFEYE BAKIŞI VE NİETZSCHE FELSEFESİNİN TEMEL KAVRAMLARI.....	5
I. Nietzsche’ye Göre Felsefe ve Filozof.....	5
II. Nietzsche Felsefesinin Temel Kavramları.....	10
A. Güç İstemi (Will to power).....	10
B. Décadence.....	13
C. Nihilizm.....	15
D. Tanrı’nın Ölümü.....	19
E. Sonsuz Dönüş.....	23
F. Üstinsan (Übermensch).....	26
İKİNCİ BÖLÜM.....	30
MODERNİZM, AHLAK VE İMMORALİZM.....	30
I. Modernizmin Kavramsal Çerçevesi.....	30
II. Modernizmin Temel Ahlak Anlayışları.....	35
A. Yararcı Ahlak.....	35
B. Ödev Ahlakı.....	37
III. Nietzsche ve Ahlak.....	39
A. Sürü İnsanı ve Köle Ahlakı.....	39
B. Özgür İnsan ve Ahlaka Bakışı.....	59
C. Üstinsan (Trajik İnsan) Ve Ahlakı.....	69
IV. İmmoralizm.....	80
A. İmmoralizmin Kavramsal Çerçevesi.....	80
B. Nietzsche’de İmmoralizm.....	82
SONUÇ	90
KAYNAKÇA.....	94

ÖZET.....	100
ABSTRACT.....	102

SİMGELER VE KISALTMALAR

a. g. e.	: Adı geçen eser
a. g. m.	: Adı geçen makale
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
Ed.	: Editör
p.	: Page
s.	: Sayfa
v.d.	: Ve diğerleri
yay.	: Yayınevi/ yayınları

GİRİŞ

Friedrich Nietzsche (1844-1900), felsefe tarihinin en ilgi çekici ve önemli isimlerinden biridir. Hem yaşamı, hem felsefi düşünceleriyle günümüzde hala, en çok tartışılan filozoflardandır.

Bir düşünürün fikirlerini, yaşadığı çağ ve ortamdan bağımsız olarak değerlendirmek mümkün değildir. Onun fikirlerinin içinde filizlendiği 19. yüzyıl Avrupa'sı düşünce bakımından yeni arayışlar ve kriz dönemi içerisindedir. Nietzsche de yaşadığı topluma egemen değerlerden olumlu ya da olumsuz etkilenmiştir. Nietzsche, aykırı bir filozoftur, nitekim o, çağının bütün ahlaki değerlerine savaş açar; başta kilise ve din adamları olmak üzere bütün dini otoritelere, felsefi sistemlere ve tarihi akımlara başkaldırır. O, yaşadığı çağa toptan bir karşı çıkış içinde olan bir başkaldırı filozofu olarak nitelendirilebilir. Düşünce sistemi oldukça karmaşık ve kendi içinde bir takım çelişkiler taşıyor olmasına rağmen, onun mevcut ahlak anlayışları karşısında aldığı tavır, kuşkuyla yer bırakmayacak kadar kesin ve katıdır.

Nietzsche, çağında genel kabul gören değerlere karşı savaş açan bir düşünür olduğundan, onun, yaşadığı çağın değerlerini ve ahlakını nasıl algıladığı sorusu önem kazanır. Nietzsche'nin ahlak ile ilgili düşüncelerinin anlaşılması için, onun felsefesinin karakteristik özelliklerinin çerçevesinin belirlenmesinin yararlı olacağı düşüncesindeyiz. Zira bir filozofun ahlak ve değerlerle ilgili düşüncelerini, felsefesinin genel çizgileri ve bütünlüğünden bağımsız olarak değerlendirmek olanaklı değildir. Genel olarak baktığımızda Nietzsche'nin bütün felsefesinde göze çarpan en büyük erek, mevcut bütün değerlerin yeniden değerlendirilmesidir. O, taşıdığı, tüm mevcut değerleri yıkma misyonundan gurur duyar. Çünkü yeni değerlerin oluşturulabilmesi için mevcut olanların yok edilmesi gerekir. Dolayısıyla Nietzsche'nin ahlak ve değerler üzerindeki düşünceleri, felsefesinin tamamı ile çok yakından

ilişkilidir. Bu yüzden onun ahlak anlayışı değerlendirilirken, tüm felsefesi bir bütünlük içerisinde ele alınıp yorumlanmalıdır.

Nietzsche, 19. yüzyıl Avrupa'sında Tanrı ve ahlak kavramlarının, geleneksel otoriteler tarafından aslından uzaklaştırılıp, sahteleştirildiğini savunur. Ahlaki söylemler, yüce idealleri daima ahlak çatısı altında toplar ve mevcut tüm değerler kutsal sayılır. Oysa Nietzsche ahlakın ve tüm değerlerin birer decadence (çürümüşlük) içerisinde olduğunu bildirerek, felsefesini bu çöküşten kurtulma projesi olarak şekillendirir.

Nietzsche, bir yaşam filozofudur. Onun felsefesi gerçek dünya ve bu dünyada yaşayan insan üzerinde temellenir. Problem insanın bir kriz dönemine girmesiyle başlar. O güne kadar aşkın bir dünya vaadi ile Tanrı'nın koyduğu değerlere göre yaşamını sürdüren insan, inandığı değerlerin çöküşüyle birlikte bir anlamsızlık içinde kalır. Tanrı'nın ölümü Nietzsche felsefesindeki en temel temalardan biridir. Tanrı ortadan kalkınca mevcut tüm değerler temelsiz kalır ve decadence başlar. Nietzsche'ye göre decadence beraberinde nihilizmi getirir. Her şey anlamını yitirir ve insan bir hiçlik ortasında tek başına kalır. Nihilizm, Nietzsche felsefesinde tüm değerlerin yok olduğu bir son değildir. Aksine nihilizm yeni değerler oluşturmak için bir fırsattır. Artık ne Tanrı, ne de ölümden sonra yeni bir hayat vardır. Yaşamın amacı bu dünyada ve yaşanan hayatta saklıdır. Yaşam hiç durmadan kendini tekrar eden sonsuz bir dönüş içerisindedir. Nietzsche'ye göre insanın kendini tamamlayabilmesi için sonsuz dönüş içerisinde olması gerekmektedir.

Nietzsche, Yunan Kültürü'nün trajedi sanatından son derece etkilenir ve yaşam ile trajedi arasında çok güçlü bir bağ olduğunu savunur. Trajedi insana ne olduğunu, onu geleneklerin tüm bağlarından kurtararak bildirir. Ona özgür bir birey olduğu bilincini verirken, varlığının, bu özgürlük ve alın yazısı arasında bir denge olduğunu da gösterir. Bu nedenle insan varlığı ve hayatı trajiktir. Trajedide ele alınan insan, alın yazısı ve karar özgürlüğüyle

baş başa kalmış tek insandır.¹ Nietzsche yaşamın trajik olduğunu belirlerken, bu trajik yaşamı kabullenip tüm zorluklarına katlanabilecek; getirdiği acı ve savaş gibi durumları da kapsayacak biçimde yaşama “evet” diyen bir insan ideali tasarlar. Bu, üstinsandır. Nietzsche’de üstinsan yeryüzünün anlamıdır ve insanın ulaşabileceği en üst nokta, evrimin son aşamasıdır. Nietzsche’nin gözünde insan, üstinsana ulaşmak için bir basamak, geçiş için bir köprüdür sadece... Yaşam bir güç istencidir ve insan hep sahip olduğundan daha fazla güç ister. Nietzsche’ye göre insan içgüdüsel olarak hep daha fazla güçle kendini aşma çabası içindedir.

Üstinsana giden yol zor ve aşılması güç engellerle doludur. Aşılması gereken ilk engel “sürü insanı”nın oluşturduğu engeldir. Sürü insanı, kendisine verilmiş tüm değerleri sorgusuz sualsiz kabul eden, bu değerler doğrultusunda yaşamını idame ettiren insan tipidir. Cesarettin yoksun, kendi başına karar veremeyen, baskı altında ezilen ve bundan rahatsızlık duymayan sürü insanı Nietzsche tarafından çok katı biçimde eleştirilir ve hor görülür. Sürü psikolojisinden kurtulmayı başarıp, bir üst aşamaya ulaşan insan, “özgür insan”dır. Özgür insan, sürü insanı ile üstinsanın arasında yer alır. Mevcut değerlere karşı çıkmayı başarıp, bu değerlerin boyunduruğundan kurtularak özgürleşmiş; fakat henüz yeni değerler yaratabilecek seviyeye gelememiştir. İnsanın ulaşabileceği en üst aşama üstinsandır. Üstinsan tüm değerleri yok edip, kendi değerlerini kendisi yaratabilen insandır. Nietzsche’ye göre her insanın ulaşmak için çaba harcaması gereken idealdir üstinsan.

Nietzsche felsefesinde yer alan, kısaca değinmeye çalıştığımız Tanrı’nın ölümü, güç istenci, decadence ve nihilizm, sonsuz dönüş, üstinsan kavramları oldukça özgündür. Nietzsche, bu kavramlar çerçevesinde felsefesini inşa ederken en büyük kaygısı, daha önce de değindiğimiz gibi çöken mevcut değerler yerine yeni değerler yaratarak insanlığı “konukların en

¹ F. Nietzsche, **Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe** (çev. Nusret Hızır), 2. Baskı, İstanbul, Kabalıcı Yay., 1992, s. 10-11

tekinsizi”¹ dediği nihilizmin pençesinden kurtarmaktır. Nietzsche’nin geleneksel ahlaki değerlere karşı açtığı savaş, onları yerle bir edip yok etme çabası, immoralist bir tutum olarak algılanabilir. Onun savaş açtığı sürü ahlakıdır. Sürü ahlakında insanla ilgili her şey(sürüye göre, sürü tarafından) önceden belirlenmiştir. Sürüye sonradan katılan fert için bütün kültürel değerler adeta apriorik bir mahiyet arz etmektedir.² Bireye düşen, toplum yararı adına önceden oluşturulmuş kural ve kaidelere uygun yaşamaktır. Bu durumda birey hayatını yaşayamaz, kendinden uzaklaşarak kendisine yabancılaşır ve sürü içerisinde eriyerek kaybolur. Nietzsche için bu tür bir ahlak kabul edilemezdir, yıkılmalıdır. Bu noktada Nietzsche, immoralisttir fakat onun felsefesi sadece yıkıma yönelik değildir. O, yıkmayı, yeniden kurmak için istemektedir. Nietzsche’yi tam bir ahlak karşıtı olarak algılamadan önce dikkat etmemiz gereken çok önemli bir nokta vardır. Onun karşı çıktığı, savaş açtığı ve tümünden yıkmak istediği geleneksel ahlakıdır. Nietzsche, değersiz bir yaşamı öngörmez. O, sadece insanı özgürleştirmek ve kendi değerlerini yaratabilme gücünü ona vermek ister. Sürünün içinde yok olup giden insana, birey olduğunu, sürüye mahkum olmadığını, gerçek yaşamın bu dünyada olduğunu hatırlatır. Ona kendini ve kendine ait değerleri yaratma şansı tanır.

Çalışmamızda Nietzsche’nin ahlaka bakışını, ahlak karşıtı tutumunun nedenlerini ve varmak istediği noktayı felsefesinin bütünlüğü içerisinde ele almaya çalışacağız.

¹ F. Nietzsche., **Güç İstenci**, (çev. Sedat Umran, I. Baskı, , İstanbul, Birey Yayıncılık, 2002, s. 21.

² Münir Dede, “**F.W.Nietzsche ve H. Bergson’un Ahlak Anlayışları**”, Yayınlanmamış doktora tezi, Erzurum, 1996, s. 39

BİRİNCİ BÖLÜM

NİETZSCHE'NİN FELSEFEYE BAKIŞI VE NİETZSCHE FELSEFESİNİN TEMEL KAVRAMLARI

I. NİETZSCHE'YE GÖRE FELSEFE VE FİLOZOF

Nietzsche, çağının genel kabûlüne mazhar olmuş tüm değerlerine karşı çıkarken, aynı zamanda geçmiş dönemin felsefi sistemleri ve filozoflarına da karşı çıkar.

Nietzsche'nin bu karşı tavır alışı, yaşadığı dönemin tüm değerleriyle bir decadence ve gerileme çağı olduğuna olan inancından kaynaklanır. Felsefeye yaklaşımında birbirinden farklı iki açı söz konusudur. O, yukarıda da söylediğimiz gibi, bir yandan çağının tüm geleneksel ve kültürel değerleriyle birlikte felsefe anlayışını da reddederken, bir yandan da kendisinin yeniden yarattığı değerlere bağlı bir felsefi yaklaşım sergiler. Özellikle o, 18. ve 19. yüzyılın klasik akıl inancına ve felsefelerine kökten karşıdır.¹ Geleneksel felsefeye karşı takındığı olumsuz tutum nedeniyle, kendisine filozof denmesini istemez. Çünkü çağı ile kendisi arasında derin bir uçurum görür ve çağının filozof olarak nitelendirilen isimlerine karşı olumsuz düşünceler içindedir. O, çağdaşlarının küçüklüğü ile kendi ödevi arasında büyük bir nispet farkı bulmakta ve hatta kendisinin yeterince tanınmamasını da buna bağlamaktadır.

¹ Münir Dede, a. g. e., s. 8

Nietzsche'nin çağının filozoflarına yönelttiği ağır tenkitlerin sebeplerinin başında, bu filozofların felsefelerini kendi yaşamlarında gerçekleştiremediklerine olan inancı gelir. Bir filozof, filozofça yaşarsa ancak bu ünvanı hak eder. Halbuki O'na göre yaşadığı dönemde filozof diye anılan bir çok insan, korkak bir kişiliğe sahiptir ve bu yüzden onların felsefe adına ortaya koydukları şeyler de nitelsizdir. Nietzsche'nin eleştirdiği bu resmi filozoflar, ya bilimlerin arkasına sığınarak deneysel psikoloji yapmışlar ya da tarihle meşgul olmuşlardır.¹ Nietzsche, çağının filozoflarını cesur olmamakla suçlarken, yaptıkları şeyin de felsefe olmadığını savunur. Oysa felsefe olabildiğince cesur ve cüretkar bir tavırla yapılmalıdır. Bu bakımdan olsa gerek ki daha sonraları Nietzsche'nin felsefesi, felsefe tarihinin cüretkar felsefeleri içinde anılacaktır.²

Nietzsche felsefesinin çıkış noktası yaşayan insandır. Gerçekten de Nietzsche, felsefi düşünce tarihinin getirdiği problemlerle, ancak kendi gözleriyle kavramaya çalıştığı realite bakımından hesaplaşır; problemleri, meslekten ya da kürsü filozoflarının bıraktığı yerden değil, hep kendisinden ve çağından hareket ederek ele alır; sonra da bu çağı oluşturan ve temelini meydana getiren problemlerden realiteye, insan realitesine dalar.³ Düşüncelerini inşa ederken, felsefi bir sistem kurma kaygısı taşımadığı gibi, sistemci felsefeye de karşı çıkar. Çünkü ona göre, düşüncelerin belli bir sistem çerçevesinde ortaya konulması düşünce özgürlüğüne getirilen bir sınırlamadır. Nietzsche'nin sistemci bir filozof olmaması, felsefesinde hiçbir düzen ve tutarlılık olmadığı anlamına gelmez. Belli çelişkiler var olmakla birlikte, Nietzsche felsefesi kendi içinde belli bir tutarlılığa sahiptir. Onun çelişkili görülen düşünceleri külli bir bakış açısı ile değerlendirildiğinde, bu düşüncelerin tamamen mantıklı olduğunu söylemek mümkündür.⁴ Nietzsche,

¹ Bernard Groethuysen, **Nietzsche ve Alman Felsefesi Düşünüşüne Giriş**, (çev. R.Atademir), İstanbul, Remzi Kitabevi, 1944, s.11.

² Hilmi Ziya Ülken, **Yirminci Asır Filozofları**, Ankara, Kanaat Kitabevi, 1936, s.122-123.

³ İoanna Kuçuradi, **Nietzsche ve İnsan**, Ankara, Türkiye Felsefe Kurumu Yay.1999, s. 1.

⁴ S. Kemal Yetkin, **Büyük Tedirginler**, Ankara, Pars Matbaası, 1976, s. 151-152.

felsefi sistemleri eleştirirken, düşüncelerini belli bir sistem içerisine sıkıştırmış filozofların ve onların felsefelerinin, çağının bütün değerleri gibi bir decadence içinde olduğunu vurgular. Bu filozofların sadece var olanı tekrarladıklarını, yeni hiçbir şey üretmediklerini şu şekilde ifade eder:

“Tek tek felsefe kavramları, kendileri için, kendi başlarına gelişen rasgele şeyler değildir; tersine birbirlerine bağlı, birbirleriyle ilişkili olarak gelişirler; düşünce tarihinde ne denli apansız, gelişigüzel ortaya çıkıyor gibi görünürlerse görünsünler, yine de bir sisteme aittirler: Bu durum sonunda en farklı felsefecilerin, belli bir olanaklı felsefeler temel şemasına uygun düşmesinde kendini gösteriyor. Görünmeyen bir çekim alanında aynı yörüngede döner dururlar bir kez daha: Eleştiri ve sistemleştirme isteğiyle kendilerini birbirleri karşısında ne denli bağımsız duysalar da, onlardaki bir şey, yönlendirir onları; bir şey, birbiri ardınca belli bir düzene iter: doğuştan gelen bir sistemli yapıya, kavramların ilişkisine. Düşünceleri aslında keşfetmekten çok, yeniden tanımadır, anımsamadır, bir geriye dönüşür; kavramların ortaya çıktığı, bir uzak, çok eski ruhun ev işlerine dönüş. Bu ölçüler içinde felsefe yapma, bir çeşit en üst derecede atacılıktır.”¹*

Nietzsche'ye göre, filozofların düşünceleri iki farklı şekilde değerlendirilir: Birincisi felsefe yaparken varılmak istenen amaca göre değerlendirme; ikincisi ise bu amaca ulaşmak için kullanılan yöntem ve araçlara göre değerlendirmedir. O, varmak istedikleri amaca göre değerlendirilebilecek felsefi sistemler kuran filozoflara karşıdır ve onların filozof olarak nitelendirilmelerinden rahatsızlık duyar. Olması gereken ise daha çok yöntem üzerinde duran ve yöntem anlamında değerlendirilebilecek felsefe etkinlikleridir. Kendi felsefesini de yöntem üzerinde duran bir felsefe olarak değerlendiren Nietzsche, kendinden sonraki filozoflara da bunu önerir. Kendisinden önceki filozofları da daima yöntem açısından değerlendiren Nietzsche, kendi dönemindeki kürsü filozoflarını da hep bu bakış açısından dolayı reddetmiştir.² Kısacası filozofların felsefeleri amaçları açısından değil,

* Atacılık (atavismus), çok eski atalarında bulunan özelliğin, kuşaklar sonrası, ortaya çıkma özelliği, çok uzak atalara çekme. (İyinin ve kötünün ötesinde çevirmenin notu)

¹ F. Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, s. 33.

² İ. Zeki Eyüboğlu, *Eylem Ödevi*, İstanbul, Boray Yay., 1991, s. 54-57

yöntemleri bakımından değerlidir.¹ Nietzsche'ye göre değerlendirmelerde bakış açısı bu biçimde olmalıdır.

Nietzsche, kendisinden önceki filozofları bu denli katı eleştirirken hiç mi benimsediği ya da etkilendiği bir filozof olmamıştır? Nietzsche, “tinsel açıdan görkemli, muhteşem mütevaziler” olarak tanımladığı antik Yunan filozoflarını anar.² Özellikle felsefesi üzerinde Herakleitos'un çok büyük etkisi vardır. O, Herakleitos'un felsefesini değerlendirmeye girişirken kendi felsefesinin de temel esaslarını dile getirmiştir.³ Herakleitos (M.Ö. 540-480)'un Nietzsche üzerindeki etkisi, felsefesinin amacı bakımından değil, kullandığı yöntem bakımındandır.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Nietzsche felsefesinin en önemli özelliği, başlangıç noktasının insanın fizyolojik-biyolojik varlığının olmasıdır.⁴ Nietzsche'ye göre dünyanın asıl özü güç istemidir ve bu istem ile insanın hayatı bir mücadele şeklinde devam eder. Güç istemi insanda içgüdüsel olarak vardır. Fakat geleneksel ahlak ve değerler, insan varlığının temeli olan arzu ve içgüdüleri kötü görerek yok saymışlardır. Nietzsche, ahlak aracılığıyla insan varlığının temeli olan içgüdülerin nasıl inkar edildiğini araştırır ve buna psikoloji der. Onun psikoloji dediği şey felsefi bağlamda antropoloji, daha doğrusu felsefi antropolojidir.⁵ Bu şekilde Nietzsche, insanın kendi doğasından ayrılamayacak olan içgüdülerinin, ahlak adı altında köreltmeye çalışıldığı yaklaşımın kökenlerini ortaya koyar.

İnsana ilişkin değerlendirmelerini, insanın fizyo-biyolojik varlığından hareketle ortaya koymak isteyen Nietzsche, insan ruhunu bedeninden ayrı bir öz ve **kendi başına şey** anlamında bir ilke olarak görmeyecektir.⁶ Ona göre,

¹ Münir Dede, **a. g. e.**, s. 13

² Keits Ansell Pearson, **Kusursuz Nihilist** (çev.Cem Soydemir), I. Baskı, İstanbul, Ayrıntı Yay., 1998, s. 345.

³ Albert Camus, **Başkaldıran İnsan** (çev. Prof.Dr. Tahsin Yücel), Ankara, V Yayınları, 1990, s. 74

⁴ Fehmi Baykan, **Bilgelik Yolunda Bir Filozof Nietzsche**, Ankara, Palme Yay., 1989, s.14

⁵ Münir Dede, **a. g. e.**, s. 16

⁶ Hüseyin Aydın, **Metafizikçi Olarak Nietzsche**, Bursa, Uludağ Üniversitesi Basımevi,1984, s. 20

filozoflar sıradan halk gibi ruhu bedenden ayrı görmemelidir. Yapmaları gereken tüm eylem ve fonksiyonları insan varlığına dayandırarak açıklamaktır. Nietzsche'nin kendi felsefi çabasının sonucunda felsefeden beklediği de, insanın kendini aşma çabasını gerçekleştirebilmesi için bir zihni formasyon hazırlığı görevini üstlenmesidir.¹ Ona göre Batı kültürünün mevcut değerleri çökmüştür ve ortaya çıkan boşluk Tanrı kavramıyla da doldurulamaz. Böylece Nietzsche, felsefesinde, Tanrı'nın olmadığı bir dünyada, insanlığın tüm değerlerini yeni baştan oluşturmayı amaçlar.

Nietzsche'ye göre filozoflarda üç temel eksiklik vardır: Tarihi anlama yetisi, fizyoloji bilgisi ve geleceğe karşı bir hedef- Bütün ironi ve ahlaksal mahkûmiyet olmaksızın eleştiri yapmak.² Nietzsche öncelikle filozofların tarihi anlayıp yeniden değerlendirme yetisine sahip olmadıklarını vurgular. Tarihi anlama, tarihsel olayların neden-sonuç ilişkisi içerisinde bilincinde olma anlamına gelmez. Tarih duygusu ile geçmişini anlamak, tarihi olgular içindeki insan problemlerini ortaya koyabilme şuurudur. Bu şekilde var olan bir tarih bilinciyle yapılan felsefe şimdi de yaşayan insanın geçmişini kavrayarak geleceğine yön verebilir.

Nietzsche, felsefedeki çıkmazın farkına varan bazı filozofların modern düşünüş tarzına uygun olmadığını düşündükleri metafiziği dışlayarak yalnızca epistemoloji ile ilgilendiklerini; felsefeyi bir bilim gibi gösterme çabası içine girdiklerini ifade eder. Ona göre bu çaba felsefeyi kurtarma pahasına filozofun filozof olmaktan çıkarılması anlamına gelir. Nietzsche, felsefenin bir bilim gibi oluşturulma eğilimine karşı olduğu kadar, felsefeyi yalnızca epistemolojiye indirgeyen yaklaşımları da yanlış bulmaktadır.³ Bunu Şu şekilde ifade eder:

“Bilgi teorisi”nden ibaret kalan felsefe, gerçekte o çağın çekingen bir doktrininden, ılımlı bir doktrininden başka bir şey değildir

¹ Münir Dede, a. g. e., s. 14

² F. Nietzsche, **Güç istenci**, s. 213

³ B.Groethuysen, a. g. e., s. 13.

*artık: Kapının eşiğinde duran ve içeriye girme hakkını kendinden esirgeyen bir felsefe, en son kertesine inmiş, bir son, bir can çekişme halinde, acınacak hale gelmiş bir felsefedir. O halde, nasıl olur da böyle bir felsefe hüküm sürebilir!*¹

Nietzsche'ye göre felsefe, bir filozofun yaratıcı eylemi olabildiği ölçüde felsefe olur. Bu anlamda felsefe, filozofun kişiliği ile yakından ilişkilidir. Filozofun felsefi manada hemen her dediği ve ileriye sürdüğü düşünce, öncelikle kendi kişiliğinden kaynaklanan bir arayışın ifadesidir.²

Nietzsche felsefesine genel olarak baktığımızda, hedefinin, çağının kültürel değerleri ve ahlakıyla hesaplaşma olduğunu görmekteyiz. Filozof kendi düşüncelerini başka kişilere zorla kabul ettirmekle yükümlü kişi değildir. Filozof kendi değer yargılarını oluşturabilen ve bunları benimseyen kişidir. Kendi değer yargılarını oluşturan ve benimseyen filozof, çağından bağımsızlaşmış, çağını aşmış demektir ki Nietzsche'nin istediği de budur. Felsefeden beklenti, hayatın sevilmesi ve kutsallaştırılmasıdır. Nietzsche için bu yapılan, tüm değerleri yeniden yaratacak olan üstinsan'a uygun ortamın hazırlanmasıdır.

II. NİETZSCHE FELSEFESİNİN TEMEL KAVRAMLARI

A. Güç İstemi (Will to power)

Güç istemi (will to power) kavramı Nietzsche felsefesinin önemli kavramlarından biridir. Nietzsche, güç istemi derken, evrenin mekanik düzeninde bulunan ve bu düzen ortadan kaldırılmadan yok edilemeyecek olan temelli bir özelliği kasteder. Evrende güçlü olma isteğinin hüküm sürdüğünü, güç istemi ilkesinin evrenin her yerinde iş başında olduğunu öne süren Nietzsche için, en düşük organizmadan en yüksek organizmaya kadar

¹ F. Nietzsche, **Aforizmalar** (çev. Ali Akdeniz), İstanbul, Babil Yay., 2003, s. 119.

² Hüseyin Aydın, **a. g. e.**, s. 7-8

canlı olan her ne varsa, ondaki baş erdem, özünü korumaktadır. Canlılardaki her şeyin bu özü korumanın bir dışavurumu olduğunu, bir bütün olarak hayatın güç isteminden ibaret bulunduğunu öne süren Nietzsche'ye göre, kendini koruma dahi güç isteminin bir sonucudur.¹ Nietzsche, yaşamda sürekli bir güç istemenin var olduğunu, güç isteminin amacının yalnızca hayatta kalmak değil, yaşamdan daha fazlasını yapabilmek olduğunu vurgular. Gücü muhafaza ederek hayatta kalmak yerine, gücü kullanarak hayattan daha fazlasını yapabilmek, hayata hareketlilik ve canlılık katabilmek hedeflenir.

Nietzsche'de güç istemi, onun yaşam tasviri için de önemli bir temel oluşturur. Nietzsche, yaşamı değişim ve oluş unsurları çerçevesinde ele alır ve tanımlar. Kuvvet, bir şeyi yapabilmedir. Kuvvetli olma, hedef edinilen şeyi yapabilme demektir. İnsan, hedef edindiği bir şeyi, istediği bir şeyi yapabildiği zaman kuvvetli duyar kendini.² Hareket etmek için belli bir güce ihtiyaç olduğu göz önüne alınırsa, gücü isteme ile hareket arasında bir paralellik olduğu görülür. Yaşamın bu hareketliliğinin sonucu ise değişimdir. Canlı, gücü isterken aslında olduğundan daha fazlası olmayı istemektedir. Bunun anlamı, canlının sürekli olarak kendisini aşmak istemesidir. Güç, bir obje, uzanıp yakalanabilecek, orada duran bir şey değildir. Güç, eylemin kendisinin amacına yöneliktir, eyleme içkindir. Bu anlamda gücün politik bir içeriği olamaz. Bu içkinliğe "isteme" adı da verilebilir. İsteme hem etki hem de amaçtır. Güç ile egemen olma fiili bitmiş bir eylemi değil, bir süreci gösterir. Nietzsche'de güç bir olanaktır. Böylece "güç" kelimesi, gücü isteme terimindeki bir güç gösterisini dile getirmez ya da direnme yeteneğini dile getirmez. Bu terim daha çok kendini aşma sürecinde bir başarıyı dile getirir. Bu, kendi üzerinde güç uygulayan bireyin başarısıdır.³ Birey, kendine uyguladığı bu güç sayesinde sürekli kendini aşma eğilimi gösterir.

¹ Ahmet Cevizci, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, 2. Baskı, İstanbul, Paradigma Yayınları, , 2003, s. 176.

² Ionna Kuçuradi, *a. g. e.*, s. 40

³ Metin Coşar, *Nietzsche Anlamada Yeni Bir Yol*, Ankara, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, 2002, s. 28.

Yaşam ve oluş aynı zamanda bir varolma ve hakim olma içgüdüğü olarak güç isteminin bir görünümü veya kendisidir.¹ Hayat organiktir ve kendi içinde bir canlılık taşır. Bu canlılığa rağmen, hayatın ulaşacağı belli bir amaç yoktur. Güç istemi hayatın kendisini oluştururken aynı zamanda hayatın amacını da oluşturur. Güç istemi, belli bir şey olmayı değil, sadece güçlü olmayı ister. Nietzsche'de yaşam bir güç istemidir, çünkü evrenin özü güç istemidir. Bu evren özünde büyük bir güçtür, başı sonu olmayan bir güç; dalgalanan, çağılayan güçler denizi; boyuna değişen sonsuz bir dönüş; kendi kendisiyle çelişen ama yine doluluktan yalına dönen, çelişmelerden uyuma varan, kendi kendine evet diyen, kendi kendini özleyen bir oluş; hiçbir zaman doymayan, hiçbir yorgunluk duymayan bir oluş.² Tüm insanlık güç ve iktidar istemi tarafından yönetilmektedir.

“Nerede canlı gördümse ben, orada kudret iradesi gördüm; uşağın iradesinde bile efendi olma iradesi gördüm. Daha güçlüye kendi iradesi kandırır zayıfı hizmet etmeye, daha zayıflara efendilik etmek istediğinden bu irade: tek hazzdır bu onun vazgeçmek istemeyeceği. Ve küçük nasıl baş eğerse büyüğe, en küçüğün tepesinde keyif sürebilip hükmedebilsin diye, en küçük de öyle baş eğer ve tehlikeye atar hayatını kudret uğruna.”³

Nietzsche'ye göre yaşayan her canlı varlık, yaptığı tüm eylemleri kendini korumak için değil, daha fazlası olmak için yapar. Güç isteminden, yaşayan her varlığın sürekli var olabilmek ve ilerlemek için çaba göstermesi, gücün dinamik bir biçimde kullanılması anlaşılır. Güç istemi güçlü olma içgüdüğünden kaynaklanır. Nietzsche, güç istemini bir içgüdü olarak açıklarken, onu, diğer tüm içgüdülerin de kaynağı olan temel bir ilke olarak ortaya koyar. Yaşam bu şekilde güç istencine indirgenirken, yaşama istemi de güç istemine çevrilir. Güç istemi varlığın sürekliliği için şarttır.

¹ Doğan Özlem, **Felsefe Yazıları**, İstanbul , Anahtar Kitaplar, 1993, s. 103.

² Bedia Akarsu, **Çağdaş Felsefe**, İstanbul, İnkılap Kitabevi,1994, s. 133.

³ F. Nietzsche, **Zerdüşt Böyle Diyordu**(çev. Osman Demirsu), 12. Basım, İstanbul, Varlık Yayınları,2004, s. 95

B. Décadence

Nietzsche felsefesinin en temel kavramlarından biri de “décadence” kavramıdır. Décadence, Latince “düşme”, “çökme” anlamına gelen “décadere” fiilinden türeyen Fransızca terimdir. Sanat, siyaset, fakat esas kültür ve uygarlık alanında gerileme, çöküş¹ anlamına gelir. Nietzsche de, décadence kavramına hayatın her alanında gerçekleşen gerileme, çürüme, çöküş anlamını yükler. Bu anlamlar her ne kadar bir olumsuzlama olarak karşımıza çıksa da, Nietzsche’de décadence, yaşam içinde sürekli olarak karşılaşılabilecek bir durumdur. Yaşam döngüsü içinde nasıl doğma, büyüme, gelişme gibi durumlar varsa, döngünün tamamlanması için gerekli olan bozulma, çöküş yok oluş gibi durumlar da vardır. Dolayısıyla décadence yaşamın bir parçasıdır. O hayatın büyümesinin zorunlu bir mantıksal sonucudur. Yozlaşmanın ortaya çıkışı, hayatın doğması ve ilerlemesi gibi zorunludur. Onu ortadan kaldırmak insanın elinde değildir.² Doğada décadence, aynı zamanda yenilenmenin de yer aldığı bir süreç içinde devam eder. Bu süreç içinde doğma, büyüme, gelişme kadar bozulma, çökme ve yok olma da doğaldır.

Décadence doğada, toplumda ve insanda görülen bir durumdur. Doğada décadence, kendi akışı içerisinde, aynı zamanda yenilenmenin de olduğu bir süreç dahilinde devam ederken, toplumda ve insanda decadence olma durumu kimi zaman kalıcı bir hal alarak toplumun enerjisini yitirmesine ve canlılığın azalmasına sebep olur. Toplumda décadence “varolmayışın, varolmaktan daha iyi olup olmadığı” sorusuyla başlar.³ Bu sorun varoluşsal bir sorun olmakla birlikte, beraberinde hastalıklı bir durumu da getirir. Nietzsche, bu hastalıklı durumu gidermek için sebeplerin belirlenmesi ve ortadan kaldırılması şeklinde bir yol izlemeyi öngörür. Onun için asıl sorun décedance durumu ile karşılaşılması değil, bu durumun toplum tarafından alt

¹ Ahmet Cevizci, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, s. 95

² F. Baykan., *Nietzsche’nin Felsefesi*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2002, s. 11

³ Metin Coşar, *a. g. e.*, s. 19.

edilememesi ve bulaşıcı bir hastalık gibi toplumun bütün kesimlerine yayılmasıdır. Décadence'ın ortadan kaldırılmaya çalışılması Nietzsche için hem gerçekleşmesi imkansız hem de utanılması gereken bir çabadır. Çünkü decadence'ın belirtileri, işaretleri ve büyümesi hayatın ilerlemesi ya da yükselmesi kadar zorunludur. Dolayısıyla Nietzsche, decadence'a kökten karşı değildir. Çünkü o, decadence'i hayat ve realitenin tabii bir olgusu olarak kabul eder ve en azından hayatın yükselmesi olarak gerekli görür diyebiliriz.¹

“Décadence (yozlaşma) kavramı. Birine sadakatsizlik, çöküntü, ıskarta aslında mahkum edilecek bir durum değildir. O, hayatın büyümesinin zorunlu mantıksal sonucudur. Yozlaşmanın ortaya çıkışı, hayatın doğması ve ilerlemesi gibi zorunludur. Onu ortadan kaldırmak insanın elinde değildir. Akıl bunun tersini ister. Ona hakkı verilmelidir der.”²

Nietzsche'ye göre decadence'ın sebebi gibi görülen kötülük, lüks, suç, hastalıklı olmak vb. durumlar aslında decadence'ın sonuçlarıdır. Décadence; kötülük, suç, fahişelik, lüks ve zevk sefa artıyor diye var olmaz. Zaten decadence vardır ve bu gibi durumlarla kendini gösterir. Kötülük ve hastalığın yok edilmesi ya da geri çevrilmesi mümkün değildir, ancak organizmanın hastalık bulaşmayan, sağlıklı kısımlarının korunması sağlanmalıdır.

“Yozlaşmanın kendi, kendisiyle mücadele edilecek olan bir şey değildir. O salt olarak zorunludur ve her çağa ulusa özgüdür. Bütün bir güçle mücadele edilmesi gerekli olan şey bu sarî hastalığın organizmanın sağlıklı kısımlarına kanla sürüklenmemesidir.”³

Décadence'ın Nietzsche felsefesinde genel olarak ne ifade ettiğini belirledikten sonra, decadence'ın yine Nietzsche'nin felsefesindeki temel özelliklerini de belirtmemiz gerekir. Nietzsche, decadence'ın sınırlarını şu şekilde belirler:

¹ Nutku, “Nietzsche'de Nihilizm Problemi”, Felsefe Arkivi, Sayı:16, İstanbul, 1968,s. 138.

² F. Nietzsche., **Güç İstenci**, s. 38.

³ **a. g. e.**, s. 39.

1. Nerede tükenmişlik varsa ve artıyorsa, bozuk içgüdünün en büyük örneği olan Hristiyanlıkta olduğu gibi, orada ilerlemeden söz edilir.
2. Acı çekmede birleşmeye dayanan bir ahlak ortaya çıkar (Alturizm).
3. Neden ve etki yanlış yerlere konulur; birey decadence'ın nedenini kendisinden başka yerlerde aramaya başlar.
4. Artık acı çekilmeyecek bir durum özlenir: bilinçsiz durumlar bilinçli durumların üstünde tutulur. ¹

Nietzsche, *décadence*'ın tabiatı, sosyal ve bireysel yaşamda zorunlu olarak var olduğunu vurgular ve *décadence*'ın temel özelliklerinden sonra, sonuçlarını da şu şekilde açıklar:

Décadence'ın sonuçları; Kötü alışkanlık- kötü alışkanlık bağımlısı; hastalık-hastalıklı; suç-suçlu; evlenmeme (dini sebeplerden ötürü)-verimsizlik; histeriklik-irade zayıflığı; alkolizm; kötümserlik; anarşizm; hovardalık (ruhtaki herca-i gönüllülük), müfteri, entrikacı, şüpheci, yıkıcı (tahripçi) . ² Nietzsche, kuşkuyu, ahlakın bozulmasını *décadence*'ın bir sonucu olarak ortaya koyar. Ona göre bu *décadence*'ın mantığını oluşturan etken ise, nihilizmdir. Nietzsche, nihilizmi *décadence*'ın sebebi olarak değil, mantığı olarak ele alır. Burada yeri gelmişken Nietzsche felsefesinin en önemli kavramı olan nihilizmi ayrıca ele alarak konunun daha iyi anlaşılabilceği düşüncesindeyiz.

C. Nihilizm

Felsefe tarihinde bazı filozof ve felsefe akımlarının benimsediği nihilist tutumlar olagelmıştır. Bu bakımdan önce, nihilizm kavramı denilince ne

¹ Metin Coşar, *Nietzsche Kavramada Yani Bir Yol*, s. 21-22 .

² Birol Dok, *Nietzsche'nin Nihilizmi*, 2. Baskı, , Ankara, Seba Yayınları, 2003, s.56.

anlaşıyor onu açıklayalım, daha sonra da Nietzsche’de nihilizm nedir onu izah edelim.

Nihilizm, “Genel olarak, Tanrı’nın varoluşunu, ruhun ölümsüzlüğünü, iradenin özerkliğini, aklın otoritesini, değerlerin nesnelliğini, bilginin imkanını, tarihin mutlu sonunu yadsıma türünden bir reddiyeye ek olarak, bir de umutsuzluk ve düş kırıklığı duygusu ihtiva eden görüş... Etik alanında, ahlaklılığın hiçbir şekilde temelini olmadığını savunan; geleneksel ahlakın ilke ve yükümlülüklerini yadsıyarak , her türlü genel ilke ve değeri sorgulayan, ahlaki norm ya da değer ölçülerinin rasyonel olarak haklılandırılmayacağını, ahlaki değerlerin akıl yoluyla da, sezgiyle de, yasanın otoritesiyle de temellendirilemeyeceğini, değerlerin anlamsız ve akıldışı olup, ya keyfi davranışların ya da akla dayanmayan duyguların ve toplumsal koşullanmaların ifadeleri olduğunu öne süren anlayış”¹tır.

Nietzsche nihilizmi en üst değerlerin değersizleşmesi² olarak tanımlar. Değersizleşme, değerlerin doğasındandır; “çöküş mantığı” olarak nihilizm Nietzsche tarafından, değerlerin değersizleştiği, güvenilirliklerin yitip gittiği bir tarihsel hareket olarak tanımlanmıştır.³ Décadence ile yayılmaya başlayan hastalıklı durum, mevcut değerlere olan inancı sarsmış, yerini derin bir şüpheye bırakmıştır. Nihilizm, decadence’ın mantıksal sonucudur. Mevcut değerler sistemine olan inancın çöküşü, ahlaka kuşku ile bakmayı getirir ve bunun sonucunda da nihilizm kaçınılmaz olur. Nietzsche, mevcut değerler sistemi olarak Hristiyan ahlakını ifade eder ve Tanrı’nın ölümü ile öte bir dünyanın olmadığını anlaşılması sonucu Hristiyanlığın dayanaksız kaldığını savurarak, nihilizmin zorunlu bir sonuç olduğunu vurgular.

“Burada önemli rol oynayan ahlaktan kuşkudur. Artık bir yaptırım gücü olmayan aktöresel⁴ dünya yorumunun batışı söz

¹ Ahmet Cevizci, **a. g. e.**, s. 288.

² F. Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 23.

³ Michel Guérin, **Kahraman Sokrates Nietzsche** (çev. Kenan Sarılioğlu), 1. Baskı, İstanbul, Dharma Yayınları, 2006, s. 245.

⁴ Aktöresel : Ahlakî

konusudur ki, bu onun bir ahirete sığınmaya girişmesinden sonra ortaya çıkmıştır. Bunun sonu nihilizmle biter. Hiçbir şeyin anlamı yoktur.”¹

Hristiyan dini, asırlardır insanlara bir öte dünya vaat eder ve onları bu dünyadaki tüm olaylarda ahlaki bir mana bulunduğuna, bu mananın yaşamın amacı olması gerektiğine ikna etme çabası içindedir. İnsan ruhundan dünyevi olanı, tanrısal olmayanı temizlemek ister. Nietzsche, nihilizmi psikolojik bir durum olarak açıklarken, bireyin kendisine vaat edilen ahlaki manayı bulamayışından bahseder. Sevgi ile örülü, ahlaklı bir dünya düzeni gibi aradığı anlamları bulamayan birey, zamanla cesaretini yitirir ve kendini aldatılmış hisseder. Hep öte dünyanın peşinde olan insanın, bu dünyanın kendisine verdiklerinin öte dünyaya ağır bastığını fark etmesiyle tüm metafizik dünyalar yıkılır. Nietzsche'ye göre bu nihilizmin son şekline varıştır. Artık tek başına bırakılan dünya, tek realitedir. Ama birey artık yadsınmak istenmeyen bu dünyaya katlanamaz.² Umudunu ve yaşama isteğini kaybeder.

“Nihilizm, psikolojik ruh hali olarak ortaya çıkmak mecburuyetindedir, ilkin şayet bütün olayda onun içinde olmayan bir anlamı ararsak : Öyle ki arayıcı sonunda cesaretini yitirir. Nihilizm bu takdirde gücün boşa harcanmasının bilincidir, boşunaliğin kahrıdır, güvensizliktir, insanın kendini herhangi bir şekilde dinlendirmesi için kendini herhangi bir şeyle yatıştırmaya fırsat bulamamasıdır. Sanki insanın çok uzun süre kendini aldatmış gibi kendinden utanmasıdır.”³

Nietzsche'de nihilizm bir olumsuzluk değil, bir kriz durumudur. Bu kriz, mevcut değerlerin çökmesiyle oluşmuştur ve asıl olumsuzluk bu kriz durumu içerisinde yeni değerler oluşturulamamasıdır. Nihilizmin bir yeniden değerlendirme anlamına gelip gelmeyeceği ya da bireyi paramparça edip etmeyeceği Nietzsche'nin terimiyle güçlü ile zayıf arasındaki farktır.⁴ Nietzsche, bu kriz durumu içerisinde yeni bir ahlak geliştirmeyi tasarlar;

¹ F. Nietzsche, **Güç İstenci** s. 21.

² **a. g. e.**, s. 27.

³ **a. g. e.**, s. 26

⁴ Metin Coşar, **a. g. e.**, s.10.

yıkmayı, yapmak için öngörür. Nihilizm, hastalıklı bir ara ruh durumunu ifade eder.¹ Nihilizm, yeni değerler oluşturularak aşılabilecektir. Şimdiye dek, değerler tarihsel olarak belirlenmiştir; artık insan düşünmeye başlamıştır ve sorumluluk ve özgürlüğün yükünü tam olarak sırtlanmak zorundadır.² Bu sorumluluk, birey için mutlaka taşınması gereken bir yük olmakla birlikte, aynı zamanda yeni değerler oluşturabilmek için bir fırsattır.

Nietzsche'ye göre iki tür nihilizm vardır: Birincisi, ruhun yükseltilmiş olan kudretinin işareti olarak *etkin nihilizm*, ikincisi ise çöküş olarak, ruhun kudretinin azalması olarak *edilgin nihilizm*dir.³ Nietzsche'nin onayladığı ve özenle üzerinde durduğu nihilizm tarzı etkin nihilizmdir. Edilgin nihilizm ise, istenilenin tam tersine insan ruhu için ezici ve sıkıntı vericidir. Tüm değerlerin değersizleşmesiyle insan kendini boşluğa bırakır, pasifleşir ve geri çekilir. Yeni değerler yaratmak için hiçbir istek ve girişimde bulunmaz. Nietzsche, içinde bulunulan ve tüm mevcut değerlerin değersizleşmesiyle ortaya çıkan kriz durumunu aşmak için etkin nihilizmi öngörür. Etkin nihilizm, yükselmiş ve güçlü bir ruh halini işaret eder. Değerlerin değersizleşmesinden doğan boşluk, kişide bir korku ve geri çekilme durumu yaratmaz. Aksine boşluğun üzerine gitmek, yok olan değerlerin yerine yeni değerler yaratmak şeklinde ortaya çıkar. Kişinin kendisiyle hesaplaştığı, eski değerleri geride bıraktığı bir çeşit iyileşme dönemidir. Dünyanın yok olması yüzünden yakınmak yerine, insan varlığına uygun yeni bir dünya yaratmayı programlar. Nietzsche'ye göre nihilizm olayı, bize toplumsal varoluşun hedef ve ereklerini yeniden düşünme ve tüm değerlerin yeniden değerlendirilmesi fırsatını verir.⁴ İnsan, yıkımlara karşı koymanın yolunu bilir, kötü rastlantıları kendi lehine çevirir ve onu öldürmeyen şey ona güç verir.⁵ Bu yönden bakıldığında Nietzsche felsefesinde nihilizmin, istenilen, yeni değerlerle yaratılmış yeni bir dünya kurmak için bir şans olduğunu görmekteyiz. Çünkü yeni değerlerin

¹ a. g. e., 28.

² H. J. Blackham, *Altı Varoluşçu Düşünür* (çev.Ekin Uşşaklı), Ankara, Dost Yay., 2005, s. 39.

³ a. g. e., s. 31

⁴ Keits Ansell Pearson, a. g. e., s. 66.

⁵ F. Nietzsche, *Ecce Homo* (çev. İ. Zeki Eyüboğlu), 2. Baskı, İstanbul, Say Yay., 2005, s. 15.

yaratılması için tek seçenek, mevcut değerlerin yok olmasıdır ki nihilizm de bu ortamı hazırlayan zorunlu bir süreç olarak görülür.

Diğer taraftan Nietzsche felsefesinde nihilizmi hazırlayan en önemli etken olarak Tanrı'nın ölümünü görmekteyiz. Tanrı'nın ölümü ile ne anlatılmak istendiğini daha ayrıntılı bir biçimde ele alarak, hem Nietzsche felsefesinin en temel kavramlarından birini açıklamaya, hem de Nietzsche'nin nihilizminin arka planında Tanrı'nın ölümü meselesinin nasıl büyük bir rol oynayarak etken olduğunu ortaya koymaya çalışacağız.

D. Tanrı'nın Ölümü

Nietzsche felsefenin önemli temel konularından birisi de Tanrı'nın ölümü düşüncesidir. Nietzsche, 19. yüzyılda Tanrı'nın öldüğünü ve tüm geleneksel değer sistemlerin çöktüğünü ilan etmiştir.

“Gündüz gözü fener yakıp sokaklarda durmadan: ‘Tanrı’yı arıyorum!’, ‘Tanrı’yı arıyorum’ diye bağırان deliden sözedildiğini duyduunuz mu? Ne çok Tanrı’ya inanmayan vardı. Onun bu feryatları gülüşmelere neden oldu. ‘Acaba bir çocuk gibi mi kayıp oldu?’ diye sordu birisi. ‘Saklanıyor mu?’, ‘Bizden mi korkuyor acaba?’, ‘Göçmen mi?’. Sokaktaki halk birbirine bu soruları bağırarak soruyordu ve gülüşüyordu. Deli kalabalığın arasına karıştı ve kendisine gülen bu insanları şöyle bir süzdü. ‘Tanrı nereye gitti?’ diye bağırdı, ‘Bunu size söyleyeceğim’ diye devam etti.

“Biz onu öldürdük... Siz ve ben! Biz, biz hepimiz onun katilleriyiz! İyi de bunu nasıl yaptık? (...) Şimdi nereye gidiyoruz? Bütün güneşlerden uzağa mı? Durmadan düşmüyor muyuz? Öne, arkaya, sağa, sola, heryere düşmüyor muyuz? Hala bir yüksek ve alçak kavramı var mı? Sonsuz bir hiçlik içinde aylak aylak dolaşmıyor muyuz? Yüzümüzde boşluğun nefesini duyumsamıyor muyuz? Hala bir yüksek ve alçak kavramı var mı? Hava şimdi daha soğuk değil mi? Geceler gittikçe daha fazla karanlıklaşıyor mu? Tanrı öldü! Tanrı öldü! Onu öldüren biziz!”¹

¹ F. Nietzsche, **Şen Bilim** (çev. Ahmet İnam), İstanbul, Say Yay., 2004

Nietzsche'nin "Tanrı öldü" derken kastettiği Tanrı, Hristiyanlığın Tanrı'sıdır. Nietzsche için Hristiyanlık; kilisenin, tarihsel, dünyasal, politik bir görünümüdür.¹ Hristiyan inancına göre var olan her şeyi Tanrı yaratmıştır ve insan tüm yaratılanlar arasında ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. İnsanın kaderi Tanrı tarafından belirlenmiştir ve bireyden kutsal kitapta belirlenen kaideler doğrultusunda yaşamını sürdürmesi beklenir. Kilise, Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi olarak kabul edilir ve dünyevi hayata düşmandır. Nietzsche, iktidar ve tutkunun gerçek doğasını yavan ahlaki düzenlemelerle gizleyen ahlak sistemlerine karşı çıkar.² Hristiyan dini aynı zamanda Batı kültürünün değer sistemini de oluşturmakta; insanın kendi duygu ve arzularını yenerek ahlaki değerlere uymasını öngörmektedir. Nietzsche'nin Hristiyanlıkla ilgili düşünceleri Tanrı'yı neden öldürdüğünü anlamamızı sağlar. O, Hristiyan dinine karşı çok güçlü bir nefret besler ve çok ağır eleştirilerde bulunur. Çileci ideali ve bu idealin insanlık üzerinde uyguladığı gücü eleştirir. Çünkü çileci ideal, Hristiyanlıkta görüldüğü biçimiyle yaşamın küçük görülmesi, bireyin kendini yadsımasıdır. Nietzsche, yaşamı küçük gören her şeye karşı çıkar.

*"Hristiyanlıkta 'kutsal' amaçların eksik olmasıdır, benim onun araçlarına itirazım. Yalnızca kötü amaçlar: yaşamın zehirlenmesi, yalanlanması, yadsınması, bedeninin hor görülmesi, insanın günah kavramı yoluyla değersizleştirilmesi ve kendini karşılar hale getirilmesi... Dolayısıyla araçları da fena."*³

Var olan her şeyin temelinde Tanrı olduğu düşüncesine dayanan Hristiyan ahlakı, Nietzsche'nin düşman olduğu ve tüm gücü ile savaş ilan ettiği bir platformu oluşturur. Çünkü Hristiyan dini, Nietzsche'nin felsefesinde yaşamın kendisi anlamına gelen güç istencinin yanlış biçimde kullanılması anlamına gelir. İnsan, kendisindeki gücün farkına varmaksızın, bedeninde hissettiği yoğun enerji yüzünden korku ve dehşete kapılır, karmaşık bir psikoloji içerisine girerek başka bir varlığa inanma ve sığınma ihtiyacı

¹ Martin Heidegger, **Nietzsche'nin Tanrı Öldü Sözü** (çev. Levent Özşar), Bursa, Asa Kitabevi, 2001, s. 17.

² Staath-Turner, **Nietzsche'nin Dansı**, (çev. Mehmet Küçük), Ankara, Bilim ve Sanat Yay., 1997, s.195.

³ F. Nietzsche, **Deccal** (çev.: Oruç Aruoba), İstanbul, İthaki Yay., 2003, s.84

içerisine girer. Hissettiği yoğun enerjiden dolayı insan, bu enerjinin ancak başka bir varlıktan gelebileceğine inanmaya başlar ve bu varlığı yücelttikçe kendi varlığını küçültür. Kendisindeki asıl kuvvetin sahibi olarak başka bir varlığa inanması onun kuvvetli, kendisinin kuvvetsiz olduğunu düşünmesi ve bunun sonucunda kendisinin zavallı olarak, Tanrı'yı ise, kudret sahibi olarak görmesine neden olur.¹

“Özetle: Dinin kökeni yabancı olarak insanı süprize uğratan kudretin aşırı duygularından kaynaklanır. Ve bir azasını ağır ve acayip olarak hisseden bir hasta gibi onun üzerinde bir başka insanın durduğu sonucuna varan naif dindar insan (Homo religious) kendini birden çok şahsa ayırır. Din “alteration de la personallte” (kişiliğin değişmesi hali)dir. Bir tür kişinin kendi kendisinin karşısında bir korku ve dehşet duygusuna kapılmasıdır. Ama keza olağanüstü bir mutluluk ve yükseklik hissidir. Hastalar arasında Tanrı'ya, Tanrı'nın yakınlığına inanması için sağlık hissi yeterlidir.”(...)

“Mantıksal sonuç: İnsan bütün güçlü ve şaşırtıcı momentlerini kendine izafe etmeye cesaret etmedi. O onları “edilgen” “acı çekilmemiş”, kendisine yönelik tahakkümler olarak tasarladı. Din, kişinin birliğinden bir kuşkunun doğurduğu ucubedir, kişiliğin değişmesidir. Buna göre insandaki bütün büyük ve güçlü yan insanüstü ve yabancı olarak tasarlandı. Böylece insan kendini küçülttü. O çok zavallı ve zayıf ve çok güçlü ve şaşırtıcı yanını iki alana ayırdı, ilki insan diye adlandırıldı, ikincisi “Tanrı” diye isimlendirildi.”²

Nietzsche ile birlikte Batı metafiziğinde yeni bir dönem açılmıştır diyebiliriz. Tanrının ölümünün ilanı ile birlikte, dinsel ve ahlaki değerler dayanağını kaybeder ve çökmeye başlar. İnsanın yaslanabileceği bir Tanrı'nın ya da başka mutlakların ortadan kalkması ile birlikte Avrupa'nın bir bunalım içerisine girdiğini savunan Nietzsche, “Tanrı öldü” iddiasındaki Tanrı ile ideaların, ülkülerin ve değerlerin alanını göstermektedir. Platon'dan beri süre gelen duyuüstü dünyayı gerçek, asıl, hakiki dünya sayan mevcut düşüncenin Nietzsche ile sarsıldığını görmekteyiz. Nietzsche'nin “Tanrı öldü” sözü, duyuüstü dünyanın etkin bir gücü olmadığı anlamına gelir; bu dünya

¹ F. Baykan, **Nietzsche'nin Felsefesi**, s. 40

² F. Nietzsche, **Güç istenci**, s. 88

yaşam vermez. Batı felsefesini Platonculuk olarak anlayan Nietzsche için metafizik sona ermiştir. Duyuüstünün temeli, bütün gerçek olanların amacı olarak Tanrı öldüyse, ideaların duyuüstü dünyası, bağlayıcı, hepsinden önemlisi canlandırıcı, kurucu gücünü yitirmişse, onda insanın ne tutunacağı, ne de yöneleceği bir şey kalmamış demektir.¹ Nietzsche, “Tanrı öldü” sözü ile, insanı dünyada eli kolu bağlı bir biçimde bırakan Tanrı’ya karşı metafizik bir başkaldırı başlatır. Tanrı’nın olmadığı bir dünyada o güne dek sorgulanmaksızın kabul edilen tüm ahlaki değerler de var olamazlar. Nietzsche için Tanrı’nın ölümü doğanın, aklın veya vahyin yaşamın idame ettirilmesi için gerekli ahlaki kriterler sağladığı görüşünün reddedilmesidir.² Tanrı’nın ölümü ile birlikte, Tanrı’nın varlığıyla temellenen tüm ahlaki sistem de ölür ve onlardan geriye büyük bir boşluk kalır. İnsan bu haberin bilincine vardığı zaman kendisini serbest olarak duyumsamayacaktır, tam tersine yükseklik korkusunun avı olacaktır. Zorlu, acımasız bir dünyada, kendisinin sahip olduğu kapasiteyi aşan bir yapıt yaratmak zorunda kalacaktır.³ Yapılması gereken, bu boşlukta decadence içinde yok olup gitmek yerine, yeni değerler yaratıp hayata evet demektir. Tanrı’nın ölümüyle ortaya çıkan boşluk, aşkın bir Tanrı ile değil, bu dünyada yaşayan gerçek bir Tanrı ile, üstinsan ile doldurulacaktır. Nietzsche bu düşünleri Zerdüş’tün dilinden şu şekilde ifade etmektedir:

“Tanrı bir sanıdır lakin ben sizin sanınızın , yaratıcı iradenizi aşmasını dilemem. Siz bir Tanrı yaratabilir misiniz? Öyleyse bana Tanrılardan söz etmeyin! Pekala, halbuki üstinsanı yaratabilirsiniz.(...) Bir Tanrı düşünebilir misiniz?- Ama bu, Gerçek İradesi manasına olsun sizce: ki her şey insanca düşünülebilene, insanca görülene ve insanca duyulana dönüşebilsin! Kendi duygularınızla düşünmelisiniz siz sonuna dek! Ve dünya dediğiniz şeyi kendiniz yaratmalısınız siz: aklınız, benzeriniz, iradeniz, sevginiz olmalıdır o sizin! Ve nasıl katlanırdınız hayata bu umut olmadan?(...) Tanrılar olsaydı eğer, nasıl

¹ Martin Heidegger, **Nietzsche’nin Tanrı Öldü Sözü**, s. 18.

² Peter Berkowitz, **Nietzsche-Bir Ahlak Karşısının Etiği** (çev. Ertürk Demirel), İstanbul, Ayrıntı Yay., 2003, s. 22

³ J. Chaix-Ruy, **Nietzsche Yaşamı ve Felsefesi** (ev. N. Berna Servedyan), 3. Baskı, İstanbul, Çivi yazıları Yay., 2001, s. 117.

tahammül edebilirdim ben Tanrı olmamaya! Demek ki Tanrılar yoktur.”¹

Nietzsche Tanrı’yı ve dini insanlığın gelişimi önündeki en büyük engel olarak görür ve Tanrı’yı öldürerek bu engeli ortadan kaldırmayı hedefler. Ona göre Tanrı, insana gölge salmaya başlayınca çakıldığı yerden sökülüp atılmalıdır.² Din, amacından saparak, insanları aydınlatmak yerine onları mahkum ediyorsa, onu ayakta tutmaya çalışmak en büyük suçtur. Yıkılması gereken yıkılmadan da yeninin yatağı serilemez.³ Nietzsche’ye göre tüm bu sebeplerden dolayı Tanrı’nın ölümü insanlık için zorunludur.

Nietzsche’nin felsefesinin bu bağlamda bir önemli temel konusu da “sonsuz dönüş” ile ilgili görüşleridir. Şimdi de bu konuya ilişkin düşüncelerini açıklamaya çalışacağız.

E. Sonsuz Dönüş

Nietzsche, Tanrı’nın ölümünü ilan ettikten sonra, insan zihninde Tanrı’dan kalan boşluğu üstinsan’la doldururken, din olgusunun boşluğunu da “sonsuz dönüş” öğretisiyle doldurmaya çalışır. Nietzsche’nin peygamberi Zerdüşt’tür ve Zerdüşt, “sonsuz dönüş” öğretisiyle, inkar ettiği dinlerin yerini doldurmaya çalışır.⁴ Şimdi sonsuz dönüş kavramını ayrıntılı olarak ele alacağız.

Sonsuz dönüş, her şeyin, sonsuza dek, durmadan yok olup, yeniden doğmasını ifade eder. Evrendeki bütün olaylar sürekli bir dönüş içerisindedir. Bu evrenin oluş çarkıdır. Bugün olup biten her şey, daha önceden de olmuştur. İnsan yaşamı bir yerde son bulmaz çünkü insan sürekli olarak

¹ F. Nietzsche, **Zerdüşt Böyle Diyordu**, s. 73.

² F. Nietzsche, **Tragedyanın Doğuşu** (çev. İsmet Zeki Eyüboğlu), 5. Baskı, İstanbul, Say Yay., 1999, s. 9-10.

³ **a. g. e.**, s. 11

⁴ Hüseyin Aydın, **a. g. e.**, s.6.

hayata yeniden gelir ve yaşadığı her şeyi tekrar tekrar yaşar. Dünyaya her yeniden gelişte, mevcut yaşamın daha iyisini ya da daha kötüsünü değil, aynısını yaşar. Bu öğreti, etik bir meydan okuma olarak değerlendirildiği gibi (sadece tekrarlamaktan mutluluk duyacağın şeyleri yap), estetik bir dürtü olarak da (hayatını estetik bir bütün olarak kurgulayarak tekrarlamaya geçecek bir şey olmasına çalış) yorumlanabilir.¹ Nietzsche'nin ifadesi ile sonsuz dönüş, şı şekilde tasvir edilmektedir:

“Her şey gider, her şey geri gelir: varlık çarkı sonsuzca döner. Her şey ölür, her şey çiçeklenir yeniden; varlık yılı sürüp gider ebediyen.

Her şey kırılır, her şey birleşir yeniden: ebediyen kurar kendini aynı varlık evi. Bütün nesneler ayrılırlar, bütün nesneler selamlaşırlar yeniden; varlık halkası vefalı kalır kendine ebediyen.

Her an yeniden başlar varlık; her “Bura”nın etrafında “Ora” denen yuvarlak döner. Orta her yeredir. Ebediyet yolu eğridir.”²

Nietzsche'nin sonsuz dönüş öğretisinin temelinde, aşağıda ayrıntılı olarak ele alacağımız, Dionysoscu dünya görüşü vardır. Felsefenin Sokrates-Platon'dan beri yaşamdan uzaklaştığını savunan Nietzsche, insanlık ve yaşama içgüdüsunü yok farz ederek akla yönelen felsefi etkinliği ağır bir dille eleştirirken ve Sokrates-Platon öncesi Yunan felsefesinin doğaya yönelik tavrını yüceltir. Eski Yunan felsefesiyle tragedya arasındaki yakınlığı gören Nietzsche, trajedinin temelinde iki tanrı tarafından simgelenen iki ilke olduğunu kabul eder.³ Dionysos, değişimi, coşkuyu, taşkınlığı, sarhoşluğu simgelerken; Apollon akı, dengeli ve ölçüyü simgeler. Apollon; aydınlığı, ölçülü gücü fakat her şeyden önce de akı, akıl idaresindeki insan davranışını ifade eder. Nietzsche bu tanrının simgelediği şeyin; insanın kuramsal

¹ Pierre Klossowski, **Nietzsche ve Kısırdöngü** (çev. Mukadder Yakupoğlu,, 1. Baskı, İstanbul, Kabalcı Yay., 1999, s. 168.

² F. Nietzsche, **Zerdüşt Böyle Diyordu**, s. 176

³ Bedia Akarsu, **a. g. e.**, s.131

düşünce yaratma gücü olduğunu savunur. İkincisi ise, Dionysos'tur. Bu tanrının simgelediği ise; her yönüyle doğa ve insanı doğanın sırlarına erdiren güçtür. Nietzsche, yazılarında; Dionysos'un Apollon'un tersine; akıl yerine hissi, ölçü yerine coşkuyu, sınır yerine taşkınlığı dile getirdiğini ifade eder. Nietzsche'ye göre evrenin iki zıt ilkesi olan Apollon ve Dionysos arasındaki karşıtlık, trajediyi meydana getirir. İki zıt eğilim olan Apollon ve Dionysos üstinsanın kişiliğinde birbirini dengelemekte ve böylece üstinsan trajik bir perspektifle hayata hem hayır hem evet diyebilmektedir.¹

Dionysoscu dünya görüşü Nietzsche'nin dünya görüşüyle örtüşmektedir. O, kendisini bilge Dionysos'un çömezi olarak tanımlar.² Nietzsche'nin bu benim dünyam dediği evren ve realite, iyi ve kötünün ötesinde ebedi bir dönüş, dionizik bir değişim halindedir. Ve bu gerçeklik kendi kendisini sonsuzca yaratıp yok eden bir oluş halini de dile getirmektedir.(...) Dionysos, hayatın dinamik oluşunu dile getiren ve hayatın yaratan ve yok eden zıt yönelimlerini bir arada bulunduran bir üst ilke durumundadır.³

Tanrı'nın öldüğünü ilan eden Nietzsche, sonsuz dönüş öğretisiyle öbür dünyanın bir aldanma olduğunu, bu hayatın ve bu dünyanın mevcut olan tek hayat ve tek dünya olduğunu şu şekilde ifade eder:

“Şu hayat ebedi hayatınız! Tekrar yaşayacak olsaydık bile, zaten yaşamakta olduğumuz hayatın aynısı verilirdi bize yalnızca. Öyleyse hayatımız kurtarılacaksa, şimdi kurtarılacaktır, farklı bir sonraki hayatta değil...”

Tanrı'nın ortadan kalkmasıyla, insanın tüm çaba ve mücadeleleri temelsiz kalır. Evrende bir düzenin olmadığını da ifade eden Tanrı'nın yokluğu, insanın, amaç ve manadan yoksun bu dünyaya bir çok defa yeniden geleceğini vurgular. Bu, evrende hiçbir ilerlemenin olmadığı anlamına gelir.

¹ Münir Dede, a. g. e., s.89-92

² F. Nietzsche, **Ecce Homo**, s. 1.

³ Münir Dede, a.g.e., s.37

Her şey, sonsuz biçimde, tekrar tekrar, şimdi olduğu gibi sürüp gidecektir. Kişinin ebedi dönüşte onayladığı şey, kendini alt etme olarak yaşamdır. Hayattaki her şeyin sonsuza kadar kendini tam olarak tekrar etmesi, insanın dünyevi varoluşun tüm kaygı ve ızdıraplarını da içine alacak biçimde hayata evet demesini sağlar. Trajik bir yaşam görüşüdür bu; çünkü yaşamın acı ve ızdırabından kaçış olmadığını kabullenıştır. Nietzsche'ye göre, buna evet diyebilen biri dünyayı sevmeyi öğrenir ve bu dünyanın ötesinde hayali bir cennet yaratmaya ihtiyaç duymaz. İnsan, yaşamda olup biten her şeyi, tüm eylemleri, iyinin ve kötünün ötesinde onaylar. Sonsuz dönüş öğretisi kişisel varoluşumuza anlam ve önem kazandırır. Bize yaşamın trajik özelliğinden kurtulmayı değil, yaşamayı onaylamayı öğretir.¹ Sonsuz dönüş, yaşama her anlamda evet demektir.

Realitenin bu trajik kavranması, varlığın hedefsiz bir döngü olarak kavranması yeni bir değerlendirmedir. Artık kesinliğin sevinci değil, kesinlik eksikliğinin sevinci; artık sebep-etki değil, sürekli yaratıcılık; artık ayakta durmayı isteme değil, kuvveti isteme; artık her şey subjektiftir diyen alçakgönüllü deyim değil, 'her şey bizim de eserimizdir' deyimi –'bununla övünelim!'. Bu trajik bir değerlendirmedir.² Yaşama bu perspektiften bakabilmek, yaşamı iyinin ve kötünün ötesinde onaylamaktır.

F. Üstinsan (Übermensch)

Nietzsche felsefesinde trajik yaşamın önemine yukarıda değindik. Trajik yaşam, trajik insanı gerekli kılar ki Nietzsche'nin üstinsan dediği trajik insan, onun düşüncesinde bir üst idealdir. üstinsan yani Übermensch kavramı, kendini üste doğru aşmak anlamında kullanılmıştır. Böyle bir insan geleneklere bağlı olmadığı gibi, kendi karakteri, inanışları ve değerlerinin

¹ Keith Ansell, **a. g. e.**, s. 145

² İonna Kuçuradi, **Nietzsche ve İnsan**, s. 75

yaratılmasından kendisi sorumludur.¹ Nietzsche'nin üstinsanı, insan doğasının saf ve yalın bir güçlenmesi olarak ifade edilebilir.² Daha önce de değindiğimiz gibi Nietzsche ölen Tanrı'nın yerine üstinsanı koyar. Tanrı ölmüş, öteki dünya ve ona ait tüm hayaller artık yok olmuştur. Mevcut tüm değerler çöker ve decadence güçlü bir biçimde yayılmaya başlar. Nietzsche'ye göre Tanrı'nın ölümü, insanın kendi değerlerini oluşturabilmesi için büyük bir fırsattır. Tanrı artık yoktur ve yaşamının anlamını hep göklerde arayan insan, bakışını bu dünyaya çevirmelidir; çünkü artık bu dünya içinde kendisiyle, ruhani ve cismani yönlerini birleştiren bedeni ile başbaşadır.³ Artık insan için önceden beri süregelen değer kalıpları yerle bir olmuştur ve bu değerlerden geriye kalan boşluk, insanın kendi oluşturduğu değerlerle dolacaktır.

Üstinsan, geleneksel ahlaki köle ahlaki olarak değerlendiren, eşitlik kavramına karşı çıkıp, ahlaki değerlendirmelerin son çözümlemede insanın gerçek doğasına, insandaki güçlü olma isteğine dayanması gerektiğini öne süren insanlık düzeyi; insanın evriminin bundan sonraki aşamasında ortaya çıkacak bir insan tipi olarak, değerleri gözden geçirme, yeni baştan yaratma ve güçlü olma isteğini hayata geçirme cesaretinde olan insan için kullanılan deyimdir.⁴ Sürü insanının kendi kendine yetemeyen, güçsüz doğasına karşılık üstinsan var olmak için bir sürüye ihtiyaç duymayan, mevcut değer ve ahlak anlayışlarından bağımsız kendi başına var olabilen insandır.

Nietzsche, insanlara yeni amaç ve değerler getirmeye çalışır. Üstinsan düşüncesiyle Nietzsche, insanlığa yeni bir ülkü getirmiş olduğuna inanır.⁵ Bu insan; realiteyi olduğu gibi gören ve kavrayan insandır. Bunun için de

¹ Dave Robinson, **Nietzsche ve Modernizm** (çev. Kaan H. Ökten), 1. Baskı, İstanbul, Ayrıntı Yay., 2000, s. 97.

² Gianni Vattimo, **Nietzsche İle Diyalog** (çev. Durdu Kundakçı), Ankara, Dost Kitabevi Yay., 2005, s. 111.

³ Elif Daldeniz, "Zerdüş: Tiksinti Duymayan İnsan", **Cogito**, Sayı: 25, İstanbul, Yapı Kredi Yay., 2001, s. 258.

⁴ Ahmet Cevizci, **a. g. e.**, s. 406.

⁵ Bedia Akarsu, **Çağdaş Felsefe**, s. 134.

realiteden kopmuş değildir. O; realitenin kendisidir; realitenin korkunç ve şüphe götürür her şeyini kendisinde taşır. Hayata evet diyen, 'varlık çemberinin ardı arkası kesilmez, son bulmaz dönüşü'nü kavrayıp onu isteyen insandır.¹ Nietzsche'nin yaşam görüşü olan Dionysoscu yaşam biçimi, üstinsanın yaşam şeklidir. Yaşam ezeli ve ebedi olarak kendini yaratan ve yok eden bir güçtür ve üstinsan bu yaşama evet diyen insandır. Hayata evet demek, hayatın getirdiği acı ve sıkıntılara, savaşımlara da evet demektir. Varlık hedefsiz bir döngüdür ve üstinsan bunun farkında olan, bunu kabullenen insandır.

Üstinsan mevcut ahlaki değer yargılarını yok sayar. Çünkü o bu yargıların doğal yaşamla, gerçek nesnelerle ilgisi olmadığını bilir. Bu yüzden değer yargılarıyla hesaplaşır, çatışır ve insanla ilgili her şeyi yeniden değerlendirir. Bu nedenle üstinsan için iyi ve kötü veya ahlak diye bir şey yoktur, ancak insanın başarıları ve olayları vardır.² Onun değerlendirmeleri iyinin ve kötünün ötesindedir.

Nietzsche felsefesinde üstinsan bir idealdir. Ancak herkes bu evrensel yücelik aşamasına ulaşamaz. Hatta Nietzsche, üstinsan idealinin henüz gerçekleşmemiş olduğunu kabul eder. Toplumu oluşturan bireyler üstinsanın ortaya çıkmasına yarayan birer gereç niteliğindedir. Üstinsanın çevresinde toplanan bireyler birer yığındır, onlar 'pek çok'lardır. Doğanın ereği bu "pek çoklar"ın içinden üstinsanı ortaya çıkarmaktır.³ Ancak üstinsanın ortaya çıkması kolay değildir. Nietzsche'ye göre üstinsan, insanları dibe batmaktan kurtaracak güçlü kişilikli, yeni bir varlık türüdür. Nietzsche üstinsan, eksik, tamamlanmamış bir varlık olarak gördüğü insanın önüne bir örnek, bir erek olarak koyar. Ona giden yolda önce Tanrı'nın ölümünün gerçekleşmesi gerekir. Böylece tüm değerlerden ve belirlenimlerden kurtulup özgürleşen

¹ İonna Kuçuradi, **a. g. e.**, s. 70.

² **a. g. e.**, s. 88.

³ F. W. Nietzsche, **Tarih Üzerine** (çev. Nejat Bozkurt), 4. Baskı, İstanbul, Say Yay. , 1997, s. 50-51

insan, üstinsana doğru kendini aşabilecektir. Nietzsche'ye göre, insan aşılması gereken bir şeydir.¹

“İnsan hayvanla üstinsan arasında gerilmiş bir iptir, -uçurum üstünde bir ip.

Tehlikeli bir geçiş, tehlikeli bir yolculuk, tehlikeli bir geri bakış, tehlikeli bir ürperiş, duraklayış.

İnsanda büyük olan, bir köprü olmasıdır onun, yoksa bir amaç değil: sevilebilecek olan insanda, bir karşıya geçiş ve batış olmasıdır.”²

Nietzsche'de insan, bir erek değil üstinsana ulaşabilmek için var olan bir araçtır. Burada hayvandan üstinsana doğru bir evrimden söz edilir. İnsan henüz bu evrimi tamamlayamamış, üstinsanı ortaya çıkaramamıştır. Üstinsan Nietzsche'nin mevcut insanlıktan ve şimdiden duyduğu yoğun hoşnutsuzluğa rağmen, gelecek için umudu temsil eder.³ Tanrı'nın ölümü ve dinin çöküşüyle gelen nihilizme karşı bir çaredir üstinsan... Birey, ancak böyle bir insanı kendisine hedef alarak güç istemini arttırabilecek, bu dünyadaki yaşama iynin ve kötünün ötesinde evet diyebilecektir.

¹ F.W. Nietzsche, **Zerdüşt Böyle Diyordu**, s. 19

² **a. g. e.**, s. 21

³ Keith Ansell Pearson, **a. g. e.**, s.140.

İKİNCİ BÖLÜM

MODERNİZM, AHLAK VE İMMORALİZM

I. MODERNİZMİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Modernite kavramı felsefede çok kullanılan bir kavram olup, özellikle Yeniçağ felsefesi için de bir niteleme sıfatı olarak kullanılır. Modernizm de modernite kavramından türetilen bir kavram olup felsefe sözlüğünde şöyle tanımlanmıştır: “Genel olarak, geleneksel olanı yeni olana tabi kılma tavrı, yerleşik ve alışılmış olanı yeni ortaya çıkana uydurma eğilimi veya düşünce tarzı. Bir inanç sistemi ya da öğreti bütününe değişen koşullara uyarlama eğilimi ya da hareketi. Özel olarak da Batıda 19. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan ve kilisenin teolojik öğretisiyle toplum teorisini kentleşme ve endüstrileşmenin, geleneksel otoritenin çöküşü ve liberal/demokratik düşüncelerin yükselişinin ve nihayet modern bilimin etkisiyle dünya görüşünde vuku bulan değişmelerin sonucu olan yeni toplumsal ve politik koşullara uyarlamayı amaçlayan tavır, hareket”¹tir.

Felsefi anlamıyla modernizm, modernizmin yeni olma iddiasıyla bağlantılı olarak düşünüldüğünde, felsefi düşünce tarihinde yeni bir felsefi perspektifi temsil etme iddiasındadır.² Her ne kadar modern felsefe farklı yaklaşımları kendi bünyesinde barındırıyor olsa da, bu yaklaşımların belli karakteristik özelliklerinin olduğunu görürüz. Bu özelliklerin en başında rasyonalite gelmektedir. Rasyonalite, normatif, ve aklın insanı diğer canlılardan ayıran yeti olduğunu dile getirdiği için, betimleyici bir kategori olarak, insanın sağlam ve geçerli akıl yürütme ya da kanıtlamaları, iyi temellendirilmiş, apaçık inançları kabul etmesi ya da benimsemeye hazır,

¹ Ahmet Cevizci, a. g. e., s. 272

² Kasım Küçükaltı, **Nietzsche ve Postmodernizm**, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2003, s. 53.

gönüllü olması durumu için kullanılan terimdir. Buna göre, çelişik değil de tutarlı olan ve deneyimle uyuşan inançlar, akli veya rasyonel inançlardır.¹ Modernizmde akla duyulan inanç zirveye ulaşır, dünyanın akılsal bir düzen içerisinde olduğu ve dolayısıyla rasyonel olarak kavranabileceği savunulur. Akıl ile tüm problemler çözülebilir ve akla sahip tek canlı olarak insan dünyada ayrıcalıklı ve merkezi bir konumda yer alır.

Modernizmin modern insanı, akli ile hem kendi yaşamına yön verebilir hem de doğayı akıl ile çözümleyerek ona hükmedebilir. Akıl en büyük güçtür. Bu yüzden ne evreni yaratan ve düzenleyen bir Tanrı'ya ne de dinlere ihtiyaç vardır. Akıl ile kavranamayan her şey dışlanır ve yok sayılır. Modernizmde, akıl bu denli ön plana çıkarken, onunla birlikte yükselen bir kavram daha dikkatleri çeker ki bu kavram, akla sahip olan özne kavramıdır. Özne kavramını açıklarken nesne kavramının da açıklanması gerektiğine inanıyoruz. Özne, algı, tasarım, izlenim, düşünce ve duyulara dayanak olan, düşünen, hisseden, bir şeylerin bilincinde olan şey olarak ben ya da zihindir.² Nesne ise genel olarak, modern felsefenin tam ortadan ikiye bölmüş olduğu dünyada, özne kutbunun karşısında bulunan varlık; duyulardan biriyle ya da birkaçıyla algılanabilir olan, elle tutulabilen, gözle görülebilen yani zaman ve mekan içinde var olan şeydir.³

Modernizm, özne ile nesneyi birbirinden ayırırken, anlama, anlamlandırma, kavrama işlevi tamamen özneye tabi edilir ve özneye, dünyayı yeniden anlamlandırma misyonu yüklenir. Doğanın belli kurallar çerçevesinde işlediğini kabul eden modernizm, bu kuralların akıl ile kavranabilir olduğu ve aklın tüm insanlarda aynı şekilde işlediği inancından hareket eder. Özne, boş bir levha olan zihnine doğadan gelen izlenimleri aynen kaydeder. Böylelikle doğanın yasaları yine doğadan gelen izlenimlere

¹ Ahmet Cevizci, a. g. e., s. 340.

² a. g. e., s. 312

³ a. g. e., s. 284

dayandığından özne tarafından en doğru biçimde anlaşılır.¹ Özne, karşısındaki dünyayı nesne olarak tanımlayarak, onu bilinmezlikten çıkarır ve bilinir hale getirir. Dünyanın bilinmezlikten kurtulmasıyla birlikte de dinsel açıklamalar anlamsız hale gelir. Artık dünyayı yaratan bir Tanrı'nın varlığına da gerek kalmaz; çünkü insan, doğadaki yasaları akli ile kavrayabilir ve doğaya hükmedebilir konumdadır. Bu şekilde modernizm mutlak bir akılcılıkla, insan davranışının yegane rehberinin, gelenek ya da din değil, kendisi dışında başka hiç bir kaynaktan yardım görmeyen akıl olduğuna beslenen inançla karakterize olur.² O zamana kadar toplumun birliğini sağlayan bir ortak payda gibi görülen din, bu misyonunu yitirir ve dinsel inançlar artık sadece özel yaşamın bir parçası olarak var olabilir. Dinsel inancın yerini akılla beslenen bilime duyulan inanç alır.

Modernizmde bilim, insanın mutluluğunun anahtarı olarak görülür. Bilim, pratik yönüyle insanlığa lüksü ve konforu vaadederek, insanı mükemmelleştirir, ona hatırı sayılır bir güç ve iktidar sağlar. İnsan bilimle doğanın efendisi haline gelir ve doğaya hükmeder. Ancak bilime dayanan bir toplumun, üyeleri mutlu yaşayan, gerçekten özgür ve rasyonel bir toplum olabileceğine, dünya hakkında ne kadar çok şey bilinirse, insan hayatının o ölçüde iyi bir hayat haline geleceğine, acı, sefalet ve mutsuzluğun gerçek nedeninin bilgisizlik olduğuna inanılır.³ Modernizmle birlikte bilime duyulan inanç o kadar üst noktaya ulaşır ki, bilimin ölüme bile çare olacağı düşünülür.

Modernizmle birlikte parlayan bir başka değer olarak "birey"i görmekteyiz. Modernizm öncesinde Tanrı, din gibi otoritelere bağımlı olarak görülen birey, modernizmle birlikte özgürleşir. Modernizm aynı zamanda bireyi politik, entelektüel ve iktisadi bakımdan özgür kılmayı amaçlayan politik liberalizmin de en temel esin ve etki kaynağıdır.⁴

¹ Doğan Özlem, "Tarih, Bilim, Biliş", **Felsefe Tartışmaları Dergisi**, 25. Kitap, İstanbul ,Panorama Yay., 1999, s. 20.

² Ahmet Cevizci, **Aydınlanma Felsefesi**, Bursa, Ezgi Kitabevi, 2002, s.9.

³ a. g. e., s. 13.

⁴ a. g. e., s. 15

Toplumsal bireyler arasında meydana gelen bir sözleşme ile meydana geldiği düşüncesi de modernizme aittir. İnsanlar bir arada yaşayabilmek, bazı ihtiyaçlarını toplum içinde giderebilmek, kendilerini iç ve dış tehditlerden koruyabilmek gibi nedenlerden dolayı toplumsal bir sözleşme yaparak, gönüllü olarak bir takım yükümlülükler altına girer. Bu sözleşmenin temelinde, bireyin toplumsal yapı içerisinde mutlu ve güvende olabileceği düşüncesi yer alır. Psikolojik samimi temaslar sonucu bireylerin ortak bütünde birleşmeleri ve bireyin kendisinin en azından bir kaç amaç bakımından, grubun ortak hayatı ve amacı haline gelmesi¹ söz konusudur. Siyasi yönetimin görevi Tanrı'nın büyüklüğüne ve adaletine veya hanedanların ihtişamına hizmet etmek ve dolayısıyla, bireylere bir takım dini ve ahlaki hakikatler dikte etmek değil, fakat bireylerin çıkarlarına hizmet etmek, bireyin yaşama, hürriyet ve mülkiyet haklarını her ne pahasına olursa olsun korumaktır.²

Yukarıda belirtildiği gibi, modernizm öncesinde birey, din ve Tanrı gibi doğaüstü değerlere bağımlıdır. Modernizm bireyi bu otoritelerden kurtarmaya çalışırken, aynı zamanda onu, aklın egemenliği altına sokmaya çalışmıştır. Bu dönemde birey, birey aklın ışığında iyi ve kötüyü ayıracak ve bu yönde davranışlarını belirleyecektir. Fakat burada sözü geçen akıl, tek bir bireyin aklı değildir. Aklın tüm bireylerde aynı şekilde işlediğini savunan modernizme göre akıl, sadece tek bir bireyin değil, bütün bireylerin haklarını savunacak şekilde belli kurallar oluşturur. Bu kurallar da bireyin özgürlüğünü başka bireye karşı sınırlar. Bireyin ne olduğu modern anlayışta insanın kendisine bırakılmaz. Çünkü aklın belirlenimiyle oluşmuş bir toplumsal yapıda akla duyulan aşırı güven sonucunda akıl, insanların günlük hayatta kullandıkları bir nitelikten ziyade; insanlardan bağımsızlaşan bir üst referans haline gelir. Bunun sonucunda ise, insan, akıldan hareketle tanımlanmaya başlanır.³

¹ Erhan Atiker, **Bireyselleşme ve Toplumsal Farklılaşma**, İstanbul, İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yay., 1995, s. 47

² Ahmet Cevizci, **Aydınlanma Felsefesi**, s. 15-16.

³ Etyen Mahçupyan, "Modern Bireyin ve Bölünmez Aklın Bin Yılı", **Doğu Batı Dergisi**, Sayı 3, s. 19

Modernizm, bireyin davranışlarının ölçütü olarak, iyi ve kötü yerine, yararlılık prensibini koyar. Önemli olan bir eylemin iyi veya kötü olması değil, yararlı olup olmadığıdır. Doğru eylem, bireyin çıkarını sağlayan eylemdir. Modernizmin bu bireysel çıkar prensibinin yansımaları ekonomi alanında da kendini gösterir. Ekonomik faaliyet alanı da yeniden şekillenir ve yeni ekonomik sistem olan liberalizmin çerçevesi belirlenir. Ekonomi hayatı bireysel bir yarıştır ve bu yarışta bireylerin özel teşebbüslerinin önüne hiç bir engel koyulamaz. Herkes yetenekleri ve zekası ölçüsünde başarıya ulaşır.

Modernizmin genel çerçevesi belirlenirken üzerinde durulması gereken bir başka kavram da ilerleme kavramıdır. Modernizmin bilime ve akla verdiği önem, ilerleme ülküsünün de temelini oluşturmaktadır. Akla duyulan aşırı güven, insanın akli ile doğanın kurallarını anlayabileceği ve yaşamını yeniden düzenleyebileceği yönündedir. Doğayı anlayan ve ona bilim ile hükmeden insan, daha mutlu, daha medeni, daha rahat bir yaşam sürer. Sürekli olarak kötünden iyiye bir gidiş söz konusudur ki bu da modernizmin ilerleme anlayışını ifade eder. Bilim birikimsel olarak ilerledikçe, mevcut sorunlar birer birer çözülecek ve insanlık refah içinde bir hayata kavuşacaktır. Bu ilerlemenin aklın rehberliğinde gerçekleşeceği kabul edilir ve akla duyulan güven gitgide pekişir. Modernizmin aklın kullanıldığı çağ olarak nitelendirilmesi sonucunda insanlığın tarih içinde geçirdiği önceki dönemler modernizmle kıyaslanarak sınıflandırılır. Bu sınıflandırmada modernizmin insanlığın ilerleyişe doğru giden yolunun aklını kullanmakla oluştuğu düşüncesini meşrulaştırmaya yöneliktir.¹ İnsanlık aklın rehberliğinde bilgilenmeye devam ettikçe, ilerlemenin hep devam edeceği anlayışı benimsenir.

¹ Ahmet Çiğdem, **Aydınlanma Düşüncesi**, İstanbul, İletişim Yayınları, 4. Baskı, 2003, s. 44.

II. MODERNİZMİN TEMEL AHLAK ANLAYIŞLARI

A. Yararcı Ahlak

Özellikle Yirminci Yüzyıl felsefe akımlarından pragmatizmin ahlak anlayışını ifade eden yararcı ahlak, bir eylemin yarar ilkesine uyduğu, yani ilk planda eylemden etkilenen herkese, son çözümlemede de en yüksek sayıda insanın en yüksek derecede mutluluğuna katkı yaptığı sürece ahlaki bakımdan doğru, eylemi gerçekleştiren öznenin de iyi olduğunu ileri süren ahlak anlayışındır.¹ Önemli olan iyinin kötünün ne olduğu değil, birey açısından ortaya çıkardığı sonuçtur. Birey, bir edimde bulunurken mevcut iyi veya kötü kriterlerine uygun davranma çabasına girmez. Yapılması gereken iyi eylemler ya da kaçınılması gereken kötü eylemler yoktur. Birey eylemi yalnızca sonucu açısından değerlendirir. Önemli olan sonuçta bireyin yaşayacağı acı ya da hazzır ve bu durumda birey, doğal olarak acıdan kaçınarak haz almaya yönelir ve kendisi için yararlı eylemi gerçekleştirir.

İnsan doğası itibariyle acıdan kaçınma ve hazzı yönelme eğilimdedir. Yararcılık, insanın mutsuzluğunun insanın üzerine eklemlenen din ve bu türden batıl inançlardan kaynaklandığını ve bundan dolayı da insanın doğal halinin açığa çıkartılmasını hedefler.² Doğal halinde insan, eylemlerinin iyi veya kötü olmasını, eylemin sonucunda aldığı haz ya da acıya göre belirler. Sonuç olarak eylemde, yarar prensibi ölçüt olur. Yararın belirlenmesindeki kriter ise bireye sağladığı mutluluktur. İyinin belirlenmesinde önemli olan, iyi olarak nitelendirilen eylem gerçekleştirildiğinde, bu eylemin ne kadar mutluluk getireceğidir.³ Sonucu bireye mutluluk veren eylemler iyi, acı verenler ise kötü olarak nitelendirilir.

¹ Ahmet Cevizci, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, s. 419.

² Ahmet Cevizci, *Ethiğe Giriş*, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2002, s. 201.

³ a. g. e. , s. 190

Bireyin mutlu olması, sadece kendi yararına davranış geliştirerek tam olarak sağlanamaz, birey eylemlerinde içinde yaşadığı toplumun da refahını düşünmek durumundadır. İnsan, bir sistemin parçası olduğundan, o bireysel iyiliği için olduğu kadar, genelin iyiliğini de gözetmek durumundadır. Her parçanın kendine özgü iyisi olmakla birlikte, o aynı zamanda kendisinin bir parçası olduğu bütünün iyiliğine de katkı yapar.¹ Bireyin mutluluğu, bir parçası olduğu toplumun mutluluğuna da bağlı olduğu için, o eylemlerinde sadece kendisini değil, toplumu da düşünür. Toplum içinde yaşayan birey için, toplumun onayladığı eylem aynı zamanda kendisini de mutlu eden eylemdir.

Hem bireyin, hem toplumun mutluluğunu sağlayabilecek eylemin belirlenmesinde rehber yine akıldır. Toplumsal yaşamı düzenlediği kabul edilen akıl, hangi eylemin hem bireye hem topluma haz vereceğini de belirler. Öncelik, toplumun mutluluğuna aittir çünkü bireyin mutlu olabilmesi için, içinde yaşadığı toplumun mutlu olması esası vardır. Bu açıdan bakıldığında akıl, bireyi toplumsal amaçlar doğrultusunda kullanır. İnsan artık, Tanrı'nın kendi imgesinden hareketle yarattığı bir varlık olarak değil, rolleriyle, yeni statülere bağlı olan ve toplumsal sistemin iyi bir biçimde işlemesine katkıda bulunması gereken tutumlar tarafından tanımlanan bir toplumsal edimcidir.² Bu da insanın, Tanrı'nın boyunduruğundan kurtulup, aklın boyunduruğu altına girmesi demektir.

Yararcı ahlak anlayışında her ne kadar bireyin yararı ve mutluluğu amaçmış gibi görünse de, aslında birey toplumun mutluluğuna hizmet etmektedir. Genel olarak bakıldığında birey kendi için iyi olanı yaparken, bir yandan da toplum tarafından kabul gören ve takdir edilen eylemlere yönelmekte, kendi mutluluğunu toplumun mutluluğuna dayandırmaktadır.

¹ Ahmet Cevizci, **Aydınlanma Felsefesi**, s. 29.

² Alain Touraine, **Modernliğin Eleştirisi** (çev. Hülya Tufan), 2. Baskı, İstanbul, YKY , 1995, s. 32

B. Ödev Ahlakı

Modernizmin ahlak anlayışları içinde ele alınabilecek bir diğer ahlak türü de ödev ahlakıdır. Ödev ahlakı, ahlaki bir eylemin doğruluğu ya da yanlışlığının, eylemin sonuçlarından bağımsız olarak, bir takım ahlaki ödev ya da davranış kurallarını yerine getirip getirmemesi tarafından belirlendiği, ahlakta eylemin sonucundan çok, eylemin temelindeki ilke ve ödevin önemli olduğunu savunan, insanın, akıllı ve sorumlu bir varlık olarak, yerine getirmek durumunda olduğu bir takım ödevleri olduğu düşüncesinden hareketle, ahlakın temeline ödevi yerleştiren ahlak anlayışıdır.¹ Ödev ahlakının kurucusu olan Kant, ahlaklılığın temeline özgürlüğü koyar. Ancak insanın biri özgür, biri zorunlu olmak üzere iki yapısı vardır.

Doğaya bağlı bir varlık olan insan, bazı doğal eğilimlerine göre hareket eder. İnsanın eğilimleri, fiziksel ve psikolojik doğasına ait olduğu için belirlenmiştir ve Kantçı görüşte birey, eğilimlerine seçemez. Eğilimlerdeki bu belirlenmişlikten dolayı doğan zorunluluk nedeniyle, insan özgür değildir. Fakat insan yalnızca eğilimlerinden ibaret değildir; aynı zamanda akıl sahibidir de. Kant'a göre, "Doğadaki her şey yasalara etkide bulunur. Yalnızca akıl sahibi bir varlık, yasaların tasarımına göre, yani ilkelere göre eylemde bulunma yetisine sahiptir."² O halde, insana, eğilimleri kadar akıllı da yön vermektedir diyebiliriz.

İnsanın akıllı, eğilimlerinden farklı bir yapıya sahiptir; o, eğilimler gibi doğaya bağımlı değildir ve bu yüzden insanın özgür yanını oluşturur. Kant'a göre ahlak da aklın bireye kazandırdığı özgürlük ile değerlendirilir. Özgür olamayan insan yaptığı eylemlerin sonuçlarından sorumlu tutulamaz. Özgürlük ahlakın temel koşuludur.

¹ Ahmet Cevizci, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, s. 304.

² Immanuel Kant, *Seçilmiş Yazılar* (çev. Nejat Bozkurt), İstanbul, Remzi Kitabevi Yay., 1. Baskı, 1984, s. 162.

Yararcı ahlakın aksine ödev ahlakında mutluluk nosyonu yoktur. Kant, ahlakın evrensel, mutluluğun ise göreceli olduğunu belirterek, ahlakın amacının bireysel mutluluk olamayacağının altını çizer. Ahlaktaki evrenselliğin temelinde ise akıl vardır. İnsan akıl sahibi olan bir varlık olması nedeniyle bir takım akıl ilkelerine göre hareket etmektedir. Bu ilkeler tüm insanlarda aynı biçimde var olduğundan, aklın ilkelerine göre eylemlerde bulunan insan evrensel bir ahlak yasasına ulaşır. Aklın belirleyeceği ilkelere göre hareket etmek demek, herkesin bu ilkeleri doğru olarak kabul edebileceğini kabul etmek demektir. Dolayısıyla, akıl sahibi bir varlık olmak demek aynı zamanda evrensel ahlak ilkelerine sahip olmak için gereken zemine sahip olmak demektir.

İnsan eylemde bulunurken mutlu olmayı ya da dinin kurallarına uygun davranmayı amaç edinirse, eylemlerini koşullu olarak gerçekleştirmiş olur. Halbuki Kant'a göre; "Mutluluğu güvence altına almak için düzenlenmiş her ahlaksal buyruk, koşullara göre uyulan bir kuralın edilişinden başka bir şey olmayacaktır; bu buyruk ancak filan eylemi, ki eğer ve ancak, bu filan eylem, aslında bizi, sonuç olarak mutluluğa götürecektir ise, yapmamızı öğütleyecektir. Ne var ki Kant, bir ahlak yasasının bütün gerçek ifadelerinin koşulsuz kategorik bir karaktere sahip olduğu inancındadır. Onlar bize, koşullara bağlı olarak değil, koşulsuz bir biçimde buyururlar."¹ Bu durumda iyi, hiç bir koşula bağlı olmaksızın salt iyidir ve bir eylem salt iyi olduğu için yapılmalıdır. Bu da, eylemin bir ödev olarak kabul edilip, bu şekilde yerine getirilmesini gerektirir. Bir eylem ancak ödev duygusuyla yapıldığı zaman gerçek bir değer taşır.

Ödev aklın buyruğudur ve salt iyi olanı istediğinden kişiden kişiye değişmez. Aklın buyruklarına uyarak ahlaki ödevi yerine getirmek demek, evrensel bir ahlak yasasına uygun yaşamak demektir.

¹ Alasdair MacIntyre, **Erdem Peşinde** (çev.: Hakkı Hünler- Solmaz Zelyüt Hünler), İstanbul, Paradigma Yay., 2001, s. 71.

III. NİETZSCHE VE AHLAK

Nietzsche, tüm felsefesinde ahlaki ve dini acımasızca eleştirmiş bir yaşam filozofudur. Onun felsefesinin temel taşı insandır; dolayısıyla onun, insanla ilgili her şeyi ele alan bir filozof olarak, ahlak olgusunun üzerinde bu denli yoğun durması anlaşılabilir değildir. Nietzsche ahlaki değerlendirirken, ahlakın insan hayatındaki olumlu ve olumsuz etkilerinden yola çıkar. Ona göre ahlakın değerini belirleyen ölçüt de söz konusu ahlakın insan hayatı üzerindeki etkisidir.

Yaşadığı dönemin ahlak anlayışının, insan hayatı üzerinde çöküşe neden olduğunu savunan Nietzsche, bütün ahlak sistemlerini incelemesi sonucunda, birbirine tamamen zıt iki ahlak olgusuna rastladığını ve bunların tarih boyunca yaşamış olup, bu gün de hala varlıklarını sürdürdüklerini ifade etmektedir. Avrupa medeniyetinin başlangıcından beri rastlanan bu iki ahlak türü; köle ahlakı ve efendi ahlakıdır.¹ Nietzsche, ahlaki değerlerin kökenini belli bir tarihi dönemde görür ve bu değerleri insanoğlunun yaratını söyler. Şimdi bu ahlak türlerini ve bu ahlakları var eden insan türlerini ayrıntılı biçimde ele almaya çalışacağız.

A. Sürü İnsanı Ve Köle Ahlakı

Nietzsche, güçsüz insanın sürü ahlakı olarak ifade ettiği köle ahlakını, insanlığın içinde bulunduğu çöküş ve mutsuzluğun da nedeni olarak görür. Sürü ahlakı, sürü insanının güçsüz yapısından dolayı ortaya çıkmış olan bir ahlak türüdür. Sürü insanı hayatı kendine özgü bir değerlendirme tarzıyla anlamlandırma zorunluluğu duyar ve bunun sonucu olarak ahlak ortaya çıkar. İnsanın hayatı kendine özgü değerlendirmesi demek, onu kendine göre anlamlandırması anlamına gelir ki bu da bir yorumdan ibarettir.

¹ Münir Dede, a. g. e., s. 18

“Benim ana ilkem: Ahlaki fenomenler yoktur, bu fenomenlerin tersine yalnızca bir ahlaki yorumu mevcuttur”¹

Nietzsche'ye göre ahlaki olgu denilen şey, yalnızca belli fenomenlerin yorumundan ibarettir. Bu durumda yapılan değerlendirmeler doğrudan değerlendirmeyi yapan insanın doğasıyla ilgilidir. Böyle olduğu için de nitelenen şeyin hakiki değerini değil, değerlendirme yapan insan için taşıdığı değeri ifade eder.

“Ahlak yalnızca belirli bir görüngü açıklamasıdır; daha doğrusu yanlış biçimde bir açıklamadır.”²

Nietzsche'nin yaşamın temeline koyduğu güç istemi, insanın değerleri oluşturma durumuyla da iç içedir. İnsan güç istemi ile gücünü sürekli arttırma eğilimde olduğu için, insanın güç istemi ile değişen fizyolojisi, değer biçmedeki perspektifini de belirler. Özetle insan güç kazanımına ve gücünü genişletmeye yöneldikçe, realite ve evreni değerlendirme tarzı da değişecektir.³ Bu durumda değerler, değerlendirmede bulunan insanın doğasına göre şekillenir. Bu bağlamda sürü ahlakı da sürü insanının değerlendirme tarzıdır ve sürü insanının doğasına göre şekillenmiştir.

“ Gerçekten, her türlü iyi ve kötülerini insanlar kendileri vermişlerdir kendilerine. Gerçekten, onları almadılar, bulmadılar onları, gökten bir ses gibi inmedi onlar kendilerine. Korumak için kendini, değer biçti insan önce eşyaya, -o yarattı önce anlamını eşyanın, insanca anlamını! Bunun için kendine ‘insan’ der, yani: değerlendiren.”⁴

Nietzsche, ahlakı, realitenin insan tarafından değerlendirilmesi olarak ifade eder. İnsan değer yaratan bir varlık olarak iyi ve kötü değerlerini oluşturur ve bunu yaparken amacı kendini korumaktır. İnsanın doğası onun

¹ F. Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 147.

² F. Nietzsche, **Putların Alacakaranlığında** (çev. Orhan Tuncay), İstanbul, Gün Yay., 2005, s. 73.

³ Hüseyin Aydın, **a. g. e.**, s. 31

⁴ F. Nietzsche, **Zerdüşt Böyle Diyordu**, s. 53 -54.

değerlendirme tarzını ve eşyaya bakış açısını belirlediği gibi, meydana getireceği ahlakın türünde de belirleyici olmaktadır.¹ Bu bakımdan Nietzsche için insan doğasının türleri önem kazanır. O, insanları en başta güçlü ve güçsüz olmak üzere iki kategoriye ayırır. Bu iki kategoriden de birbirinden bağımsız iki değerlendirme tarzı ve dolayısıyla iki ahlak ortaya çıkar.

Güçsüz insan doğası gereği zayıf, kendi başına ayakta kalamayan, var olabilmek için başka insanların varlığına ihtiyaç duyan insandır. Nietzsche bu güçsüzlüğün güç istemi ile bağlantılı olduğunu kabul eder. Güçsüz insanların organizmalarındaki güç istemi düşüktür. Kendi başına varlığını sürdüremeyen bu insanlar, biraz güce sahip olsalar bile, bu güçlerini dahil oldukları toplum içerisinde kaybederek sürüleşirler. Sürü içerisinde doğanlar ise biyolojik olarak sürü içgüdüsünü taşırlar. Güçsüz insan, doğasından gelen zayıflığını aşmak için sosyalleşme eğilimindedir. Aynı zamanda doğası onu sürü halinde yaşamaya iter. Çünkü hayatın temel prensibi güç istemidir ve kendi başına zayıf, yetersiz olan insan, daha güçlü olma arzusunu içinde olduğu için toplumsallaşır. Güç istemi insan eylemlerinin temel nedeni olduğu için, ahlak da güç isteminin sonucudur.

“İradenizi ve değer hükümlerinizi oluş nehri üstüne salmışsınız siz; halkın iyi ve kötü diye inandıkları şeyler, eski bir güç istemini açıklar bana.”²

Görülüyor ki sürü ahlakı, güçsüz olan insanın güçlü olma arzusundan kaynaklanmaktadır. Güçsüz insan, fizyolojisindeki zayıflığı yenebilmek için bir toplum oluşturur ve bu toplum güçsüz insanın ilk değeridir. Oluşturulan bu toplulukta ahlak, zaman içinde yerleşerek ritüelleşmekte ve bu gündelik ahlak tarih aracılığıyla sağlanan sürekliliğiyle son noktada toplumsal varoluşun da vazgeçilmez bir parçası olmaktadır.³ Bu şekilde ahlak, hem topluluğun ortak

¹ Münir Dede, a. g. e., s. 21

² F. Nietzsche, **Zerdüşt Böyle Diyordu**, s. 95.

³ G. Staath-B.S. Turner, **Nietzsche’nin Dansı**, s. 122

çıkarlarını koruma, hem de toplumsal yaşamın temel belirleyicisi olma işlevine sahip olur.

Güçsüz insanın doğasında var olan sürü içgüdüğü ile toplumu oluşturmalarının temelinde güç istemi vardır. Aynı tip insanların toplumu oluşturmalarının sebebi, bu insanların hepsinin zayıf güç istemine sahip olmalarıdır. Bu yüzden güçsüz insan kendisine benzeyen güçsüz insanlarla bir araya gelir ve bu şekilde kendisini daha güçlü hisseder.

Bu toplumdaki sürü ahlakının ortaya çıkmasındaki en önemli sebeplerden biri de toplumun bireyden önce geldiği inancıdır. Güçsüzlüğünden dolayı tek başına varlık gösteremeyen birey, bir toplumun parçası olarak istediği gücü elde eder ve bu sebeple de güçsüz insan için toplum kutsal bir anlam ifade eder. Böylece toplum, güçsüz insanın sadece davranışlarını değil, düşüncesini de yönlendirir. Birey bütünün bir parçasıdır ve bütün daima parçadan önce gelir.

Sürü ahlakını, insanın eğilim ve isteklerinden ortaya çıkan değerler ve insan eylemlerinin belli bir derecelenme içinde yönlendirilmesi olarak tanımlamak mümkündür. İnsan eylemlerinin derecelenmesi daima toplumun ihtiyacına göre gerçekleşir; bu yüzden ahlaki değerler her zaman topluluğa yararlı olan değerler olurlar. Kısacası toplumun sürü ahlakında bireyler için en yüksek değer ölçütünü topluluğa en faydalı şey oluşturmaktadır. Bu açıdan belli bir topluluğun köle ahlakı için yarar ahlakıdır diyebiliriz.¹ Ahlakın ortaya çıkış şekli, bireylerin yaşamını güvence altına alarak bireye fayda sağlamak gibi görünse de ahlakın asıl fonksiyonu toplumsaldır. Toplumsallaşma içgüdüğü ile bir araya gelen bireylerin, kişisel çıkarlar yüzünden çatışmasını engelleyerek sürünün dağılmasını önlemek ahlakın en önemli fonksiyonlarından biridir. Sürünün dağılmasını önlemek zorunludur çünkü toplum, insanın insan kimliğini kazandığı yerdir. Sürü insanı için önemli

¹ Münir Dede, a. g. e. , s. 25

olan sadece yaşamını devam ettirebilmektir ve bunun yolu, kendi değerlerini oluşturmak yerine var olan değerlere uygun bir yaşam sürmektir.

Sürü ahlakı herkesin eşit değerde olduğu bir toplum tipini öngörür. Bu durumda ahlaklı olmak, toplum standartlarının dışına çıkmadan, bu değerlere uygun yaşamaktır. Eşitlik, modernizmin bir başarısı olarak sunulmaktadır. Erdemli insan, modern toplumun eşitlik ilkesi doğrultusunda kendisindeki üstünlüklerden feragat eden insandır.¹ Bu bakış açısı, Nietzsche için kabul edilemezdir. Nietzsche'ye göre insanlar eşit değildir ve eşitlik adı altında güç isteminin bastırılması insanın doğasına aykırıdır.

“Eşitlik sorunu, oysa biz hepimiz ödüllendirilişin susuzluğunu çekeriz: Düpedüz biz burada, bunun aksine tıpatıp beklentileri kendimize olduğu kadar başkaları için de geçerli saymalıyız. Bu o derece yavan, göze çarpar derecede kaçıkçadır: Ama o kutsal, daha yüksek mertebededir diye hissedilir, akla karşı çıkan çelişki işitilmez olur. Fedakarlık ve diğerkâmlık seçkinleştirici, ahlaka karşı kayıtsız şartsız itaat ve inanç, onların karşısında herkesle eşit olmak.

Sağlığın ve hayatın savsaklanması ve feda edilişi, kendi değer vaazından tamamıyla vazgeçiş, herkes tarafından ondan vazgeçtiğini görmeye ilişkin şiddetli istek. Davranışların değeri belirlenmiştir: Her birey bu değerlendirilişe tabidir.”²

Görülüyor ki sürü insanı için ahlak, kendi varlığının dahi önüne geçmiştir. Bu insanın tek yaptığı, bu ahlaka boyun eğmek, bu uğurda kendi değerlendirmelerini hiçe sayarak yaşamaktır. Onun için ahlaki yargılar tartışma konusu bile olamazlar çünkü onları tartışmak, ahlakın dışına çıkmak, ahlaksız olmak demektir. Sürü insanının bunda herhangi bir özgürlüğü olmadığı gibi, o, özgür olabileceğinin bile farkında değildir.³ O, sürekli olarak kendini, yani, benini, bedenini, isteklerini, içgüdülerini yenmek durumundadır. Sürü ahlakının içinde kök saldı, hatta Nietzsche'nin sürü ahlakıyla doğrudan kastettiği Hristiyan ahlakına göre Tanrı'nın istek ve

¹ F. Baykan, **Nietzsche'nin Felsefesi**, s.98.

² F. Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 154.

³ İ. Kuçuradi, **Nietzsche ve İnsan**, s. 27

buyrukları, insanın kendi isteklerine değil, kendini yenerek (zaten bu bağlamda özgürlük, kendini yenebilme yetisi olarak veriliyor) onlara uygun davranmasını emretmektedir. Bu bakımdan sürü ahlakına göre kendini yenmek demek, insanın bedeninin, egoizminin isteklerine hayır diyebilmesidir.¹ Ancak bu şekilde ahlaki değerlere uygun bir yaşam sürebilir.

Nietzsche'ye göre sürü bir yığın değildir. Sürü, kendisini ayakta tutabilecek belli bir ahlak ile birbirine bağlı insan birlikleridir. Bir sürüyü, o sürü yapan, onun ahlakıdır; bu sürüden olan, ister sürü teki, ister sürü başı olarak bu sürüyle ayakta duran insan, bu ahlaka bağlı kalmak zorundadır.² Dolayısıyla sürü için ahlak, sürü insanını bir arada tutabilecek, sürüyü sürü dışı özgür insanlardan koruyabilecek bir araçtır. Fakat ahlak, sürü insanı tarafından bir üst değer olarak kabul edilir ve olup biten her şeyin bu değere uygun olarak gerçekleştirilmesi beklenir. Bu şekilde ortaya çıkan sürü şeklinde düşünme, sürü şeklinde davranma eğilimi, güçsüz insanı komşusuna karşı da korur. Komşusunun kendisi için ne düşündüğünü çok fazla önemseyen sürü insanı, sürüye uygun davranarak, çevresi tarafından yadırganma, dışlanma gibi olumsuzlukları da bertaraf etmektedir.

Nietzsche'nin tanımlamalarında sözü edilen tek insan tipi sürü insanı değildir. O, sürü insanı dışında, güç isteminin belli bir ölçüde daha fazla olduğu, sürüye ve sürünün ahlakına tabi olmayan güçlü insandan da söz eder. Ancak sözü edilen güçlü insan, üstinsan değildir. Güçlü insan belli ölçülerde sürünün dışında kalan, mevcut ahlaki değerlerin boyunduruğunda olmayan insandır. Güçlü insan, daima sürü insanı için bir tehdit oluşturur. Çünkü sürü insanının tüm insanları sürüleştirme eğilimi vardır. Güçlü insan, doğası gereği güçsüz ve zayıf olmadığı için, bir sürünün üyesi olmaya ihtiyaç duymaz. Dolayısıyla onun için sürünün ahlaki değerlerinin de bir önemi yoktur. Sürü ise, bu ahlak dışı insanları kendine benzetme, onların etkili

¹ M. Dede, a. g. e., s. 44

² İ. Kuçuradi, a. g. e., s.30

olmasını önleme, onları zararsız duruma getirme isteği içindedir.¹ Yaşamını tamamen tepkisiz biçimde, ahlaki değerlere uyarak geçiren sürü insanının belki de tek tepkisi sürünün dışındakilere gösterdiği tepkidir.

“Tut ki Tanrı’ya inanç yitmiş olsun: Bu takdirde şu soru yeniden sorulur: ‘Kim konuşuyor?’ benim yanıtlım metafizikten alınmış değil, tersine hayvan fizyolojisinden alınmıştır: Sürü içgüdüğü konuşmaktadır. O, efendi olmak istemektedir. Bunun için onun ‘Sen mecbursun’u vardır. O, tekil insanı sadece bütünü anlamında, bütünü iyiliğine geçerli kılmak istemektedir, o kendini bütünde çözenlere kin beslemektedir. Ona komşu olan bütün bireylere kinini çevirmektedir.”²

Doğası gereği güçsüz olan, kendi kendine yetemeyen ve bu yetersizliğini bir toplumun içinde var olarak gidermeye çalışan sürü insanı, kendisi gibi olmayan güçlü insana kin besler. Nietzsche’ye göre sürü ahlakı, başlangıçta güçsüz çoğunluğun, güçlü bireye hınç duygusundan ortaya çıkmıştır.

“Sürünün eğilimi durmaya ve hayatın idamesine yöneliktir, onun içinde yaratıcı hiçbir şey yoktur. İyinin, iyi niyetlinin, adilin bize telkin ettiği hoş hisseler (bunun aksine büyük, yeni insanın ortaya çıkardığı korku, gerilim) bizim kişisel emniyet, eşitlik hislerimizdir: Sürü hayvanı bu arada sürü tabiatını ulular ve kendi kendini iyi hisseder. Keyifli oluşun bu yargısı, güzel sözlerle kendini maskeler. Böylece ‘ahlak’ doğar, ama sürünün gerçek olanlara (doğru olanlara) karşı kinini gözlemleyiniz.”³

Hınç duygusu, sürü insanda değer yaratıcı bir güç oluşturur. Aslında yeni değerler yaratmak sürü insanının pasif doğasına uygun bir eylem değildir. Ancak güçlü insana duyulan öfke ve kin öyle güçlüdür ki, sürü, kendi değerlerini ortaya koyma gereksinimi duyar ve bunu yaparken de doğasına uygun olarak davranır. Pasif ve yaratıcılıktan uzak doğası, kendi değerlerini yaratırken de kolayca kaçır ve güçlü insanın değerlerini tersine çevirerek işe

¹ a. g. e., s. 31

² F. Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 155.

³ F. Nietzsche, a. g. e., s. 159.

başlar.¹ Bu yüzden, sürü insanı, güçlü insanın bütün yapıp-etmelerini **kötü** olarak değerlendirerek ilk değerini de yaratmış olur.² Güçlü insanın değerlerinin tersine çevrilmesiyle oluşan tabloda, Güçlü insan için **iyi** olan, sürü insanı için **kötü** olmaktadır. Bunun temelinde de sürü insanının kurnaz yapısı ve güçlü insana duyduğu kin vardır.

“Kölelerin ahlak karşısındaki isyanı tepki ilkesiyle başladı, yaratıcı bir hal aldı ve değerlerin doğumuna yol açtı- gerçek tepkisi eylemleri yadsıyan, kendilerini düşsel bir intikamla avutan bu yaratıklar tarafından deneylenen hınç. Her tür aristokrasi ahlakı kendi taleplerinin başarılı bir onaylanmasından kaynaklanırken, köle ahlakı ‘kendi dışındaki’, ‘kendinden farklı olan’, ‘kendi olmayan’ bir başlangıçtan ‘hayır’ der: ve bu ‘hayır’ onun yaratıcı eylemidir. Bu tersine değer koyma bakış açısı- öznel olan yerine, kaçınılmaz olarak nesnel olana doğru oluşan çekim- tipik bir tepki olayıdır: Köle ahlakı varlığının koşulu olarak dışsal ve nesnel bir dünya ister. Fizyolojik terimler kullanırsam, eylem yapabilmek için nesnel itki ister- eylemi temelde tepkiseldir.”³

Görülüyor ki sürü ahlakı, güçsüz insandan kaynaklanmaktadır. Güçsüz insan önce sürüleşme güdüsü ile sürüsünü oluşturmuş, bir bütünün parçası haline gelmiştir. Homojen bir yapı oluşturan sürü, oluşturduğu bütünlükten de güç alarak, kendisi gibi olmayana karşı bir tepki geliştirmiş ve bu şekilde güçlü insanın değerleri ters çevrilerek, sürünün yararını gözetken değerler bütünü olarak ahlak oluşturulmuştur. Oluşturulan bu ahlakla ilgili olarak üzerinde durulması gerek önemli bir nokta vardır ki, bu da, ahlakın oluşum şekli ile sonradan ona yüklenen anlam arasındaki farktır. Başlangıçta, sürünün dağılmasını engellemek ve sürünün dışında, sürüye benzemeyen kişilerin yaratabileceği tehlikeden korunmak için var edilen ahlaki değerler, zamanla ulvîleştirilerek, Tanrı'nın buyruklarıymış gibi sunulmuştur. Bu şekilde, cılız insanların, sıradan insanların ve orta insanların farkında olmadan yaptıkları işbirliği ile yüzyılımızın ilk onyıllarına kadar az çok geçerli

¹ M. Dede, a. g. e., s. 28

² R. Pool, **Ahlak ve Modernlik** (çev. Mehmet Küçük), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1993, s. 57.

³ F. Nietzsche, **Ahlakın Soykütüğü** (çev. Orhan Tuncay), İstanbul, Gün Yayıncılık, 2005, s. 31-32

olan Batı Ahlakı meydana gelmiştir.¹ Nietzsche, sürü ahlakının Yahudilerle başlayıp, Hristiyanlarca devam ettirildiğini savunur. Bu ahlak, yalnızca ahlakı ele geçirmekle yetinmemiş, aynı zamanda insanı eğitim ve din aracılığıyla kendisine itaâte mecbur ederek, insanla birlikte hayatın çöküşüne de sebep olmuştur.² Bu bakış açısı, Nietzsche'nin Batı ahlakının duyduğu kinin gerekçelerini de ortaya koyar.

Güçsüz insanın tembel, korkak, yaratıcılıktan uzak doğasının kendi değerlerini oluşturması bir çelişki gibi görünmekle birlikte, oluşturulan değerlerin niteliğine bakıldığında, yeni bir şeylerin yaratılmadığını, aksine hazırda var olan güçlü insanın değerlerinin tersine çevrilerek yeni değerler elde edildiğini görürüz. Sürü insanı kendi değerlerini oluşturturken, farklı bir doğada olan güçlü insanın değerlerini olumsuzlayarak, kendi özelliklerini en yüksek değerler olarak kabul etmiştir. Bu özellikler çerçevesinde yeni bir ahlak kurularak, bütün insanlar bu ahlak çerçevesinde değerlendirilmiştir. Zaman içerisinde, bireysel içgüdüleri bastıran unsurlar olarak toplumsal kurumların da oluşmasıyla, sürü ahlakı iyice yerleşerek kök salmıştır.

Her şeyin değerinin biçildiği sürü toplumunda bireye düşen, mevcut değerlere göre yaşamını sürdürmektir. Yerleşen bu değerlerin devamının sağlanması güç olmaz, çünkü sürü insanı daima mevcut durumunu koruma eğilimdedir ve alışkanlıklarından kolay kolay vazgeçemeyecek kadar tembel ve korkak bir doğaya sahiptir. Yeni nesiller için de durum çok farklı değildir; sürü içerisinde dünyaya gelen güçsüz insanlar, zaten var olan ahlaki değerlere göre şekillenecek, ataları gibi onlar da güçsüz oldukları için sürüye uyum sağlayacaklardır. Bu şekilde, sürü ahlakı, nesilden nesile aktararak yüzyıllar boyu güçlenerek varlığını devam ettirir. Sonuçta, bir toplulukta ahlak, gelenekler ve adetler olarak geleceğe taşınmış ve topluluğun ortak

¹ I. Kuçuradi, **Nietzsche ve İnsan**, s. 35

² Fehmi Baykan, **Bilgelik Yolunda Bir Filozof Nietzsche**, Ankara, Palme Yayınları, s. 36.

garantisi hüviyetini kazanmıştır.¹ Bu ahlak, her zaman toplumun yarar ve çıkarını gözetme misyonu taşımaktadır.

“Değer vermelerimiz- Bütün eylemler onlara verilen değerlere dayanırlar. Saygı duymalarımızın hepsi ya kendimize aittir ya da başkalarından edinilmiştir... Edinilmiş olanlar büyük ölçüde daha fazladır. Niçin onları ediniriz? Korkudan, yani, bize aitmiş gibi davranmayı daha yararlı görürüz... ve kendimizi bu bozulmaya öyle alıştıırırız ki, sonunda bizim karakterimiz haline gelir.”²

Sürü ahlakının, toplumun çıkarlarını gözetten değerleri, “eşitlik”, “özgürlük”, “adalet” gibi kavramlar çerçevesinde karakterize olur. Bütün insanların bir olduğu, Tanrı ve kanun karşısında eşit olduğu fikri de sürü insanının güçsüz doğasından kaynaklanır. Hiç kimse, sürü ahlakının değer yargıları karşısında kendini daha güçlü veya güçsüz göremez, yani herkes, sürü ahlakının yüklediği aynı sorumluluğu paylaşmak zorundadır. Aksi halde eşitliğin bozulduğu yerde toplumsal görevler aksayacak ve sürü topluluğunun varlığı tehlikeye girecektir. Aynı sürüye dahil olanlar arasında geçerli olan; eşitlik, barışseverlik, saygılı olma, diğergâmlık, yardımseverlik gibi değerler, sürü dışındakilere karşı asla gösterilmez. Kısaca, yalnız sürü içindekiler aynı sorumluluğu paylaşma ve hakka sahip olma noktasında birbirine eşittir.³ Ayrıca herkesin eşit olmaması demek, tüm bireylerin sürünün değerine tabi olmaması anlamına gelir ki, bu sürü için ciddi bir tehdittir. Bir kişinin kendisi olması, tek olması, kendi değerlerini yaratabilecek güçte olması, sürü ahlakının dışına çıkması demektir. Herkes, herkesle aynı şekilde görmek, aynı şekilde değerlendirmek zorundadır; ama değerlendirmedeki bu birlik, değerlendirilenin birliğinden ileri gelmez; geçerlikte olan ahlakın gözlüğüyle sağlanan uydurma bir birliktir. Bunun farkında olmayan sürü insanı, aynı değerlendirmeleri yapan insanların eşit insanlar olduğuna inanır ve eşitlik ister; çünkü o yapısı gereği, köle, ezilmiş bir insandır.⁴ Eşit olduklarına,

¹ M. Dede, a. g. e., s. 29

² F. Nietzsche, **Tan Kızılığı** (çev. Hüseyin Salihoğlu-Ümit Özdağ), 3. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 2001, s. 82.

³ M. Dede, a. g. e., s. 51

⁴ İ. Kuçuradi, a. g. e., s. 36

birbirlerini açık seçik anlayarak bir olduklarına inanan sürü insanları, bu birlik duygusu ile, birbirlerinin varlıklarını tehlikeye düşürebilecek içgüdüleri de, ahlaki değerlerle sindirirler. Bu şekilde varlıkları teminat altına alınır.

“Burada insan tek başına değildir; Burada yanlış anlama için az bir yer vardır; Burada eşitlik vardır; Burada kişinin kendi insan varlığını bir itham (suç) olarak hissedilmez tersine, doğru varlık olarak hisseder. Burada memnuniyet egemendir. Güvensizlik istisnalar için geçerlidir; istisna olmak demek, suçlu olmak demektir.”¹

Sürü ahlakı, sürünün, kendisi gibi olmayana karşı güttüğü kinin sonucunda ortaya çıkmıştır ve böyle bir oluşumun da, tabiatça kendisinden farklı olanı sindirmek istemesi ortaya çıkış şekli ile tutarlıdır. Ancak Nietzsche'ye göre bütün insanlar tek tip bir varlığa sahip değildir. Sürüyü oluşturan güçsüz insanların yanında, az da olsa güçlü ve soylu insanlar da mevcuttur ve bu insanların güçlü ve dinamik yapılarının korunması, onların sürü tarafından sindirilmemesi gerekir.² Nietzsche'ye göre, sürü insanın en büyük hatası da budur. Ahlakın oluşum şekli göz önüne alındığında, sürü insanının toplumsallaşma içgüdüleri sonucunda bir araya gelmesi ve bu birlikteliği korumak için ahlaki değerler oluşturması Nietzsche açısından, sürünün doğası gereğidir ve sürü insanı açısından tabiidir. Birçok insan için, düzenleyici ve yabancılaştırıcı bir gücün, hayatta kalmak için zorunlu olduğu kabul edilebilir.³ Kabul edilemez olan, sürünün, ahlakını kendi içinde yaşaması yerine, sürü olmayanları da bu ahlaka tabi olmaya zorlamasıdır.

“Benim felsefem hiyerarşiye yöneliktir, bir bireysel ahlaka değil. Sürünün ruhu sürünün içinde egemen olmalıdır-ama onu aşmamalıdır.”⁴

Anlaşıyor ki sürü insanının kendine özgü bir ahlak oluşturması doğal ve doğru iken, artık kendini belli bir amaç için var eden insanların üzerinde,

¹ F. Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 156

² M. Dede, **a. g. e.**, s. 33

³ G. Staath-B.S. Turner, **a. g. e.**, s. 118

⁴ F. Nietzsche, **a. g. e.**, s. 159

adeta onları aşarak, aşkın, kutsal ve değişmez değer yargıları sunan bir ahlakın en yüksek iyi ve ana değer olmak istemesi doğru değildir. Sürü ahlakının değer yargılarının sürü içinde hükmetmesi gerekirken, ahlakın topyekûn hayatı ve insan başarılarını belirlemek istemesi, insanın, özellikle soylu ve yeni değerler yaratabilecek insanların karşısına iyi ve kötü değerleriyle dikilmesi doğru değildir.¹ Burada düşülen en büyük hata, insanların doğaca tek tip olduğu düşüncesidir. Nietzsche, tüm insanların eşit olamayacaklarını, doğası gereği farklı insan tiplerinin mevcut olduğunu her fırsatta vurgular ve yaratıcı doğaya sahip güçlü insanların sindirilmek istenmesine şiddetle karşı çıkar.

Nietzsche, sürü ahlakına karşı çıkar çünkü sürü insanı realiteyi, insan başarılarını –bilgiyi, sanatı, bilimi, felsefeyi, dini, tarihi..., tek kelimeyle insan başarılarını- sürü teki olarak ayakta durmasını ve varlığını duyurmasını sağlayacak bir şekilde değerlendirerek bir ahlak kurar.² Sürü ahlakı, çevresindeki tüm insanları kendi otoritesine alma çabasındadır ve bu çaba genellikle sonuçsuz kalmaz. Sürü ahlakını benimseyen birey, olup biten her şeyi sürünün değerleriyle değerlendirir ve kendisi gibi olmaya kin duyar. Nietzsche'ye göre bu ahlak, ezilmiş, çökmüş insanların tabii içgüdüsüdür. Çoğunluğun bu içgüdü, hayatın ve yükselmenin güdülerine hakim olmakta ve bu güdüleri bastırmaktadır.

Yukarıda da değindiğimiz gibi, başlangıçta güçsüz insanın toplum içinde var olma ve bu toplumun çıkarlarını koruma güdüsüyle oluşturulan sürü ahlakı, sonraları yaşamın tek hedefi ve tek ölçüsü haline getirilir. Böylece, en başta güçsüzün var olabilmesi için hayati bir önem taşıyan değerler daha sonra değişmezlik zırhına bürünerek, insanın bütün temel içgüdülerini, ahlaklılık adına eğitmişler, daha doğrusu yok etmişlerdir.³ Tüm insanlar sürünün değerlerine uymaya zorlanır. Oysa Nietzsche'ye göre sürü

¹ M. Dede, a. g. e., s. 34

² İ. Kuçuradi, a. g. e., s. 50

³ M. Dede, a. g. e., s. 48.

ahlakı, sürü içinde geçerli olmalı, sürünün dışına çıkmamalıdır. Sürü, çoğunluğu oluşturduğu için, ona karşı durmak, dahil olmamak oldukça güçtür. Batı’da sürü ahlakının kökenleri yüzyıllarca öncesine dayandığı için, sürüye karşı duranlar, sürüden olmayan gitgide sindirilmiş ve zayıflatılmıştır.

“Bir ahlak idealinin zaferi gayrî ahlaki araçlarla kazanılır her zafer gibi. Zorba güçle, yalanla, iftira ile adaletsizlikle.”¹

Sürüye direnen, sürü içinde eriyip gitmeye karşı olanlar ise, sürünün bu sindiren tavrı sayesinde daha da güçlenmiştir. Sözü edilen güçlü insan tipini, bir sonraki bölümde ayrıntılı olarak ele almaya çalışacağız.

Nietzsche, sürü ahlakını değerlendirirken, **iyi** ve **kötü** kavramlarının oluşumu üzerinde de durur. Ona göre evren, iyinin ve kötünün ötesinde, ebedi bir dönüş içerisinde. Sonsuz olarak var olup yok olan, sürekli yinelenen bir oluş çarkı içerisinde olan evrene, iyi ve kötü değerleri yüklenemeyeceği gibi, bu oluş içerisinde olan insana da bu değerler yüklenemez. Nietzsche’ye göre Tanrı, değerler biçenin içine oturmuş bir içgüdü olarak, insanı, realite karşısında değer yaratımına sevk etmektedir. Bu Tanrı Yunan mitolojisinin Dionysos’u olup, oluş da bu Tanrı’nın etkinliğidir.² Oluş, ahlaki bir sorumluluktan uzak, ebedî oluş ve yok oluşu ifade eder. Ebedî bir oluş içerisinde olan evrende, sabit, değişmez ahlak değerlerinden söz etmek mümkün değildir. Değişmeyen ahlak değerlerinin olması, değişmeyen bir evren ve insan hayatının varlığını gerektirir. Oysa oluş içindeki realite ve evrendeki zıtlıklar (oluş ve bozuluş) sonsuzca birbirini takip etmekte; yalnızca dış dünya değil, hayatın tamamı da bu oluş içerisinde değişmektedir.³ Böyle dinamik bir yapı içerisinde, değerlerin de değişim göstermesi zorunludur. Sonsuzca değişen, ebedi dönüş içerisindeki bu dünya, Nietzsche’nin deyimiyle, iyinin ve kötünün ötesinde olan bir dünyadır.

¹ F. Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 168

² H. Aydın, **a. g. e.**, s. 37

³ M. Dede, **a. g. e.**, s. 37

“ ‘İnsan şöyle veya şöyle olmalıdır’ demenin ne kadar naif olduğuna bakalım. Gerçek, bize şaşkınlıkla bakan tiplerin bolluğunu, bolca oynanan bir oyunu ve değişen biçimleri işaret ediyor: acınası bir usta olan bir ahlakçı şöyle diyor: ‘Hayır’ İnsan başka türlü mü olmalı?... İnsanın nasıl olması gerektiğini bile biliyor bu bağınaz zavallı: kendisini duvarda resmediyor ve ‘ecce homo’¹ diyor... Ama ahlakçı, insana dönerek ona ‘şöyle ve şöyle olmalısın’ dediğinde bile, gülünç olmaktan kurtulamaz. Birey, geleceğinde ve geçmişinde, bir kader nesnesi, bir yasa, olan ve olacak her şey için yeni bir gerekliliktir. Ona ‘Kendini değiştir’ demek, geçmiştekiler de dahil olmak üzere, ondan, her şeyi değiştirmesini istemektir...”²

Nietzsche felsefesinin temel kavramlarından olan, sonsuz dönüş kavramını açıklarken, evrenin sonsuz bir devrim içinde olduğunu, yaşamın, sürekli tekrar ettiğini ifade etmiştik. İnsan bu oluş içerisinde yeniden yeniden hayata gelir ve yaşadığı hayat her zaman bir öncekiyle aynıdır. Nietzsche’nin de yukarıda ifade ettiği gibi, bir insana “kendini değiştir” demek, sadece o anla ilgili bir durum değildir. Çünkü oluş çemberi içerisinde dönen kişi, daha önce yaşadığı hayatı tekrar yaşamaktadır ve gelecekte yaşayacağı hayat da yine aynı hayat olacaktır. Ancak, sürü insanı realite ve evreni kendi perspektifinden değerlendirdiği için, evrendeki oluşu kavrayamamakta ve evrendeki dinamizme rağmen statik değerler oluşturma yoluna gitmektedir. Oysa, evrendeki sürekli oluş, her şey gibi, insan değerlerinin de değişmesini öngörmektedir.

Sürü ahlakının temelinde, güçsüz olan insanın güç isteminin olduğunu daha önce belirtmiştik. Kendini daha güçlü hissetmek için toplumsallaşan sürü insanı, doğasından gelen yalnızlık, korku ve yetersizliği aşabilmek için, kendisini diğer insanların varlığına bağımlı hisseder ve komşusuna sokulur. “Komşu sevgisi” olarak ifade edilen bu yakınlaşma, aslında tamamen o anki çıkarlar doğrultusunda kurulan bir bağıdır.

¹ Ecce Homo: İnsanı gör!

² F. Nietzsche, **Putların Alacakaranlığında**, s. 63

“Ahlaksız değer yargılarında egemen olan yararlılık, yalnızca sürü yararlılığı olduğu, ilgiyi tek başına topluluğun korunmasına yöneltip, ahlak dışı olan tümüyle, istisnasız, toplumun varlığına tehlike olarak görülen şeyde arandığı sürece: ‘Komşu sevgisinin ahlakı’ olamaz. (...) ‘Komşu sevgisi’, komşu korkusuyla karşılaştırıldığında, ‘komşu sevgisi’ sonunda ikincil bir şeydir; biraz uzlaşımsal, keyfe bağlı, yalandan. Bir kez toplumun yapısı tümüyle sağlamaştırılıp, dış düşmanlara karşı güvenli görüldüğünde, bu komşu korkusu yeniden ahlak değerlendirmeleri açısını yaratır.”¹

Sürü insanının komşusuna sokulması, ferdin başkalarında yaşaması, yani insanın kendine başkalaşarak, yabancılaşarak yaşamasıdır. Kendine yabancılaşan fert, sürü dışında hiçbir varlık gösteremez ve hiçbir anlam ifade etmez. Bu sebeple o, var olmak uğruna içgüdülerini baskı altına alır ve başkaları için, başkası olarak yaşamına devam eder.² Nietzsche’ye göre içgüdüünü yitirmiş insan, kendine yabancılaşmış, yozlaşmış demektir.

“ Bir canlıya, bir türe, bir bireye, içgüdülerini yitirmişse, kendisine zararlı olanı seçiyor, yeğliyorsa, yozlaşmış derim.”³

Sürünün güçsüz insanı, doğa olarak yetersizdir ve bu yetersizliği sürüde aşmak için, sürekli içgüdüleriyle kavga etmek zorunda kalır. Onun için güven ve mutluluk, her şeyin sabit olduğu ve değişimin olmadığı sürüdedir.

Nietzsche’ye göre, sürü insanı her ne kadar içgüdülerini yeniyormuş gibi görünse de, normal koşullarda bunun gerçekleşmesi olanaklı değildir. Çünkü, insanın içgüdüleri doğuştan gelir ve onun doğasını oluşturur. İnsanın, doğasında var olan bu içgüdüleri bastırıp yok edebilmesi için, doğuştan getirdiği özünün bertaraf edilmesi gerekir ki böyle bir şey de söz konusu olamaz. Bu durumda, insanın içgüdülerini tamamen yok etmesi mümkün değildir. Böyle olmasına rağmen sürü insanının ahlaki değerler karşısında doğasına aykırı davranmakta ısrar etmesinin altında, sürü tarafından dışlanma korkusu yatar. Bu fertler, sürünün ahlaki değerlerine uyarlar ya da

¹ F. Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, s 112.

² H. Z. Ülken, *Varlık ve Oluş*, Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., 1968, s. 221.

³ F. Nietzsche, *Deccal*, (çev. Oruç Aruoba), İstanbul, İthaki Yayınları, 2003, s. 12

öyle görünürler; çünkü, bireysel davranamayacak kadar güçsüz ve cesaretsiz yoksundurlar.

Sürü ahlakı, kendi değer yargılarına uygun yaşayan kişileri, özgür insan diye gösterse de, sürünün ahlaklı insanı son derece korkaktır. Bu korkaklığı yüzünden de geleneksel değerlere ve ahlaka tutsaklık derecesinde bağımlıdır. Sürü insanı kendi bireyselliğini, geleneksel değerler karşısında, cesaretsizliği yüzünden feda etmiş insandır.¹ Bu feda edişin karşılığı olarak da, sürü insanı hayat karşısındaki yetersizliğini ve güçsüzlüğünü toplum ahlakına bağlanarak yener ve mutlu olur. Bu şekilde rahatlığa kavuşan fert, bu rahatlığını güvence altına almak için de, sürü ahlakı ve değer yargılarının genel- geçer olmasını ister. Bu ahlaka göre, mevcut değer yargılarına göre davranmak, itaat etmek ve dışında olanları da bu değer yargılarına itaat etmeye zorlamak ahlaklılık olmaktadır.² Yine aynı biçimde insanın bu değerleri benimsemeden, kendi oluşturduğu değerlere göre yaşaması ahlaksızlık olarak nitelendirilir.

Başlangıçta da söylediğimiz gibi, Nietzsche'ye göre ahlak bir yorumdan ibarettir. Bir değerlendirme tarzının, iyi ve kötü olarak değerlendirdiği şeylerin toplamı olan ahlak, değişmez değildir. İnsanların, kendi doğalarının gerektirdiği biçimde, var olmak adına ortaya koydukları bu değerler, değerlendirmeyi yapan insanların doğasına göre değişim gösterir. Değerlendirmenin olduğu her yerde, "iyi" ve "kötü" değerleri vardır ve bu değerler, şeylere verilen anlamı ifade eder. Farklı doğadaki, farklı insanların değerlendirmelerinde de iyi ve kötü var olmaya devam edecek, ancak bu kavramlar aracılığıyla şeylere verilen anlamlar değişecektir. Dolayısıyla, değeri yaratan insanın güç istemine bağlı olarak farklı değerlendirmelerin yapılması çok tabiidir. Ancak bütün değerlendirme tarzlarının ortak yanı, temelde, değerlendirenin güç isteminin olmasıdır. Nietzsche'nin, hayatın

¹ M. Dede, a. g. e., s. 47

² M. Dede, a. g. e., s. 51

kendisi olarak ifade ettiği güç istemi, değlerlerin oluşmasının da altında yatan ana sebeptir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, sürü ahlakı da güçsüz insanın güç isteminden hareketle meydana gelmiştir. Sürü ahlakının oluşumunun ilk safhasında, kendisine yetemeyen güçsüz insan, sürü içgüdüleriyle hareket ederek toplumu meydana getirmiştir. Kendi güçsüzlüğü ve yetersizliğinden oluşan güvensizliği, onu, daha güçlü olmak adına kendisine benzeyenlere sokulmaya itmiştir. Çünkü o da her canlı gibi, hayatta kalabilmek için, güçlü olmak zorundadır.¹ Toplumun oluşturulduğu bu ilk aşamada, bireyleri bir arada tutarak, bütünlüğü sağlamak amacıyla oluşturulan ahlak, bir araç konumundadır. İkinci safha ise ahlakın araç değeri olmaktan çıkıp, amaç değeri haline geldiği safhadır. Sürü toplumu içerisinde iyice yerleşen ve kök salan sürü ahlakı, zamanla gelenekselleşmiş ve kişilerin üzerinde, onları belirleyen bir karakter kazanmıştır. Her şey önceden belirlenmiştir ve kişiye düşen belirlenen bu değerlere uygun yaşayarak varlığını sürdürmektir.

Nietzsche'ye göre ahlak bu şekilde kutsallaştırılırken göz ardı edilen bir takım gerçekler vardır. Sürünün çıkarına en uygun ve sürü için en fazla yararlı olan değerlerden oluşturulan bu ahlak, değişmeye tamamen kapalıdır. Sürü için neyin iyi olduğu zaman içinde değişecek, ancak ahlak, ona yüklenen anlamdan dolayı, değişime şiddetli bir direnç gösterecektir. Sürü ahlakına göre, sürünün ihtiyaçları hiçbir zaman değişmeyeceği gibi, değişik insan tipleri de var olmayacaktır.² Fakat değişik insan tipleri vardır ve sürüden farklı bu insan tipi, doğası gereği güçsüz olmayan, sürü insanına göre çok daha fazla güç istemine sahip güçlü insandır.

Nietzsche, sürü ahlakını nihilizm ve *décadence*'ın sebebi olarak görür. Ona göre her bir ahlaki değeri koyuş, nihilizmle son bulur.³ Sürü ahlakının

¹ A. Nebil- B. Tefik, **a. g. e.**, s. 89

² M. Dede, **a. g. e.**, s. 57

³ F. Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 30

yukarıda sözü edilen karakteristik özelliklerini kazanmasında İsa-Sonrası Hristiyanlık dininin Tanrı, evren ve insan anlayışları önemli ölçüde rol oynar.¹ Hristiyanlık dini anlayışına göre, var olan her şey Tanrı'nın yaratımının sonucudur ve sırf bu yüzden bir anlama sahiptir. Bunun dışında dünya da, insan da kendi başına anlamlı değildir. Nietzsche, dünyayı ve evreni böylesine hiçleştiren Hristiyanlığa karşı savaş açar. Hristiyanlıkta yeryüzü ve yaşam, Tanrısal bir amacı gerçekleştirmek için var olan bir araç olarak görülmüştür.

Hristiyanlıkta her şey günah olgusu ile başlamış, insan işlediği günah yüzünden yeryüzüne gönderilmiştir. Baştan günahkâr olarak dünyaya gelen insana, Tanrı tarafından bir şans verilmiş, çizgileri kesinlikle belirlenmiş olan, **iyi** ve **kötü** arasında tercih yapma özgürlüğü insana tanınmıştır. Kilise, Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi kabul edilmiş ve onun insanları doğru yola sevk eden bir yol gösterici olduğu düşüncesi benimsenmiştir. Kilisenin yeryüzündeki biricik görevi Tanrı'ya benzemektir.² Nietzsche'ye göre Tanrı'yı öldüren de bu yaklaşım olmuştur. Kilise yüzyıllar boyu, Tanrı'nın istedikleri adı altında kendi isteklerini insanlara dikte etmiştir. Nietzsche, Hristiyanlığa ve kiliseye karşı duyduğu kini şu şekilde ifade etmektedir:

“ O, benim için, düşünülebilir yozlukların en yükseğidir, olanaklı en son yozluğun istemi olmuştur. Hristiyan Kilisesi yozluğu bulaştırmadık hiçbir şey bırakmamıştır, her değeri bir değersizlik, her hakikati bir yalan, her dürüstlüğü bir ruh alçaklığı haline sokmuştur. Bir de tutup bana onun insancıl katkılarından söz açıyorlar! Herhangi bir zorluk, felaket durumunu ortadan kaldırmak, onun en derin çıkarına aykırıdır, -- o, felaketlerle yaşar, kendini bengileştirmek için zorluklar yaratmıştır...”³

Nietzsche'ye göre, kilisenin insanlar üzerinde kurduğu bu hegemonyanın temelinde, Hristiyan din adamlarının güç istemi vardır. Din adamları, kendi güç istemlerini gerçekleştirebilmek için, sürünün kendi

¹ M. Dede, **a. g. e.**, s. 40

² U. Nutku, **a. g. m.**, s. 135

³ F. Nietzsche, **Deccal**, s. 97.

kendini yönetme konusundaki acziyetlerinden yararlanarak kalabalıklara hükmetmişlerdir. Kendi kendine yetemediği için, bir araya gelerek toplumu oluşturan sürünün, bu toplumun devamı için çobanlara ihtiyacı vardı. Din adamları da bunu fırsat bilerek, Tanrı'nın istedikleri adı altında sürü ahlakının, kendi çıkarları doğrultusunda tamamen kök salmasını sağladılar. Sürü insanı, mutlu olmanın ön koşulunun, kendisini yenerek, belirlenmiş değerlere itaat etmek olduğuna inandı. Hristiyanlığın **iyi** değerine sahip olarak tanımladığı davranışları gerçekleştirmek, insanı bu ve öte dünyada mutlu edecek tek yol olarak kabul edildi.

Hristiyanlığın insan anlayışına göre insan, doğası gereği kötüdür. Kötü doğası yüzünden günah işlemiş ve yeryüzüne gönderilmiştir. İnsanın kötü olması, sahip olduğu içgüdülerin Hristiyan ahlakı açısından daima kötüyü istemesinden kaynaklanır. İçgüdülerine göre yaşayan, Tanrı'nın buyruklarına itaat etmeyen insan günahkârdır. Kendisine Tanrı tarafından verilen arınma hakkını kullanamamıştır ve cezalandırılacaktır. İnsanın, bu şekilde ıslah edilmeye çalışılması, Nietzsche'ye göre maneviyatçı görüşün hayatla savaşıdır.¹ Bu savaşın amacı, insanın ruhundan Tanrısal olmayanı yani dünyevi olanı temizlemek suretiyle insanı iyileştirmektir. Oysa yapılan, insanın hayatla bağını kuran ve hayat atılımı olan içgüdülerini yok etmektir.² Realitenin yalanlanması ve güç isteminin bastırılmasıyla, insan, dünyadan ve yaşamdan koparılmaktadır.

Hristiyanlık, insanın içgüdülerini köreltmeye çalışırken aynı zamanda, insanın dünyevi yanı olan bedenini de hor görür. Günahtan kaçınmak isteyen insana, bedenini değil, ruhunu arıtması öğretilir. Beden kötülüklerin, günahların yeridir; bu dünyaya aittir ve bu dünya gibi hiçlenmiştir.

“Hristiyanlıkta aşağılanmışların ve ezilmişlerin içgüdüleri ön plana çıkar: burada kurtuluşlarının peşine düşenler, en alt katmanlardır. Burada meşgale olarak, can sıkıntısına karşı ilaç olarak

¹ H. Z. Ülken, **Varlık ve Oluş**, s. 216

² M. Dede, a. g. e. , s. 45

günah kasuistiği¹, özeleştir, vicdan engizisyonu uygulanır; burada tutkular, adına Tanrı denen bir güçlü karşısında sürekli uyanık tutulur (dua yoluyla); burada en yüksek olan erişilmez sayılır; bağış sayılır; “lütuf” sayılır. Burada açıklık da yoktur; köşe-bucak, karanlık hücre, Hıristiyanca’dır; burada beden horgörülür; hijyen duyusallık diye reddedilir.”²

Sürü ahlakı çok uzun bir süre Hıristiyan Ahlakı içerisinde varlık göstermiştir. 19.Yüzyıl Batı dünyasında, gerçekte Tanrı’dan kaynaklanmayan ama, din adamlarının Tanrı adına kendilerinin yarattıkları insan kaynaklı değerleri, sürünün birlik ve beraberliği için kutsallaştırarak herkese şamil kılmak istemesi, Nietzsche’ye göre Tanrı’nın ölmesine sebep olmuştur.³ Modern Batı toplumunda, dini söylem yıkılmış fakat sürü insanı başka bir tipte varlığına devam etmiştir. Nietzsche’nin “son insan” dediği bu insan tipi, modern insandır. Son insan, kendi gücünün sonsuzluğuna, bilim ile her şeyi başarabileceğine inanır; insana sonsuz güven duyar. Modern, sistematik bilim, çileci idealin muzaffer ve din dışı bir rakibiymiş gibi dursa da, aslında bu idealin son ve en asil halidir.⁴ Tanrı’nın yeri, akla ve bilime verilmiştir.

Son insanın özellikleri yukarıda açıldığımız sürü insanına aykırı gibi görünse de, son insan da tipik bir sürü insanıdır. Onun ahlakı, hayattan yüz bulamayan, tabiatın onlara cimri davrandığı, anlamdan yoksun ve sürekli acı çeken insanların oluşturduğu ahlaktır. Son insan için baş ahlaki değer, yakınıni sevmedir. Çünkü cılız insan ancak bunlara dayanarak ayakta durabilir; böyle bir değerlendirme tarzı olmayınca, ne kendisine, ne de kendisi gibi olanlara var olma hakkı tanınır.⁵ Kendi başına var olamayan ve var olmak için başka insanlara ihtiyaç duyan insan, Nietzsche’nin değerlendirmesinde zaten bir sürü insanıdır.

¹ Kasuistik: Özellikle dinbilim ve hukukta, genel bir ilkeyi tek tek örneklerle temellendirme işlemi; genellikle ‘demagoji’ ve ‘kılıkırkyarma’ anlamında. Nietzsche “günah çıkarma” işlemi sırasında “günahlar”ın tek tek anlatılışını kastediyor. (Deccal- Çevirenin notu)

² F. Nietzsche, **Deccal**, s. 29.

³ M. Dede, **a. g. e.**, s. 58

⁴ F. Nietzsche, **Ahlakın Soykütüğü**, s. 130-131.

⁵ İ. Kuçuradi, **a. g. e.**, s.39

Modern insanın, insani olmak için, çabanın anlamını değil, belli bir acı biçimini kabul etme zorunluluğunu unuttur. “Zayıf”, acı çekmek istemeyen kişidir. Modern insan, onun “her şeyin kolay ya da mümkün olduğu” ideolojisi yüzünden doğanın trajik yasalarını unuttur. Doğayı unutan insan, yeniden çekingen ve kuramsal insan olur. Ürkektir ve hastalığa, ölüme, sıkıntılara dayanamaz.¹ Dolayısıyla, güçlü ve kendine güvenli bir portre çizen modern insan, güçsüzdür.

Nietzsche, Hristiyan Ahlakıyla bütünleşen insan tipini olduğu kadar, modern insanı da keskin biçimde eleştirmiş ve karşı tavır almıştır. Ahlakı bir yorum olarak kabul eden Nietzsche’ye göre, farklı insan tipleri farklı değerlendirmelerde bulunurlar. Bu sebeple tek tip bir ahlak söz konusu değildir. Şimdi de Nietzsche’nin üzerinde durduğu, özgür insan ve ahlak anlayışının üzerinde duracağız.

B. Özgür İnsan Ve Ahlaka Bakışı

Sürü insanını açıklarken, onun, doğası gereği güçsüz, kendi kendine yetemeyen, var olmak için kendisi gibi başka kişilere ihtiyacı olan insan olduğunu ifade etmiştik. İçgüdüsel olarak bir arada yaşama isteği taşıyan güçsüz insanlar, toplumu oluşturur ve kendi ahlaklarını yaratırlar. Zayıf ve tembel olan sürü insanı, yeni değerler yaratmak yerine, kendisi gibi sürüden olmayan, başkalarına ihtiyaç duymayan güçlü insanın değerlerini tersine çevirir. Sürünün ahlakı, sürü dışının değerlerinin olumsuzlanmasıyla şekillenir. İşte burada sözü edilen güçlü insan, sürüye dahil olmayan ya da kendini sürüden sıyrabilmiş, bunun için direnen, var olmak için başkalarına ihtiyaç duymayan özgür insandır.

¹ Eric Blondel, “Modern İnsan Doğanın Trajik Yasalarını Unuttu”(çev. Kenan Sarılioğlu), **Nietzsche**, İstanbul, Say Yay., 2006, s. 158

Özgür insan, içinde yetiştiği ya da yaşadığı sürüden kopmuş, kendi yolunu arayan, ahlak dışı insandır. O, insanın her şeyini kendi gözleri ile görmek ister.¹ Sürünün değerlendirmelerine boyun eğmez, onların etkisi altında kalmaz; kendi bakışıyla değerlendirir. Çok açıktır ki, sürü içerisinde dünyaya gelmiş ya da sürü ile yaşayan bir insanın, kendini sürüden soyutlaması, hatta sürüye karşıt bir tepki geliştirmesi kolay değildir. Bu, oldukça zor ve çetrefilli bir yoldur ve bu yolu ancak doğaca güçlü bir insan katedebilir.

Sürü içerisinde yaşayan insan, artık sürünün değerlerinin bir anlam ifade etmediğini anladığı zaman, ondaki değişim başlar. Bunu anlayan kişilerin hepsi özgürleşmeyi başaramaz, sürüden kopamaz. Sürü çoğunluktur ve çoğunluğu karşısına almak pek çok insana zor gelir. Sürü tarafından dışlanma, hor görülme, suçlanma, kötü olarak ifade edilme gibi sonuçların göze alınması gerekir. Aynı zamanda sürü içerisinde kendini güvende hisseden birey için bu güvenli ortamdaki vazgeçmek de zordur ve herkes bu cesareti gösteremez. Nietzsche bu durumu Zerdüştün dilinden şöyle ifade eder:

“Zerdüşt bir delikanlının kendisinden kaçındığını fark etmişti. Ve bir akşam onu bir ağaca yaslanarak oturmuş ve yorgun bakışlarla vadiyi süzerken buldu. Zerdüşt delikanlının yaslanarak oturduğu ağaca doladı kolunu ve şöyle dedi: ‘Ellerimle sarsmak isteseydim bu ağacı sarsamazdım. Ama gözle görmediğimiz rüzgar, onu istediği gibi kıvrandırır.’ Delikanlı şaşkın bir biçimde ayağa katlı ve dedi: ‘Zerdüşt’ü iştiriyorum. Ben de onu düşünüyordum tam şimdi!’ Zerdüşt cevap verdi: ‘Neye korkuyorsun öyleyse? Ağaç için neyse olan, insan için de aynı. Ne kadar isterse yükseklerle ve ışığa çıkmayı, o kadar kuvvetle dalmaya çabalar kökleri toprağa, aşağılara, karanlığa, derinliğe, kötülüğe’.(...) Delikanlı: ‘Yükseklere çıkmak isteyeli beri, güvenim kalmadı artık kendime, kimsenin de güveni kalmadı bana artık, nasıl oldu bu? Pek çabuk değişiyorum; bugünüm dünümü yalanlıyor. Merdivenleri çıkarken basamakları atlıyorum sık sık, hiçbir basamak affetmiyor beni bundan ötürü. Yukarıdayken yalnız buluyorum kendimi, yalnızlığın ayazı titretiyor beni. Ne arıyorum yükseklerde?’”²

¹ İ. Kuçuradi, a. g. e., s. 53

² F. Nietzsche, **Zerdüşt Böyle Diyordu**, s. 41

Buradan da anlaşılacağı üzere, bir insanın mevcut bütün değerleri geride bırakması, bunların ötesine geçmesi, tam bir kopma yaşaması, zor ve ilk etapta o kişi için ürkütücüdür. Bir kopma yaşamak üzere olan kişi, alışılmış yaşam şekli ve değerler sistemi karşısında ezilme, utanma, minnet gibi duygulara (geçmişin ve kendi geçmişinin karşısında insanın romantizmi) kapılır.¹ Bu tür duygular kişiyi her ne kadar zorlasa ya da mevcut olanı korumaya sevk etse de, her an kopma gerçekleşebilir.

Kopma, kişinin güç isteminin birden artması, kabul ettiği tüm değerleri yok sayarak yıkması ve kendini tamamen özgürleştirmesi şeklinde vuku bulur. Nietzsche için bu kopma ve özgürlük istenen durumlardır fakat aynı zamanda da tehlikelidir. Çünkü tüm değerleri reddeden biri için, onlardan kalan boşluğun nasıl doldurulacağı ciddi bir sorundur. O güne dek inanılan ve kabul edilen tüm değerler alt üst olur ve kişi kendini aldatılmış hisseder. Her şey boş ve anlamsız bir hal alır. İşte bu hal nihilizmdir.

Nietzsche felsefesinin temel kavramları başlığı altında, nihilizmin ne olduğu ve Nietzsche için ne ifade ettiği konusunu özet olarak ele almıştık. Ahlakın mantığı sonuna kadar götürüldüğünde, mevcut olan ve büyük anlamlar atfedilen tüm değerler değersizleşmeye başlar. Bu durumun yarattığı boşluk duygusuyla, kişi kendisini aldatılmış, boşuna yaşamış, hedefsiz hisseder. O güne dek kabul ettiği değerlerin, şeylerin ve insan realitesinin yapısına ait olduğunu, sürekli değişimin olduğu bir dünyada, değişmeyen bir şey bulmak için çabalamanın boşunalığını kavrayan birey, bu durumu genelleştirir ve hiçbir şeyin gerçek olmadığını, hiçbir şeyin değişmez olmadığını, her şeyin kesin olarak yanlış olduğunu düşünür.² Büyük bir anlamsızlık içindedir ve artık hiçbir şey yapmak istemez. Bu, Nietzsche'nin edilgen nihilizm dediği nihilizm türüdür.

¹ İ. Kuçuradi, a. g. e., s. 56

² İ. Kuçuradi, a. g. e., s. 58.

“Ruhun gücü yorulmuş, bitkinleşmiş olabilir, öyle ki şimdiye kadarki hedefleri ve değerleri ona uygun düşmeyebilir ve hiçbir inanç bulmaz. Değerlerin ve hedeflerin bileşimi (ki ona her türlü güçlü kültür dayanır) çözülür, öyle ki tek tek değerler birbirlerine savaş ilan ederler: Bu çözülüp parçalanmadır ...”¹

Mevcut değerlerden kopma yaşayan kişilerin birçoğu, edilgen nihilizm içerisinde dağılıp giderler. Mevcut değerlerden koptuktan sonra, geride kalan boşluğu yeni değerlerle dolduramayan bu kişiler, hayatları boyunca yıkan, bozan, yok eden tarzda davranış sergilerler. Nietzsche için bu hiç de istenilen bir durum değildir. Nihilizmin bu türü, bir hastalıktır ve çok zararlıdır çünkü bir üst aşamaya geçmek için amaç olması gereken nihilizmde saplanıp kalmak da çöküşün bir diğer şeklidir. Nietzsche’nin istediği ve gereklilik olarak gördüğü nihilizm ise etkin nihilizmdir. Çünkü onun, felsefesinde nihilizm bir amaç değil, araçtır. Nihilizm, yeni değerler yaratabilmek için içinden geçilmesi zorunlu olan bir süreçtir.

Nihilizm, yeni değerler yaratmada zorunlu bir süreç olmakla birlikte, zorluklar ve acılarla dolu bir geçiş dönemidir. Bu zorluk ve acılara katlanabilen, bunlara evet diyebilen kişi, hastalık döneminden sağlık dönemine geçmeyi başaran kişidir. Yaşamın güçlüklerinin farkındadır ve bunlar karşısında iyimser davranabilmeyi başarmıştır. Bu nihilizmden sıyrılma dönemi kişiye kendini tanıma olanağı verir. Yürüyeceği yolu belirler ve bu yolda yalnız başına yürüyeceğini bilir.² Bu yolda nelerle karşılaşacağını bilmesede de, karşılaştığı her şeyle tek başına mücadele edeceğinin farkındadır. O, önce çağının bütün değerlerini, sonra da değersizlikten kaynaklanan nihilizmi geride bırakmış **özgür insandır**.

İnsanın, özgürleşme yolunda yürüdüğü yol çetin bir yoldur. Yaşadığı toplumun ahlak ve değer sisteminden koparak, kendini gerçekleştirmek isteyen insan, kendi kendine yetebilen, kimseye ihtiyaç duymayan güçlü bir doğaya sahip olmak zorundadır. Güç gereklidir çünkü özgür insan bu süreçte

¹ F. Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 31.

² İ. Kuçuradi, **a. g. e.**, s. 60

büyük acılar çeker. Çektiği acı, yalnızlık ve ızdırabı azaltabilmek için kendi kendine yönelen, kendi içine kapanan insan, kendi acılarından yeniden doğarak özgürleşir.

“Onlar, yalnızca haksızlık edip çamur atarlar: ama, kardeşim, bir yıldız olmak istersen, buna karşın ışılda sen onlara! Ve iyilerle adillerden sakın! Kendi erdemlerini yaratanı severek çarmıha gererler onlar, nefret ederler yalnızdan.(...) Ama rastladığın en yaman düşman kendin olacaksın daima; mağaralarda ve ormanlarda sen pusu kurarsın kendine.

Ey yalnız kişi, kendine varan yolda yürürsün sen! Ve kendi önünden geçer yolun senin, ve yeni iblisin önünden! Sen kendine karşı inkârcı büyücü ve falcı, deli ve kuşkucu, uğursuz ve alçak olmalısın. Kendi alevle yakmaya hazır olmalısın kendini: önce kül olmadan nasıl yeni olabilirsin ki? Ey yalnız kişi, yaratıcının yolundan yürürsün sen: bir tanrı yaratacaksın kendine o yedi iblisinden!(...)

Gözyaşlarımla benim git yalnızlığına kardeşim, kendinden öte yaratmak isteyenim severim ben, ve yok olanı böylece.”¹

Özgürlük yolunda yalnız kalan, toplum tarafından dışlanan, herkesin nefretini kazanan insan, ancak böyle bir sürecin sonunda özgürleşir ve kendini geri kazanır. Sürüden biri değildir artık. Sürünün değerlerini bir yana iterek özgürleşmiş, belli bir ahlaka dayanan dünya görüşünü reddetmiştir. Burada belirtmeliyiz ki, özgür insanın reddettiği, dünyanın ve gerçekliğin tabii değeri değildir. Özgür insan, sürünün değer yargılarından ve değerlendirme tarzından nihilistik tutumuyla kurtularak kendi özgürlüğünü kazanmış, sonuçta insanın kendini geri kazanmasında bir amaç olan nihilizmden de sıyrılarak, dünyanın, insan hayatının, gerçekliğin anlam ve değerini kendi gözleriyle görmek isteyen özgür bir insan haline gelmiştir.² Artık tüm değerlendirmelerin merkezinde özgür insanın kendisi vardır. Özgür insan, artık kendi değerlerini yaratabildiği bu aşamada, bir üst amacı gerçekleştirerek kendi değerlerini kendisinin yarattığı üstinsan sınırına ulaşır.

¹ F. Nietzsche, **Zerdüş Böyle Diyordu**, s. 57

² Ross Poole, **Ahlak ve Modernlik** (çev. Muammer Sencer), İstanbul, Say Yay., 1983s. 155.

Nietzsche, Zerdüşt'te ruhun üç değişiminden bahseder: Deve, aslan ve çocuk. Deve sürü insanının ruh halini ifade eder. Sürüde yaşayan güçsüz insan, ona öğretilen bütün değerlere uygun bir yaşam sürer ve dönemin ahlak anlayışının boyunduruğu altında, kendisine yüklenen tüm yükleri hiç şikayet etmeden, altında ezile ezile çeker. Ruhun değişimi ile deve, aslana dönüşür. Aslan, mevcut değerlerden kopmayı, onları geride bırakarak özgürleşmeyi ifade eder. Aslan her ne kadar özgürlüğü ifade etse de henüz yeni değerler yaratamaz. Ruhun son değişiminde ise çocuk meydana gelir. Çocuk yeniden doğmayı, yıkılan tüm değerler yerine yeni değerler yaratmayı ifade eder.

“Ruhun üç değişiminden söz edeceğim size: ruhun nasıl deve, devenin aslan, aslanın nihayet çocuk olduğundan.(...) Bütün ve en ağır şeyleri yüklenir dayanıklı ruh: ve yükünü almış deve nasıl hız alırsa çöle doğru ruh da öyle hız alır kendi çölüne. Lakin en ıssız çölde ikinci değişim olur: burada ruh aslanlaşır, özgürlüğü zorla ele geçirmek ve kendi çölünde efendi olmak ister. Son efendisini arar burada: düşman olmayı diler ona ve son tanrısına; zafer için büyük ejderle boğuşmak ister. Ruhun artık efendi ve tanrı diye tanımak istemediği büyük ejder nedir? ‘Yapmalısın’dır bu büyük ejderin adı. Aslanın ruhu ise ‘istiyorum’ der.(...) Yeni kıymetler yaratmak için –aslanın bile henüz harcı değil bu: ama yeni bir yaratma için kendine özgürlük yaratmak, - buna yeter işte gücü aslanın. Özgürlük yaratmak kendine ve kutsal bir ‘Hayır’ demek vazifeye bile: bunun için kardeşlerim, gereği vardır aslanın.¹

Buradan da anlaşılacağı gibi, aslan özgürlüğü ifade eder ve gereklidir. İnsanın yeni bir değerlendirme tarzı ile yeni değerler yaratabilmesi için, önce mevcut değerlerden kurtulması, toplumda geçerli olan ahlaka karşı durması gerekir. Bu mevcut ahlaktan kopup, yeni değerler yaratabilmek için insana yol gösterecek kaynak ise Nietzsche'ye göre insanın kendi doğası ve içgüdüleridir. İnsan, önce kendi bedenine dönmeli, kendi içgüdülerine ve eğilimlerine kulak vermelidir. Bunu yapabilmesi için de, bedeni ve içgüdüleri yok sayan, hiçleştiren, dönemin ahlak anlayışına “hayır” diyebilmelidir.

¹ F. Nietzsche, **Zerdüşt Böyle Diyordu**, s. 29-30.

Nietzsche'ye göre, sağlıklı bir hayat için, insanın, kendisiyle (doğasıyla), biyolojisiyle uyumlu olma zarureti bulunur.¹ Peki insanın kendisiyle uyumlu olması ne demektir? Daha önce de belirttiğimiz gibi, Nietzsche için tek tip insan yoktur. İnsanlar, doğalarına göre ve güç istemlerine göre farklı yapılara sahiptirler. O, öncelikle insanları güçlü (efendi) ve güçsüz (köle) olarak sınıflandırır. Sağlıklı, kendi biyolojisiyle ve içgüdüleriyle uyumlu bir yaşam sürebilmek, sadece güçlü insan için mümkündür. Güçsüz insan da kendi doğası gereği bir sürü içerisinde var olur ve sürünün değerlerini benimser. Güçlü insanın güç istemi onu özgürleştirirken, güçsüz insanının güç istemi ise onu toplumu kurmaya ve toplumun değerleriyle yaşamaya iter. Nietzsche'ye göre bunların her ikisi de doğal süreçlerdir. O, sürü insanının toplum olma ve mevcut değerlere uyma eğilimini de tabii bulur ancak bunun, sürünün dışına çıkarılmak istenmesine karşıdır.

Nietzsche'nin tek amacı, insanın evriminin son noktası olan üstinsanı gerçekleştirebilmektir. İnsan hayvanla üstinsan arasında gerilmiş bir iptir ve bu ikisi arasında köprü olduğu için değerlidir.² Özgür insan da sürü insanından, üstinsana giden bir yol, aşılması zorunlu olan bir kademedir. Özgürlüğünü kazanamamış, bağımlılıklarından kurtulamamış bir insan, üstinsana yaklaşımdan bile çok uzaktır. Üstinsanın ilk ve vazgeçilmez özelliği özgür olmaktır ve bunu başaramamış biri daima sürü içinde kalmaya mahkûmdur.

Öyle ise özgür insan, yeni bir değerlendirme tarzıyla, hem mevcut değerlerle hesaplaşan, hem de yeni değerler yaratacak olan üstinsanın ilk aşaması olan insandır. Sürünün değerlerini reddeden insan, aynı zamanda kendisini yeni değer durumuna da getirmiştir. Önce kendini yeniden

¹ M. Dede, a. g. e., s. 63.

² F. Nietzsche, **Zerdüşt Böyle Diyordu**, s. 21.

kazanmak için, kendi içine yönelen insanın, büyük bir enerji ve yüksek bir güç istemine ihtiyacı vardır.¹ Bu, bir nevi insanın kendini aşması durumudur.

Özgür insanın, tüm geçmişi olumsuzlaması, mevcut değerleri toptan yok sayması bir çeşit nihilistik bir tutum olarak görülebilir. Ancak, genel anlamda nihilizm, tüm değer ve anlamların kökten reddedilmesidir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, mevcut değerlerin reddedilmesi, özgür insan için bir geçiş dönemini olduğundan, burada amaçlanan son nihilizm değildir. Üstün bir irade göstererek geçmişi olumsuzlayan özgür insan, henüz sona ulaşamamış, sadece bir aşama kaydetmiştir. O zamana kadar yüksek kabul edilen bütün değerlere hayır diyerek ahlak karşıtı bir tavır sergiler. O, ahlaki değer yargıları kurmaz; iyinin ve kötünün ötesine geçmiştir. Ancak kendisini her ne kadar ahlak dışı bir insan olarak ortaya koysa da, çeşitli değerlendirme tarzlarının, zıt değerlendirmeler yapan insanların varlığının farkındadır. Anlamı ne olursa olsun, “iyi” ile “kötü”nün, her şeyi belli bir açıdan görmenin hayat için kaçınılmaz olduğunu, değerlerin hep yeniden değerlendirilmesi gerektiğini bilir.² Özgür insan güçlü olmak zorundadır, çünkü ancak üstün bir güç insana mevcut değerleri kökten reddetme cesaretini verebilir.

“Yeni özgürlüğümüz. Bizim gibi kurtarılmış ruhların ‘amaçlardan’ bir sistem içine geçirilmediğimizi hissetmemizde ne büyük bir özgürlük mevcuttur. Keza ‘mükafat ve mücazatın’, kavramının insanın varlığının mahiyetinde yuvalanmadığını bilmek. Keza iyi ve kötü davranışın kendinde değil, tersine belirli türlerin idamesinin, eğilimlerinin perspektifinde insan toplumundan bakılarak iyi ve kötü diye adlandırılmasının gerektiği.”³

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Nietzsche’nin özgür insanı, kendisine yeni değerler koymaz. Özgür insan, var olan değerlerin, sürü tarafından kendi menfaatleri doğrultusunda nasıl oluşturulduğunu kavramış; dönemler boyunca insanlara ulvi değerlermiş gibi kabul ettirilen bu değerleri, “iyi” ve

¹ M. Dede, a. g. e. , s. 66

² İ. Kuçuradi , Nietzsche ve İnsan, s. 66

³ F. Nietzsche, Güç İstenci, s. 388

“kötü”yü elekten geçirerek reddetme gücünü göstermiş insandır. Böylece sürünün boyunduruğundan kurtulmuş ve ruhunu özgürleştirmiştir.

Özgür insan, sürü ahlakı karşısında irade ve seçme özgürlüğünü ifade eder. Seçme özgürlüğü, mevcut ahlaka aykırı yeni bir anlayışa yönelebilmek demektir. Sürünün değerlerinden sıyrılma, yaşam ve gerçeklik ile ilgili her şeyi kendi gözleriyle görüp, kendi bakış açısı ile değerlendirebilme, her şeyin temeline kendisini ve özgürlüğünü koyabilme iradesini gösterebilen insan özgür insandır. O, önce sürünün anlam ve değerlerini sorgular, sonra tüm bu değerleri anlamsız ve değersiz bularak yadsır. Bu, nihilizmdir. Özgür insanın sürü değerleri karşısında takındığı immoral tutum, onu nihilist yapmaktadır. Ancak yukarıda nihilizm başlığı altında ayrıntılı biçimde ele aldığımız üzere, Nietzsche'nin onayladığı ve gerekli gördüğü bu nihilizm biçimi etkin nihilizmdir ve bu durum kesinlikle edilgen nihilizm ile karıştırılmamalıdır.

Nietzsche'ye göre, sürü insanı da içinde bulunduğu çöküş hali itibarıyla bir nihilizm içerisinde. Sürünün kültür ve değerleri insanı hiçleştirmiş, değersiz ve anlamsız bir hale getirmiştir. Çünkü hayat ve gerçeklik, Tanrı ve öte dünya gibi Nietzsche açısından aslında var olmayan şeylere göre değerlendirilmiş; bu da gerçek insanı ve hayatı hiçleştirerek nihilizmin pençesine sürüklemiştir.¹ Böylece insan kendi doğasına aykırı olarak pasifleştirilmiş, güçsüzleştirilmiş ve bir sürü haline getirilmiştir. Nietzsche'ye göre, 19. yüzyıl itibarıyla Batı dünyasında hüküm süren bu nihilizm, edilgen nihilizmdir ve insanlık için son derece tehlikelidir. İnsan için, güç isteminin olmadığı yer, çöküşün başlama noktasıdır ve bu şekilde sürünün değerleri ile pasifleştirilen insan için *décadence* kaçınılmazdır.

Özgür insanın karşı çıktığı şey de, sürü insanında hüküm süren bu edilgen nihilizm halidir. Onun amoral tavrı, bu tür bir nihilizmi yadsımaya dayanır. Özgür insan her ne kadar nihilist olarak görülse de, aslında onun bu

¹ M. Dede, a. g. e., s. 68

nihilist tutumunun altında, sürünün içinde bulunduğu gerçek anlamdaki bu edilgen nihilizm durumunun inkar edilmesi yatar. Özgür insan, gerçekliğin, sürüde kabul gören şeklini reddederken, bu kabulden ortaya çıkan ahlaki değerlerin varlığını da reddeder. Ancak bu tutum, hiçbir şekilde değerlerin olamayacağı anlamına gelmez.¹ Bütün değerlerin yeniden değerlendirilerek, yeni değerlerin oluşturulması, insanın kendi değerlerini meydana getirebilmesi Nietzsche’de bir üst amaçtır. Fakat daha önce de değindiğimiz gibi, bu amaç özgür insanın gerçekleştirebileceği bir amaç değildir. Özgür insan bu amacı gerçekleştirebilecek olan üstinsana giden yolda atılmış bir adım, geçilmesi gereken bir aşamadır. Özgür insan, etkin nihilizmle, sürüye ait tüm değerleri yıkıp yok ederken, üstinsanın kendi değerlerini yaratmasına uygun ortamı sağlar. O, kendisiyle ve geçmişle hesaplaşarak, eski olan her şeyi geride bırakır ve bu şekilde yeni değerlerin oluşturulabilmesini olanaklı kılar.

Nietzsche’nin etkin nihilizmi, sadece yıkıp yok etmeye, yadsımaya yönelik olan, sonu anarşizme varan, yaratıcılıktan yoksun bir nihilizm değildir. O, sürünün ahlakî değerlerine, çağının egemen anlayışına karşı çıkar ve bunları kökten reddeder. Amaç değer ve anlamdan yoksun bir hayat değildir. Bu sebeple, Nietzsche’nin ahlak anlayışını nihilist olarak kabul eden yaklaşımlar bizce aslına uygun değildir. Sözü edilen nihilistik tavır, yalnızca sürü ahlaki ve değerleri karşısında alınmış bir tavidir ve sadece bu sınırlar içinde bir nihilizmden söz etmek olanaklıdır. Oysa Nietzsche, sürekli olarak kendi değerlerini kendi yaratabilen bir üstinsan idealinden bahseder. Özetle, Nietzsche’nin üstinsanın yeni değerler yaratma tarzı, geçmişe yönelirken yıkıcı ve nihilist, yeni değerler ortaya koymaya yönelirken olumlu ve yaratıcı olmakta, yani belli bir amacı hedeflemektedir.² Bu amaca ulaşmada bir basamak olan özgür insan, etkin nihilizmle sürünün ahlakını yıkmaya yönelir. Ancak varılacak son nokta, özgür insandan sonra gerçekleşecek olan ve kendi değerlerini kendi yaratabilecek güce sahip olan üstinsandır.

¹ M. Dede, a. g. e.s. 69

² M. Dede, a.g. e., s. 73

C. Üstinsan (Trajik İnsan) Ve Ahlakı

Nietzsche felsefesinin temel taşlarından biri olan “Tanrı öldü!” önermesi, beraberinde pek çok soru ve pek çok sonuç getirmiş olması bakımından çok önemlidir. Tanrı’nın öldüğü bir dünyada tüm değerler temelinden sarsılmakta ve Tanrı’dan geriye büyük bir boşluk kalmaktadır.

Tanrı’nın ölümüyle, varlık ve değerini Tanrı’dan alan bir ahlakın, tüm değer ve normlarıyla ortadan kalkmasıyla, bu dünyada nasıl yaşanılabilir sorusu cevapsız kalmaya başlar. Hiçbir şey iyi değildir, hiçbir şey doğru değildir, Tanrı ölmüştür.¹ Nietzsche için önemli olan, Tanrı’nın ölmüş olduğu bir dünyada, değerler sisteminin nasıl oluşturulabileceğini, yaşamın ne şekilde düzenlenebileceğini ortaya koymaktır.

“ Tanrı’dan ve tanrılardan geri çekti bu irade beni; yaratacak zira ne kalırdı, -tanrılar olsaydı?”²

Nietzsche, Tanrı’nın ölümünden kendisini sorumlu tutmaz; Tanrı’yı öldüren kendi çağının değerleridir. Ona göre, bu çağda yaşam, üstün değerlerin tepesinden bakılıp değersizleşmiş, bu değerler adına inkâr edilmiştir. Toplum tümünden bir *décadence* içindedir. Bu toplumda eski, yozlaşmış değerler bireylere zorla benimsetilmeye çalışılmakta, güçlü insanlar sürünün değerlerine itaat etmeye zorlanmakta ve bu yapılırken sürü aynı zamanda kendi sonunu da hazırlamaktadır.³ Çünkü benimsetilen değerler *décadence*’a yol açar ve toplum kaçınılmaz bir çöküş içerisine girer.

Nietzsche’ye göre, kendisini edilgen nihilizm içerisini sürükleyen de, Tanrı’yı öldüren de sürünün değer sistemidir. Ancak Tanrı’nın ölümü Nietzsche tarafından sevinçle karşılanır. Duyuüstü dünyanın temeli, bütün

¹ G. Deleuze, “Üstinsan: Diyalektiğe Karşı”(çev. Turhan Ilgaz), Cogito, Sayı: 25, İstanbul, 2001, s. 112

² F. Nietzsche, *Zerdüşt Böyle Diyordu*, s. 74

³ G.Stauth-B.S.Turner, *a. g. e.*, s. 118.

gerçek olanların amacı olarak tanrı öldüyse, ideaların duyusu dünyası, bağlayıcı, hepsinden önemlisi canlandırıcı, kurucu gücünü yitirmişse, onda insanın ne tutunacağı, ne yöneleceği bir şey kalmamış demektir. İnsan, sonsuz bir hiçte yolunu kaybetmiştir.¹ Tanrı'sız ve kuralsız kalan insan için bu büyük kayıptan bir yaratım gerçekleştirme imkânı doğar.² Yeni değerler yaratılmalıdır çünkü, Tanrı'nın ölümü ile ortaya çıkan boşlukta insanlar, "hiçbir şey doğru değilse her şeyi yapmaya izin vardır veya hiçbir şeye izin yoktur" şeklinde bir mantık yürütebilir. Bu şekilde sınırsız bir özgürlük girdabına düşen insan, ancak kendi değerlerini kendisi yaratarak bu çıkmazdan kurtulabilir.³ Nietzsche'ye göre, yeni değerleri yaratabilecek insan ise üstinsandır. Tanrı'nın ölümü ile birlikte üstinsan önündeki bütün engeller ortadan kalkmıştır.

"Tanrı öldü artık! Ey yüksek insanlar, bu Tanrı sizlerin en büyük tehlikenizdi.

Ancak o mezara gireli beri dirildiniz sizler yeniden. Ancak şimdi geliyor büyük öğle, şimdi ancak yüksek insan efendi olacak!

Anladınız mı bu sözü ey kardeşlerim? Korkuyor musunuz yoksa: yürekleriniz mi sersemleşiyor? Uçurum mu açılıyor önünüzde? Cehennem köpeği mi havlıyor size?

*Haydi bakalım! Haydi! Ey yüksek insanlar! Şimdi ancak doğum sancıları içindedir insan geleceğinin dağı. Tanrı öldü: şimdi biz, üstinsanın yaşamasını istiyoruz."*⁴

Tanrı'nın ölümü, aynı zamanda sürü ahlak ve değer sisteminin de çöküşü anlamına geldiği için, bunların tümünden yıkılması, Nietzsche tarafından insana açılan yeni bir yol gibi görülmektedir.

Sürü ahlakını açıklarken, Nietzsche'ye göre, bu ahlakın sürünün ihtiyaçlarından doğduğunu belirtmiştik. Sürünün ihtiyacına en fazla cevap

¹ M. Heidegger, **a. g. e.**, s. 18

² M. Dede, **a. g. e.**, s. 77

³ Camus, **a. g. e.**, s. 69

⁴ F. Nietzsche, **Zerdüşt Bö yle Diyordu**, s. 228-229

veren, topluluğu en fazla yarar sağlayan değer en yüksek değer olarak görülür. Önemli olan birey değil, toplumdur ve ahlak her bireyi sürünün bir fonksiyonu olarak eğitir.¹ Nietzsche, ahlakın ortaya çıkış sebebini, güçsüz olan ve bu yüzden bir arada olma güdüsü taşıyan insanın ve bu insanın oluşturduğu sürünün korunması olarak ortaya koyar. Ona göre, güçsüz insanın güç isteminden kaynaklanan topluluk olma güdüsü ve bu doğrultuda topluluğu bir arada tutma ihtiyacından ortaya çıkan değer sistemi hiç de anlaşılabilir ya da sakıncalı değildir. Çünkü Nietzsche'ye göre, insanın bütün değer biçimleri fizyolojik istekler olarak canlının hayatta kalma içgüdüsünden kaynaklanır.² Ancak ortaya çıkan bu ahlak, zamanla insan yaşamı üzerinde yapıcı olmaktan çıkarak, yıkıcı etki göstermeye başlar. Başlangıçta amaç, sürünün hayatta kalma içgüdüsü yani güç istemi iken, zaman içinde sürü, bireyin önüne geçer ve birey için hayat ve güç istemine engel olmaya, bunları bastırarak bireyi pasifleştirmeye yönelir. Hatta öyle bir noktaya ulaşır ki, ahlak, bireyin de toplumun da üzerinde bir üst değer olarak kendisini dikte ettirir.

Öyleyse ahlak, insanın hayatta kalabilmek için, güç istemiyle oluşturduğu değerlerdir. Nietzsche'ye göre insanın olduğu yerde, belli bir değerlendirmenin, yorumun olması da kaçınılmazdır.

“Benim ana ilkem: Ahlaki fenomenler yoktur, bu fenomenlerin tersine yalnızca bir ahlaki yorumu mevcuttur”³

Ahlaki, dünyanın ve realitenin belli bir perspektiften yorumu olarak kabul eden bu anlayışa göre, sürü ahlakı da, sürüleşme içgüdüsüne sahip sürü insanının realiteyi kendi perspektifinden yorumlamasıyla ortaya çıkmış bir ahlak türüdür.⁴ Özetle ahlak, bir yorumdan ibarettir.

¹ M. Dede, a. g. e., s. 78

² H. Aydın, a. g. e., s. 29

³ F. Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 147.

⁴ H. Z. Ülken, **Varlık ve Oluş**, s. 221

Başlangıçta, güçsüz insanın güç istemini gerçekleştirmesi bakımından faydalı görünen sürü ahlakı, zamanla kendisini en yüksek değer konumuna getirerek kutsallaştırmış ve adeta dokunulmaz kılmıştır. Oysa sürekli değişimin hakim olduğu bir dünya söz konusudur. Zamanla toplumsal yapı ve bu toplum içindeki yaşam şartları değişmesine rağmen ahlak sabit kalmakta direnmiş, insanları baskı altına alarak hem insan hem hayat üzerinde yıkıcı bir rol oynamaya devam etmiştir. Bu yüzden de, güç istemini zayıflatıp, insanı pasifleştiren bu ahlaktan kurtulmak gerekir.

Bu ahlaktan kurtuluş ile meydana gelecek boşluk, Nietzsche'ye göre kesinlikle doldurulması gereken bir boşluktur. Amaç, bütün ahlaki değerleri reddetmek değil, sürü ahlakının insanı pasifleştiren değerlerinden kurtulmaktır. Yeni değerleri oluşturacak kişi de üstinsandır. Elbette üstinsanın değerleri sürü değerlerinden çok farklı olacak, bu değerler genel-geçer olma iddiası taşımayacaktır.¹ Çünkü Nietzsche'ye göre insanlar doğaları itibarıyla eşit değildir; güçlü ya da güçsüzdürler. Bu doğa da, insanın hayata bakış perspektifini ve realiteyi yorumlama biçimini belirler. Kesin ve değişmez olan ise, insanın olduğu her yerde, değer biçmenin ve ahlakın da zorunlu olarak var olacağıdır. Sürü ahlakı, sürüye dahil olmak istemeyen güçlü insanları da boyunduruk altına almak istemiş, bütün insanları sürünün bir parçası haline getirmeyi amaçlamıştır. Yıkılması, yok edilmesi gereken ahlak, sürü ahlakıdır. Sürü ahlakının reddedilmesi, yeni değerlerin oluşturulmasının bir ön koşuludur.

“İyi ve kötude yaratıcı olacak kişinin, -gerçek, önce onun bir yıkıcı olması, değerleri parçalaması gerek.”²

Görülüyor ki Nietzsche için, üstinsan yeni değerler yaratabilmek için yıkıcı olan insandır. Sürüden farklı olarak üstinsan, değerlendirmelerinde ve ahlakında sürünün yararını düşünmeyecektir. Bu anlamda üstinsan ahlakı, toplumun çıkarlarını önemsemeyecektir. Peki bu durumda üstinsan ahlakı, sürü insanını yok etmeyi mi amaçlar? Yukarıda da söylediğimiz gibi,

¹ M. Dede, a. g. e., s. 82

² F. Nietzsche, **Zerdüş Böyle Diyordu**, s. 96

Nietzsche, sürünün değerlendirmesine karşı çıkmakla birlikte, bunun sürü için doğal olduğunu kabul eder. Nietzsche'nin karşı çıktığı şey, temelde, sürü ahlakının insan doğasındaki farklılıkları göz ardı ederek, herkesi sürünün bir üyesi haline getirme çabasıdır. Ona göre, sürünün değerleri ancak sürünün içinde faydası olan değerlerdir ve sadece sürü ile sınırlı kalmalıdır.¹ Üstinsanın değerlendirme tarzından doğan ahlak, güçsüz insanın değerlerini toplumla sınırlı kılmayı, güçlü insanın değerlerini ise değişen şartlara göre sürekli değişmeye ve gelişmeye açık tutmayı, bir temel değer olarak görmektedir.² Çünkü dünya sürekli bir oluş içindedir ve bu devingen yapıda sabit, değişmez değerlerin barınması olanaksızdır.

Üstinsan ahlakı, güçlü insanın değerleri ile güçsüz insanın değerlerini birbirinden tamamen farklı tutar. Sürü ahlakı sürü ile sınırlı kaldığı sürece zararsızdır ancak, durum böyle olmamakta, sürü ahlakı güçlü insanları da baskı altına alarak pasifleştirmeye çalışmaktadır. Üstinsan ahlakı ise, kendisi gibi soylu ve efendi olanların yetişmesini amaçlamaktadır. Üstinsanın gerçekleştirdiği şey, güçsüz ile güçlü insan arasındaki mesafenin korunmasıdır.³ Bu şekilde, doğaca farklı olan sürü insanı ve güçlü insan arasında, sosyal anlamda da büyük bir fark olduğu görülmektedir. Nietzsche, *“Benim felsefem hiyerarşiye yöneliktir, bir bireysel ahlaka değil”*⁴ diyerek güçlü insan ile güçsüz insan arasındaki derin farkın, ahlakın oluşumunda ne denli etkili olduğunun altını bir kez daha çizmektedir.

Nietzsche'nin üstinsan anlayışı, Dionysoscu dünya görüşü ile de paralellik içindedir. Üstinsan, kosmosdaki Dionysos ruhuyla bütünleşmiş ve böylelikle çağını, tüm değerleriyle aşabilmiş yaratıcı bir güçtür.⁵ Üstinsan, hayatı olduğu gibi seven ve ona 'evet' diyen insandır. O, realiteden kopmuş, yabancılaşmış insan değildir. Güçlüdür, sürekli oluşun hakim olduğu bir

¹ F. Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 159

² M. Dede, **a. g. e.**, s.84

³ **a. g. e.**, s. 84-85

⁴ F. Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 159

⁵ İ. Z.Eyüpoğlu, **a. g. e.**, s. 60

dünyada, değişime açık bir karakter sergiler. Varlık çemberinin hiç son bulmayan ve bir hedefi olmayan dönüşünü kavramıştır ve onu istemektedir. Hayata ‘evet’ demek, hayattaki sürekli değişimin farkında olup, her şeyi sürekli olarak yeniden değerlendirmek demektir.¹ Ahlaki değerler yaratılırken, varlıktan değil, bir varoluş halinden söz etmek gerekir. Çünkü varlık, olmuş bitmiş bir şeyi ifade eder ve bu anlayış sürü ahlakının değerlendirmesiyle paraleldir. Oysa hayatta olmuş bitmiş bir şey yoktur, varoluş sürekli olarak devam etmektedir. Hayat, sonsuz bir dönüş içerisinde ve hayata olduğu gibi evet diyen kişi, yaşadığı hayatı tekrar tekrar yaşayacağını, bu tekrar içerisinde yaşanan tüm olayların aynı sıra ile ve hiçbir değişime uğramadan defalarca yineleneceğini bilir. Üstinsan, varlığın oluş halini kavramış, varlık yerine, varoluş halinde olan bir hayatın bütün varoluş biçimlerini çözmüş ve bunu onaylamış insandır. Nietzsche, bunu **amor fati** olarak ifade eder.

Amor fati, kişinin kendi hayatına evet demesi, onu, olduğu gibi istemesi ve sevmesidir.² Hayata tüm olumlu ve olumsuz nitelikleriyle birlikte evet diyen kişi, kendi iradesini kozmik iradeye teslim eden kişidir.³ Hayatın sürekli kendini tekrarlayan sonsuz devinimi içinde, yaşadığı hayatı sürekli olarak yeni baştan yaşamaya razı olan, bunu değiştiremeyeceğini bilen ve hayatı bu şekilde seven insan trajik insandır. Hayata trajik evet deyiş olan amor fati ile subjektif bakış, kendisini objektif sonsuz dönüş içerisine yerleştirir ve onunla birlikte olur.⁴ Hayat, pek çok acı ile doludur ve sonsuz dönüş içerisinde bu acılar da yeniden defalarca yaşanacaktır. Amor fati, çekilen acıları da seve seve kabullenmeyi, olumlu-olumsuz tüm yönleri ile hayata trajik evet demeyi ifade eder. Hayata evet diyen trajik insan, en büyük acılardan bile korkmaz, çünkü çok güçlüdür. Üstinsanın çektiği acı, hayatın anlamını kavramasından kaynaklanır. Hayatın yöneldiği nihaî bir amaç yoktur ve bu hedefsizlik, boşunalık ona acı verir. Fakat üstinsan bunları bilmesine rağmen kendisi olmaktan vazgeçmez ve hayata tüm yönleriyle evet diyerek

¹ İ. Kuçuradi, a. g. e., s. 70-71

² a.g.e., s. 72

³ M. Dede, a. g. e., s. 91

⁴ M. Coşar, a. g. e., s. 33

yeni değerler oluşturmaya girişir. Üstinsan, içgüdülerinin peşinden gider ve güç istemini daima çok yüksek tutar. Hayatın temel prensibi olan güç istemi, aynı zamanda yeni değerlerin oluşturulmasına da kaynaklık eder.

Üstinsanın en belirgin özelliklerinden biri de soylu olmasıdır. Onun soyluluğu, tarihteki soyluluğa yeniden dönmekten değil, geleceğe yönelmiş olmasından kaynaklanır.¹ Diğer insanlarla arasındaki mesafe, onu geleceğe yöneltir. Soylu insan, insanlar arasında derece ve sıra ayrılığı gören, onları eşit görmeyen, mutlak suretle güçlü ile güçsüz arasındaki mesafenin korunması gerektiğine inanan insandır.² Bu mesafenin korunması, soylu ve güçlü insanların önünü açmayı, onlara yeni değerler yaratabilme imkânı vermeyi hedefler. Bu anlamda üstinsanın ahlak anlayışı, yalnızca güçlü doğaya sahip, soylu insan türünün faydasını amaçlayan aristokratik bir ahlaktır ve değer yaratma hakkını sadece soylu insanlara tanıması bakımından da egoisttir.³ Soylu ve güçlü olmayanın, değerler yaratabilen üstinsanı dinlemesi ve onu örnek alması doğaldır. Ancak iyi olan soylu insanın kendisi gibi soylu ve güçlü olandır.

Üstinsan, değerlendirmelerinin temeline içgüdülerini koyar. Nietzsche'ye göre, insanı içgüdülerinden uzaklaştıran, içgüdüleri yok sayarak bastıran bir ahlak kabul edilemezdir. Sürü ahlakı, hayatın özünde var olan değişim ilkesini, bir takım katı kurallarla sindirmeye çalışarak hayatı çöküş içerisine sokmuştur. Tüm içgüdüleri bu şekilde baskı altına alınan insan hayatının yıkıma uğraması kaçınılmazdır. Oysa insanî arzu ve tutkular, içgüdüler, sonsuz bir güç istemini çağırır. Tutku ve içgüdülerin temelinde toplumsal değerler değil, insanın kendi doğası vardır.⁴ Üstinsanın değerlendirme tarzında kutsal olan insanın içgüdüleri ve bu içgüdülerden kaynaklanan sonsuz güç istemidir. Bu güç istemi, tamamen içgüdülere

¹ A.Nebil-B.Tevfik, a. g. e., s. 110

² İ. Kuçuradi, **Nietzsche Ve İnsan**, s. 76

³ M. Dede, a. g. e., s. 87

⁴ H. Z. Ülken, **Varlık Ve Oluş**, s. 14-15

dayandığı için çok sağlam bir kaynaktan beslenir ve güçlü insanı daha da güçlü kılar.

“Güçlü bir sağlığın içgüdüleri içinde kuvvetli olan insan tıpkı yemekleri sindirir gibi eylemlerini sindirir tamamen: O en ağır yemeğin bile üstesinden gelir: ama ana meselede onu yara almamış ve sert bir içgüdü yönetir, öyle ki ona direnen şeye hiçbir şey yapmaz, ona tad vermeyen bir şeyi de yemez.”¹

Nietzsche'ye göre hayatın temel ilkesi güç istemi, insanı sürekli olarak kendini aşmaya zorlar. İnsan aşılması gereken bir şeydir. Üstinsan, insanın varabileceği son noktadır ve Nietzsche'ye göre yeryüzünün anlamı da üstinsan olacaktır.² İnsan, bir amaç değil, üstinsana ulaşma yolunda bir araçtır ve bu yüzden aşılması gerekir. Doğadaki değişim bütün varlıkları bir evrimin içerisine sokar ve bu evrim içinde varlıklar hep kendilerinden üstün bir şey yaratırlar. Nietzsche Zerdüşt'ün dilinden insanın kendini aşması gerektiğini şu şekilde ifade eder:

“ Üstinsanı öğretiyorum ben sizlere. İnsan aşılması gereken bir şeydir. Onu aşmak için sizler ne yaptınız?

Bütün varlıklar şimdiye dek kendilerinden üstün bir şey yarattılar: sizler bu büyük meddin cezri olmayı ve insanı aşmak yerine hayvanlığa dönmeyi mi istiyorsunuz? (...)

İnsan, hayvanla üstinsan arasında gerilmiş bir iptir, uçurum üstünde bir ip.”³

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Nietzsche, insanların eşit olduğu varsayımına şiddetle karşı çıkar. İnsanlar, farklı doğalara sahiptir ve bu doğaları gereği eşit değildirler. Aralarında kademeli bir düzen vardır ki Nietzsche'ye göre, insanlar arasındaki bu derecelendirmede en yüksek yerde bulunan üstinsandır. O, bütün güçlü insanlar için bir amaç, bir üst idealdir. Henüz bu mertebeye ulaşabilmiş, amacı gerçekleştirebilmiş bir insan var

¹ F. Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 440

² F. Nietzsche, *Zerdüşt Böyle Diyordu*, s. 19

³ F. Nietzsche, *Zerdüşt Böyle Diyordu*, s. 19-21.

olmasa da, insanlık için varılacak nihai amaç üstinsandır. Üstinsana ulaşabilmek için önce, insan, hayatın içinde bulunduğu decadence'ı aşmalı, sürü ahlak ve değerlerinden uzaklaşarak özgürleşmelidir.

Üstinsanın gerçekleşmesiyle birlikte, tüm değerlerin yeniden değerlendirildiği yeni bir döneme girilecektir. Üstinsan, yeni değerler yaratabilen insandır. Üstinsanın yaratacağı değerlerin geçmiş ve gelecek açısından da önemi büyüktür. Öyle ki Nietzsche'ye göre, yaratılacak yeni değerler, geçmiş kurtarma ve geleceğe yön verme misyonu taşır.

“İnsanların arasında geleceğin parçacıkları gibi dolanıyorum ben: o benim gördüğün geleceğin. Ve benim bütün ozanca düşüncem ve gayretim, küçük parçaları, bilmeceleri ve korkunç rastlantıları birleştirmek, bir araya koymaktır.

Geçmiş kurtarmak ve her ‘böyle idi’ yi ‘böyle istedim’ e çevirmek, buna ancak kurtarma derim ben!”¹

Değerler yaratarak, ‘şimdi’yi oluşturan insan, geleceğin de yaratıcısı olmaktadır. Şimdi ise gelecek kuşakların geçmişini oluşturacağı için, geçmiş anlam ve değer kazanacaktır. Böylece geçmişten gelen ve oluş çemberi içerisinde sürekli olarak kendini tekrar eden ‘itaât’ın yerini, ‘buyurma’, ‘yasa koyma’ almış olacaktır. Değer yaratan insan için bu bir sorumluluktur; değer yaratan kişi sadece kendisinden değil, gelecek nesillerden de sorumlu olacaktır. Özetle üstinsan, hem yaratıcı, hem de geleceğin hazırlayıcısı; üstinsan ahlakı ise insanın geleceğine yön veren bir ahlaktır diyebiliriz.

Sürü ahlakını ele alırken, değerlerin ortaya çıkışının sürü insanının yorumundan, kendi yararını gözetme kaygısından kaynaklandığını belirtmiştik. Nietzsche de ahlakı bir yorum olarak değerlendirmektedir. Buradan yola çıkıldığında, akla gelen ilk soru, üstinsan ahlakının da sadece bir yorum olmakla sınırlı kalıp kalmayacağı sorusudur. Değer yargılarının belli bir değerlendirme tarzından kaynaklandığını ve bu değerlendirme tarzını

¹ F. Nietzsche, **a. g. e.**, s. 114-115

belirleyenin de insan doğası olduğunu düşünürsek, pratik sahada değer yargılarının rölatif olarak biçimlendiği sonucuna ulaşırız. Nietzsche'ye göre ise, değer rölativizmi, sürü ahlakında ortaya çıkmaktadır. Sürü, topluluk olma içgüdüğü ile bir araya geldikten sonra, kendi yaşam içgüdülerini, sürünün içgüdülerine feda etmiş, realiteyi de gerçeğin tabii değerinden değil, sürünün toplu çıkarı açısından değerlendirmiştir. Bu durumda değer yargılarının objektif temeli ortadan kalkmış, değerlendirmeler subjektif bir temel üzerinde şekillenmiş olur.

Peki aynı durum, üstinsanın ahlakı için de geçerli midir? Nietzsche'ye göre üstinsan da realiteyi değerlendirir; fakat sürüden farklı olarak bu değerlendirme, şeylerin sürünün yararına değerlendirilmesi şeklinde değil, olanın olduğu gibi kavranıp, bu şekilde değerlendirilmesi şeklinde gerçekleşir. Olanın olduğu gibi kavranıp değerlendirilmesi, bu değerlendirme biçimini rölativizmden uzaklaştırarak, ona objektif bir temel kazandırır.¹ Üstinsanın değerlendirmesi sürekli oluş içindeki realiteye uygun olduğu için, içerisinde 'iyi-kötü' gibi değerler barındırmaz. Sürü tarafından belirlenen 'iyi ve kötü'nün ötesindedir. Soylu insanın iyi ve kötünün ötesinde olması demek, realitenin tabii bir değeri olmadığı anlamına gelmez; üstinsanın, realiteyi ve hayatı belli yasalara bağlı kalarak değil, tamamen kendi gözleriyle görerek değerlendireceğini ifade eder.² Bu değerlendirmenin temelinde, olanın olduğu gibi algılanması, realitenin gerçeğe uygun yorumlanması vardır.

Görülüyor ki Nietzsche felsefesinde ahlak, fenomenlerin yorumundan ibarettir. Ahlaki değerlerin kökeninde, insanın güçlü ve egemen olma içgüdüğü vardır. Dolayısıyla ahlakın kaynağı, insanın içinde bulunduğu gerçek hayattır. Demek ki Nietzsche'ye göre ahlak, ahlak dışı unsurlardan meydana gelmektedir. Hayatın temelinde insanın güç istemi vardır ve insanın, gücü isteme içgüdüğü ahlaki değer ve normların oluşturulmasında temel neden olmuştur. Güçlü olma, hayatını koruma ve sürdürme içgüdüğü

¹ M. Dede, a. g. e., s. 106

² G. Stauth-B.S.Turner, a. g. e., s. 60

insanı yeni yaşama biçimleri yaratmaya zorlamıştır ve ahlak da bunlardan birini oluşturmaktadır.¹ Ahlak, tarih içinde, insanın en temel ihtiyaçlarını karşılamak için oluşturulmuştur.

Nietzsche'nin bakış açısı ile baktığımızda, ahlakın bu nedenlerle (hayatı devam ettirmek ve güç istemi) ortaya çıkışı başlangıçta sürü için gereklidir. Zamanla ahlak, insanın üzerinde bir güç olarak gelişmiş, insanın içgüdülerini baskı altına alarak hayatın çöküşüne neden olmuştur. İçgüdüler, insan varlığının devamı ve gelişimi için gerekli iken, ahlak, bu içgüdüleri yok sayarak insan hayatını kesintiye uğratmıştır. Sürü insanı için, bir arada bulunma içgüdü, yaşamın devamını sağlamak açısından gereklidir. Ancak bir arada bulunmayı sağlayan sürü içgüdü, zamanla insanın diğer içgüdülerini baskılayarak hayatın ilerlemesini durdurmuştur. Hayatın daha üst seviyelere çıkarılarak yükseltilmesi gerekmektedir ve bunu yapacak olan ise üstinsandır.² Her şeyden önce, hayatın gelişimine engel olan geleneksel ahlakın yadsınması zorunludur.

Üstinsan ahlakının temelinde, insanın hayat içgüdüleri vardır. İçgüdüler esas alındığında varılan yerde, her şey akıl ile açıklanamaz. Zaten insan yalnızca bir akıl varlığı değildir; akıldan önce irade ve içgüdüler vardır.³ Nietzsche bu anlamda mutlak akıla da karşı çıkmaktadır. Üstinsan mutlak iradeye ve içgüdülerine dayanarak yeni değerler oluşturur ve bunu yaparken hareket noktası, realitenin olduğu gibi kavranmasıdır. Sonsuzca kendini yaratıp yok eden bir oluş içinde olan bu dünya, iyi ve kötü değerlerinin ötesinde bir gerçekliğe sahiptir. Nietzsche'nin trajik dünya görüşüne göre, hayat, sürekli bir oluş içindeki yaratıcı ve yıkıcı güçlerin bir toplamı olduğu için, insan, hayatını bu ebedi oluşa uygun olarak kendi iradesiyle düzenlemelidir.

¹ Suner, **Düşüncenin Tarihteki Evrimi**, s. 357

² M. Dede, **a. g. e.**, s. 109

³ H.Z. Ülken, **Varlık Ve Oluş**, s. 111

Nietzsche felsefesine genel anlamda baktığımızda, insanın kendini aşmasının ve yeni bir değerlendirme tarzı oluşturabilmesinin amaçlandığını görürüz. O, üstinsan anlayışı ile Batı dünyasında dini ve ahlaki değerlerin çöküşü ile ortaya çıkan boşluğun, Tanrı kavramı ile doldurulamayacağını göstererek, Tanrı'nın var olmadığı bir dünyada, insanın kendine dönerek, kendini aşarak, bütün değerlerin yeniden değerlendirilmesini amaçlar.¹ Tanrı'nın boşluğu, üstinsanla doldurulmaya çalışılırken; üstinsanın güç istemi, varlık mertebesinin en üst tabakasına yerleştirilir.² Nietzsche, insana kendini aşmayı öğütler. Böylece üstinsanla, insanlığa, gelecek için yeni değerler sistemi ve yeni bir yaşam tarzı hazırlanır.

IV. İMMORALİZM

A. İmmoralizmin Kavramsal Çerçevesi

“Moral” kelimesinin Türkçe karşılığı, törel, ahlaksal³, “immoral” kelimesinin anlamı ise, başına gelen “-im” olumsuzluk ekinden dolayı, “ahlak karşıtı”dır.⁴ Yine aynı biçimde, “moralizm” ahlakçılığı ifade ederken, “immoralizm” ahlak karşıtlığı anlamına gelmektedir. Aynı kavram yine dilimizde törelciliğin karşıtı olarak, törelsizcilik kavramıyla da ifade edilmektedir.⁵ İmmoralizmi (törelsizcilik, ahlak karşıtlığı) açıklamadan önce, moralizmin (törelcilik, ahlakçılık) anlamsal çerçevesini belirtmenin faydalı olacağı inancındayız.

Ahlakçılık, her şeyi ahlak açısından değerlendirme, ahlakı en yüksek değer ve amaç olarak alma tavrı ya da insanın bütün eylemlerine ahlaki bir değer yükleme ve amaç kazandırma kaygısını ifade eden tavır, pratik felsefe

¹ G.Stauth-B.S.Turner, **a. g. e.**, s. 37

² H. Z. Ülken **a. g. e.**, s. 76

³ Redhouse Sözlük (İngilizce-Türkçe), 3. Baskı, İstanbul, SEV Matbaacılık, 2000, s. 109

⁴ **a. g. e.**, s. 85

⁵ Orhan Hançerlioğlu, **Felsefe Sözlüğü**, İstanbul, Remzi Kitabevi, s. 136

anlayışıdır. Daha özel olarak da, ahlakı, her tür tinsel, teolojik ve varoluşsal bağlamdan bağımsız özerk bir disiplin, mutlak bir yargılayıcı olarak gören öğretilerdir. Buna göre ahlakçılık, insan varlığına büyük bir inanç besleyerek, onun değerine ve yetkinleşebileceğine inanarak, gerçek iyinin ya da insanın en yüksek amacının, dış etkiler ve koşullar her ne olursa olsun, gerçekleştirilecek ahlaki eylemlerle kazanılan bir yetkinlikten oluştuğunu savunan anlayış olarak ortaya çıkar.¹ Törelcilik, Osmanlıca *ahlâkiye*, Fransızca *moralisme* Törelsizcilik, Osmanlıca *gayri ahlâkiye*, Fransızca *immoralisme* anlamına gelir. Töreyi saltık (mutlak) değer olarak tanıyan öğretilerin genel adıdır. Kimi öğretiler töreyi en saltık değer sayarlar ve evrenin son ereğini törenin gerçekleşmesinde bulurlar. Örneğin Kantçılık bu anlamda törelciliktir. Kant'a göre doğanın gizli planı, insan toplumun adaleti gerçekleştirmeye götürmektir. Doğanın en son ereği budur, adaleti gerçekleştirmek, insanın en geç ve en güç çözeceği son sorundur. Tanrıbilimci öğretilerin tümü törelcidir.²

Ahlaksızcılık, ahlakçılığın karşısında yer alan bir tavır olarak ahlak düşmanlığını anlatır. Ahlaki ödev, ilke ve kuralların, insanın insanlığını öldürdüğünü, insanı baskı altında tutup, onu köleleştirdiğini savunan ve bundan dolayı, ahlaka bütünüyle karşı çıkan, ahlaklılığa karşı kayıtsız kalan görüşe ya da geleneksel ahlak anlayışına karşı koyma tavrıdır.³ Nietzsche'nin ahlak anlayışını yukarıda ayrıntılı olarak ele aldıktan sonra, buradaki tanımlama ile karşılaştıracak olursak, onun ahlaka bakışının daha çok "geleneksel ahlak anlayışına karşı koyma tavrı" tanımlamasına uygun olduğunun altını çizmekte fayda görüyoruz.

Törelsizcilik ise, kabul edilmiş törenin yerine, yeni töreler koymak isteyen töreci öğretilerin genel adıdır. Durmuş, oturmuş, herkesçe kabul edilmiş törelerin değiştirilmesini istemek ahlaksızlık sayıldığından ve esasen

¹ Ahmet Cevizci, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, s. 6

² Orhan Hançerlioğlu, *a. g. e.*, s. 286

³ Ahmet Cevizci, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, s. 11

törelcilik, temelde bir tutuculuk, değişmezlik karakteri taşıdığından, yeni töreler getirmek isteyen töreci öğretilere törelsizci adı verilmiştir. Bu bakımdan törelcizcilik (immoralizm), *töredışıçılık*'la (amoralizm) karıştırılmıştır. Osmanlıca *gayri ahlâkilik*, ahlaksızlık anlamında değil, başka türlü ahlaklılık anlamındadır. Ahlaksızlık anlamına gelen Osmanlıca deyim *lâ ahlâkilik*'tir.¹

Töre tanımazcılık, ahlak karşıtı olma, gayri ahlakiye gibi ifadelerle dilimizde karşılık bulan immoralizm, genel olarak Nietzsche'nin adıyla anılmaktadır. Nietzsche'nin ahlaka bakış tarzı ve ahlaki değerlendirmelerini yukarıda ayrıntılı olarak ele aldıktan sonra, şimdi de onun görüşlerini, immoralizmle bağlantılı olarak ele almaya çalışacağız.

B. Nietzsche'de İmmoralizm

Nietzsche, felsefesinde, ahlakın kökeni sorunu üzerinde durmuş ve ahlakın kaynaklandığı nedenleri ortaya koyarken pek çokları tarafından nihilist, immoralist hatta anarşist olmakla suçlanmıştır. Şimdiye kadarki açıklamalarımızda Nietzsche'nin ahlaka bakışını, ahlak karşısında aldığı tavır, ahlaki değer biçmelerin kökenine koyduğu nedenleri ayrıntılı olarak ele almaya çalıştık. Bu bölümde de yine, Nietzsche'nin ahlaka ilişkin bakış açısını genel çerçevesiyle ele alarak, bu anlayışın immoralist olup olmadığını değerlendirmeye çalışacağız.

Daha önce de açıkladığımız gibi, Nietzsche'ye göre iki tür ahlak anlayışı vardır: Her şeye boyun eğen, zamanının ahlak anlayışına körü körüne inanan "sürü insan" ın ahlakı, "sürü (köle) ahlakı" ve sürü ahlakına boyun eğmeyen, kendi değerlerini kendi yaratabilen "güçlü (soylu) insan"ın

¹ Orhan Hançerlioğlu, *a. g. e.* , s. 286

“efendi ahlakı”. Dönemin ahlak anlayışı, ahlaki mutlakçılığa¹ dayanan sürü ahlakıdır. Nietzsche’nin, ahlakı, Hristiyan, köle veya sürü ahlakıyla eş tutma eğilimi vardır.² Nietzsche, sürü ahlak ve değerlerine, insanı kendi doğasından uzaklaştırarak, kendisine yabancılaştırdığı için karşı gelir, hatta tümüyle reddeder. Bu yaklaşım, ilk bakışta immoralizm gibi görünse de, Nietzsche felsefesinde immoralite, en son gayeyi değil, aksine insanın kendisini, yürürlükteki moralitenin baskısından kurtararak, kendini aşması ve üstinsan olma sürecinde geçici bir durumu dile getirmektedir.³ Sürü ahlakı, Nietzsche’ye göre insanın son gayesi olan yüce insan tipine (üstinsan) ket vurduğu için, bu ahlak türü ortadan kaldırılmalı ve insanın önü açılmalıdır.

Nietzsche, ahlakın soykütüğünü araştırırken, insanların, bu değerleri yaratırken içinde bulundukları psikolojik ve siyasi koşulların da göz ardı edilmemesinin gereğini vurgular. Ona göre ahlak, insanlara doğaüstü bir kaynaktan, aşkın bir varlıktan gelmez. Aksine ahlak, güçsüz insanın kendi güç istemini gerçekleştirmek, kendini koruyabilmek için realiteyi kendine göre yorumlaması, şeylere değer biçmesi ile oluşur. Ancak ahlakın bu varoluş şekli, zamanla yok sayılarak, ahlakın ortaya çıkışı, insandan soyutlanmış ve ahlak, değişmez bir değer olarak insan hayatına hükmetmeye başlamıştır. Bu ahlak anlayışı iki bin yıldır Avrupa’da egemendir ve Nietzsche’ye göre, Avrupa’da yaşanan toplumsal *décadence* ve çöküşün tek sorumlusu, yüzyıllara damgasını vurmuş olan Hristiyan ahlakıdır. O, Hristiyanlığa olan kinini *Deccal*’de şu şekilde ifade etmektedir:

¹ Ahlaki mutlakçılık: Ahlaki değerlerin ezeli-ebedi ve nesnel olarak gerçek olduğunu, ezeli- ebedi olarak doğru ve geçerli olan ahlaki kural ve değerler bulunduğunu ve bu değerlerle kurallar bütünüünün istisnasız tüm insanlar için geçerli olduğunu, yani tüm insanlar tarafından kabul edilmek, benimsenmek durumunda olan, değişmez ve mutlak bir yasa, standart bir ahlak bulunduğunu savuna görüş. Ahlaki özneciliğin tam karşıtı olan görüş, söz konusu ahlak yasasının uygulanması ve geçerliliği bakımından, dünyanın belli bir bölgesi ve tarihiyle sınırlanmamış olduğunu öne sürer. Mutlakçılara göre ahlaki bakımdan bu gün doğru olan, geçen yüzyıllarda da hatta daha önce de doğru olmak durumundadır. Günümüzde ahlaki açıdan yanlış olanın, o zaman da yanlış olması gerekir. (A. Cevizci, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, s. 10)

² P. Berkowitz, *Nietzsche: Bir Ahlak Karşının Etiği*, s. 111

³ M. Dede, *a. g. e.*, s. 61

“ Bununla sonuca varıyor, yargımı bildiriyorum. Mahkum ediyorum Hristiyanlığı; ona, şimdiye dek herhangi bir savcının ağzından çıkan en korkunç suçu yöneltiyorum. O benim için düşünülebilir yozlukların en yükseğidir, olanaklı en son yozluğun istemi olmuştur. Hristiyan Kilisesi, yozluğu bulaştırmadık hiçbir şey bırakmamıştır, her değeri bir değersizlik, her hakikati bir yalan, her dürüstlüğü bir ruh alçaklığı haline sokmuştur. Bir de tutup bana insancıl katkılarından söz açıyorlar! Herhangi bir zorluk, felaket durumunu ortadan kaldırmak, onun en derin çıkarına aykırıdır, o, felaketlerle yaşar, kendini bengileştirmek için zorluklar yaratmıştır...

Kilisenin biricik etkinliği olarak asalaklık; uçuk benizlilik, ‘kutsanmışlık’ idealiyle, her kanı, her sevgiyi, her yaşama umudunu emip yutmak; her gerçekliği değilleme istemi olarak, öte dünya; şimdiye kadar kurulmuş olan en yer altı komplonun nişanesi olarak, haç, -sağlıklılığa karşı, güzelliğe, nasipliğe, yürekliliğe, tıne, ruh iyiliğine karşı, yaşamın kendisine karşı...

Hristiyanlık diyorum, tek silinmez utanç lekesi insanlığın... Ve zamanlar da bu lanetli güne, bu kötü yazgının başlangıcına göre hesaplanıyor, -Hristiyanlığın ilk gününe göre! Son gününe göre olsa daha iyi olmaz mı? Bugüne göre?- Değerlerin yeniden değerlendirilmesi! ...”¹

Hiç şüphe yok ki, Nietzsche’nin Hristiyanlığa duyduğu kin ve öfke çok keskin ve çok şiddetlidir. Başta söylediğimiz gibi, Nietzsche’nin, ahlakı, Hristiyan (sürü) ahlakıyla eş tutma eğilimi vardır ve böyle bir eğilimin varlığı bizi, Nietzsche’nin bir ahlak karşıtı, immoralist olduğu sonucuna götürür. Eğer ahlaktan anlaşılan, yalnızca sürü ahlakı ise, Nietzsche bu ahlakı, insanlığın önündeki en büyük engellerden biri olarak görür ve kökten reddeder. O halde diyebiliriz ki Nietzsche, Hristiyan ahlakı karşısında tamamen immoralist bir tutum içindedir. İnsanı köle yapan, kendisine yabancılaştıran, insan doğası ve içgüdülerini, insandaki güç istemini hiçe sayarak her yönden insanı baskı altına alan bu ahlak, hayatın çöküş nedenidir ve bir an önce ortadan kaldırılmalıdır.

O halde, sürü ahlakının insan hayatında meydana getirdiği tahribat ve önüne geçilemeyen çöküş nedeni ile Nietzsche’nin bu ahlak karşısında aldığı

¹ F. Nietzsche, *Deccal*, s. 62-63

tavır tamamen immoralisttir diyebiliriz. Onun bu immoralist tutumunun sebebi, insanı çocukluğundan beri baskı ve yaptırımı altında kaldığı, ,insanın gerçek doğasına aykırı olan, sürünün değerlendirme tarzından kaynaklanan dejenerasyona bir son verip, sağlıklı bir duruma geçebilme arzusudur. İnsanın kendi doğasına uygun yeni değerler yaratabilmesi için, kendisini, öncelikle tüm yaşam tarzını, yapıp etmelerini ve değerlendirmelerini tayin eden sürü ahlakından kurtarması gerekir.¹ Dolayısıyla, insanın kendini bu d cadence durumundan kurtarabilmesi için, her şeyden önce immoral bir tavır takınması zorunludur.

Ahlaka karşı tavır alınan, mevcut tüm ahlaki değerlerin reddedilmesini gerektiren bu dönem, aynı zamanda bir nihilizmi de içinde barındırır. Nietzsche'nin nihilist yanı da bu dönemi ifade eder. Yaratıcı eylemde bulunarak yeni değerler ortaya koyacak insanın, önce kendisini  zg rle tirmesi gerekir. Daha önce nihilizm ba lı ı altında da ele aldığımız gibi, üzerinde durulması gereken iki ayrı nihilizm türü vardır: Etkin (aktif) ve edilgen (pasif) nihilizm.

Hristiyan inanı ı ve bu çerçevede kendisini var eden sürü ahlakının insanı getirdiği son nokta nihilizmdir. Burada sözü edilen nihilizm, Nietzsche'nin "bütün konukların en tekinsizi"² olarak nitelendirdiği edilgen nihilizmdir. Nietzsche'ye göre bu tür nihilizm, ahlaka karşı duyulan kuşku ile ba lar. Mevcut ahlak anlayışı, insanlar üzerindeki yaptırım gücünü yitirmiş, batmaya yüz tutmuştur. En  st değerler de ersizle mektedir ve bu bizzat ahlaka inanı ın bir sonucudur.³ İnsanlar, olup biten her şeyin içerisinde bir anlam olduğuna inandırılmı tır ve hayatı boyunca bu anlamı arayan insan, sonunda yorgun d  er, arayışının bo unalı ını kavrayarak kendini aldatılmı  hisseder.

¹ M. Dede, **a. g. e.**, s. 61

² F. Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 21

³ **a. g. e.**, s. 23

“ Bizim şimdiye kadar kendileriyle ilkin bize değerli kılmak istediğimiz ve onların kendilerini ölçülemez olarak açığa vurduğu ve böylece değerden düşürüldükleri bütün değerler, psikolojik olarak hesaba katıldıklarında insansal egemenlik oluşumlarının idamesi ve yükseltilmesi için yararlılığın belli perspektiflerinin sonuçlarıdır. Ve bunlar hatalı olarak nesnelerin, olayların mahiyetine izdüşümlendirilmişlerdir. İnsanın abartılı naifliği daima şudur: Kendini bizzat nesnelerin değer ölçütü ve anlamı olarak görmek.”¹

Hristiyan ahlakı, sürekli oluş içinde olan dünya içerisindeki insanın küçüklüğüne ve rastlantısallığına rağmen, onu, dünyadaki en değerli varlık olarak ilan etmiş, insanın kendisini hor görmesini engellemiştir. İnsana atfedilen bu olağan üstü konum ve değer, yüzyıllar boyunca insana kendisini farklı ve ayrıcalıklı hissettirmiştir. Hatta Nietzsche'ye göre, insanlık çağlar boyu nihilizmden bu şekilde kendini korumuştur. Ahlak, pratik ve kurumsal nihilizme karşı bir panzehirdir.² Nietzsche'nin, nihilizme karşı bir panzehir olarak gördüğü ahlak, yine Nietzsche'ye göre, nihilizmin sebebidir de. Hristiyanlık, kendi kendisinin yüzünden parçalanmaktadır. Çünkü o, başından beri doğrudan doğruya hayata yüz çevirmiştir ve bundan dolayı temelinde nihilistik hale gelmiştir.³ İnsanlar, tarihler boyu, görünenin ötesinde gerçek bir dünyanın varlığına inandırılmış, hakiki dünya, bu biçimde tasvir edilmiştir. Zamanla öte bir dünya aramanın boşunalığını kavrayan insanın gözünde, değer verdiği her şey bir bir değerini yitirir ve nihilizm kaçınılmaz olur.

Bu tür nihilizm, Nietzsche'nin ruhun kudretinin azalması ve çöküş olarak ifade ettiği edilgen nihilizmdir. Bu tür nihilizm Nietzsche'ye göre, hastalıklı bir ruh halini ifade eder ve içinde bulunan çağ, iki bin yıldan beri Hristiyan olmanın bedelinin ödeneceği çağdır.⁴ Bu bedel, insan için çok ağır olacaktır ancak Nietzsche'ye göre bunu aşmanın ve nihilizmin hastalıklı ruh halinden kurtulmanın yolları mevcuttur.

¹ Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 28

² **a. g. e.**, s. 23

³ Birol Dok, **Nietzsche'nin Nihilizmi**, s. 41

⁴ Nietzsche, **Güç İstenci**, s. 33

Bu tanımlamalardan yola çıkarak, Nietzsche'nin onayladığı nihilizm tarzının, edilgen nihilizm olmadığı sonucuna varmak zor değildir. Ona göre, güçlülüğün işareti olabilecek normal bir ruh durumu olarak bir nihilizm tarzı vardır ki bu da, etkin nihilizmdir.

“ Bu ruh durumu güçlülüğün işareti olabilir, ruhun güçlülüğü o derece artmış olabilir ki, onun için şimdiye kadarki hedefleri (ikna oluşlar, inanç düsturları) ona uygun düşmezler. Bir inanç denilebilir ki genellikle varoluş koşullarından gelen bir mecburiyeti ifade eder, bir canlı varlığın onların altında etkisiyle, boy attığı, büyüdüğü, kudret kazandığı özel hal ve durumların otoritesine tabi oluşunu dile getirir. Diğer yandan üretken olarak kendine şimdi de tekrar bir hedef, bir niçin, bir inanç koymak için yeterli olmayan güçlülüğün ifadesidir.”¹

Bütün değerler değersizleşir ve geriye o değerlerin ardından büyük bir boşluk kalır. Güçsüz doğaya sahip insanlar için bu bir çöküntü ve anlamsızlık, nihilizme daha fazla saplanıp kalmak için bir sebep oluşturur. Ancak insanlar eşit değildir ve güçlü insanlar da vardır. İşte bu güçlü doğaya sahip insanlar için nihilizm, dönüşü olmayan bir yol, umutsuz bir son değil, değerini kaybeden değerlerin yerine, yenilerini oluşturmak için bir fırsattır. Tanrı'nın ölümü ve Hristiyan ahlakının çöküşü ile umutsuzluk ve kötümserliğin esiri olan modern toplum *décadence* içindedir ve bu hastalıklı ruh halinden kurtulabilecek insan tipi, güçlü insandır.

Güçlü insan, çağın insanının içine düştüğü nihilizmi kendi lehine çevirerek, bunu, çağlar boyu insanlığa dayatılan sürü değerlerinden kurtularak, özgürleşme fırsatı olarak kabul eder. Tanrı ölmüştür, hayata yön verecek iyi ve kötü kavramları temelsiz kalarak anlamını yitirmiştir ve hakiki dünya olarak kabul edilen bir öte dünyanın olmadığı bu şekilde doğrulanmıştır. Gerçek, sadece insanın kendi gözleriyle gördükleridir ve görüneni değerlendirme tarzını belirlemek için hiçbir kural ve kaide yoktur. Bu, insanın kölelikten kurtulup özgürleşmesi, sürünün dışında birey olması

¹ Nietzsche, *a. g. e.*, s. 31

demektir. Nietzsche bu tür bir nihilizmi onaylamakla kalmaz, aynı zamanda yeni değerler oluşturabilmek için bir zorunluluk olarak kabul eder.

Özgür insan, tüm realitenin temeline kendisini ve özgürlüğünü koyar. Sürünün değerlerini ve hayatı algılayış tarzını önce sorgular, sonra yadsır. Gerçek dünya yalnızca görünenlerden ibarettir ve arkasında hakiki bir öte dünya yoktur. Ne kadar göz varsa, o kadar hakikat vardır, yani hakikat yoktur. Hakikatin olmadığı bir dünyada ise tüm değerler anlamsızdır.¹ Bu, özgür insanın nihilist olması anlamına gelir. Görülüyor ki, özgür insanın sürünün ahlak ve değer anlayışına karşı immoral tavrı, sonuçta onu, toplumdaki geçerli değerle karşı nihilist kılmaktadır.² Ancak bu nihilizm, Nietzsche'ye göre bir son değil, yeni değerler yaratmak için bir başlangıç olan etkin nihilizmdir. Bu tür nihilizm, insanı güçlü kılan ve özgürleştiren bir yapıya sahip olduğu için, Nietzsche için olumlu, hatta gereklidir.

O halde Nietzsche için, immoralizm de, onun sonucunda gelişen nihilizm de aynı amaca hizmet eder; sürünün değer yargılarını yıkmak ve bir üst amacı gerçekleştirmek için gerekli ortamı hazırlamak. Immoralizm ve nihilizm, yeni değerler yaratabilmek için zorunlu olmakla birlikte, bu süreçler yeni değerlerin yaratılabilmesi için yeterli değildir. Nietzsche, immoralist ve nihilist tutumu, ancak yeni değerler oluşturabilmek adına gerekli ve yararlı görür. Yoksa bir amaca hizmet etmeyen özgürlük insan için tehlikelidir.

Buradan anlıyoruz ki Nietzsche, tüm değerlerin reddedildiği, değersiz bir hayatı insan için tehlikeli bulmakta, bu anlamda ne immoralizmi ve nihilizmi keskinlikle bir son nokta olarak kabul etmemektedir. Yine belirtmeliyiz ki, Nietzsche'nin immoralist ve nihilist tutumu, sadece yürürlükte olan sürü ahlakının reddine yönelik olup; yeni değerlerin oluşturulduğu bir üst aşamaya geçiş süreci için bir araç olarak görülmektedir.

¹ Birol Dok, a. g. e., s. 41

² M. Dede, a. g. e., s. 67

İnsanın olduğu yerde, değer yaratmanın kaçınılmaz olduğunu savunan Nietzsche için, değersiz bir yaşam olanaklı görülmemekle birlikte; onun, geçerlikteki ahlaka karşı çıkması ve ona ait tüm değerleri reddetmesi, immoralist olarak görölmesine sebep olmuştur. Öyleyse diyebiliriz ki, Nietzsche kendi çağına kadar yürürlükte olan sürünün ahlak anlayışını ve değerlendirme tarzını reddederken immoralisttir. Fakat o, değersiz bir yaşamı savunmaz. Hatta değersiz bir yaşamın mümkün olamayacağını savunur. Ona göre, bütün mevcut değerler yeniden değerlendirilmeli ve bu şekilde onların ötesine geçilmelidir. Nietzsche'nin ahlak anlayışında immoralite, bir amaç olarak değil, değerleri ve realiteyi değerlendirmede yeni bir perspektif oluşması için vazgeçilmez bir araç durumundadır.

SONUÇ

Friedrich Nietzsche, 19. yüzyılın en önemli ve etkili filozoflarından biridir. Felsefesine genel olarak bakıldığında, en fazla göze çarpan, hatta felsefesinin ana çizgisini oluşturan tavrın, çağının tüm değerlerine karşı giriştiği toptan karşı çıkış olduğu görülür. O, 19. yüzyıl Avrupa kültürüyle hesaplaşmış, tüm değerleri elekten geçirerek ve onlara karşı çıkarak kendi felsefesini ortaya koymuştur.

Nietzsche'ye göre 19. Yüzyıl Avrupa'sında, birbirine tamamen zıt gibi görünen fakat birbirinin uzantısı olan iki değerlendirme tarzı vardır. Bunlar; Hristiyanlık ve modernizmdir. Hristiyanlıkta Tanrı'ya ve dine duyulan aşırı inanç, modernizmde yerini akla ve bilime bırakmıştır. Nietzsche'ye göre birbirine çok tezat görünmekle birlikte, bu iki anlayışın çok önemli bir ortak özelliği vardır; her iki anlayışın değerlendirme tarzı da Nietzsche'ye göre sürü ahlakıdır. Hem Hristiyan toplumu, hem modern toplum, var olmak için birbirine ihtiyaç duyan insanlardan; Nietzsche'nin deyimiyle sürüden oluşmaktadır. Nietzsche'nin karşı çıktığı, tam da budur: Sürü insanı ve sürünün değerlendirmesiyle ortaya çıkan sürü ahlakı. Zaten Nietzsche felsefesinde ahlak denildiğinde anlaşılan, sürü ahlakıdır. Dolayısıyla Nietzsche'nin ahlak karşıtı, immoralist tutumunun hedefindeki ahlak da yine sürü ahlakı olacaktır.

Nietzsche, ahlakla ilgili görüşlerini açıklarken, ahlakın soykütüğü üzerine bir çalışma yapar ve ahlaki yargıların kökenini ve değerini bu şekilde ortaya koymaya çalışır. Ona göre ahlakın ortaya çıkışında, insanın psikolojik ve toplumsal koşulları etkili olmuştur. İnsan, kendini koruma ve hayatını devam ettirebilme içgüdüğü ile ahlaki değerler oluşturmaya başlar. Bu da tamamıyla, insanın doğasından kaynaklanmaktadır. Doğası itibarıyla zayıf, güçsüz olan insan, dıştan gelebilecek tehlikelere karşı varlığını korumak ve

hayatını devam ettirebilmek için, kendisi gibi güçsüz olan diğer insanlarla bir arada olma eğilimi taşır. Nietzsche'ye göre bunun kökeninde de, hayatın temel ilkesi olan güç istemi vardır. Doğası ne olursa olsun, insan içgüdüsel olarak gücü ister. Güçsüz insan da bu içgüdüyle, daha güçlü olabilmek adına, diğer güçsüz insanlara bir araya gelerek toplumu; Nietzsche'nin deyimiyle, sürüyü oluşturur. Ancak, bütün insanlar güçsüz ve zayıf bir doğaya sahip değildir; bunun yanında güçlü ve soylu insanlar da vardır. Bu insanlar özgür bir doğaya sahiptir ve var olmak için başkalarına ihtiyaç duymazlar. Güç istemi daha fazla olan bu insanlar, sürüden bağımsız, özgür insanlardır. Sürü, kendisi gibi olmayan, var olmak için sürüye ihtiyaç duymayan bu tür insanları, kendisi için bir tehdit olarak algılar ve güçlü insana hınç duymaya başlar. Güçlü insanın değerlerini tersine çevirerek, sürünün ilk değerlerini icat eder.

Nietzsche'ye göre sürünün ahlakının kökeni, güçlü insana duyulan kin ve onun değerlerinin tersine çevrilerek olumsuzlanmasıdır. Güçlü ve soylu insan her ne yapıyor, nasıl değerlendiriyorsa, tüm bu değerler "kötü" olarak tanımlanır. Benzer şekilde, soylu insanın olumsuzladığı değerler ise "iyi"dir. Böylece sürü, iyi ve kötüyü icat eder. O halde Nietzsche felsefesinde iyinin ve kötünün oluşturulması, tamamiyle soylu insanın değerlerinin olumsuzlanmasıdır ve sadece sürünün değerlendirmesi ve yorumudur. Diyebiliriz ki Nietzsche için ahlak, insanın kendi doğası çerçevesinde gerçekleştirdiği bir yorumdur. İnsanlar farklı doğalara sahip oldukları için de, yorumlar değişiklik gösterecek, ne kadar farklı yapıda insan varsa, yorumlar da o kadar çeşitli olacaktır.

Nietzsche, ahlaki yargıların ortaya çıkışını bu şekilde ortaya koyarken, dönemin ahlakının çok daha farklı bir konumda algılandığına dikkat çeker. Ahlak, bir yorumlamadır ve başlangıçta sürü insanının kendini koruma içgüdü ile sürü insanı tarafından icat edilmiş; ancak zaman geçtikçe kutsal bir üst değer haline getirilmiş ve topluluğun çıkarını koruyan bir araç değil, üst amaç halini almıştır. Nietzsche'ye göre tehlike burada başlar. Sürü ahlakı,

sürü içinde kalıp sadece sürü insanı için var olsaydı, bu çok doğal ve tehlikesiz olurdu ancak, sürü ahlakı, sürü ile sınırlı kalmamış, sürünün dışındaki soylu insanlara da baskı yaparak evrensel bir oluşum tablosu çizmeye çalışmıştır. Sürü ahlakı, aynı zamanda, insanlara bir öte dünya vaat ederek, gerçek yaşamı ve insanın yaşamsal içgüdülerini hiçe saymıştır. Bu biçimde insanı sindiren ve baskılayan bu ahlaki değerler, insan hayatında bir çöküşe neden olmuş, insan umudunu ve tüm anlamlarını kaybederek *décadence* durumuna girmiştir. İşte bu sebeplerden dolayı, sürü ahlakı yıkılmalı ve yok edilmelidir.

Nietzsche'nin amacı, bütün değerlerin yeniden değerlendirilmesidir. Sürünün değerlerinin yeniden değerlendirilebilmesi için, bu perspektifin dışına çıkabilmek ve özgür olabilmek gerekir. Hayatı, kendi gözleriyle görüp, kendi bakış açısıyla kavrayabilecek özgürlüğe ulaşabilmek içinse, sürü ahlakının boyunduruğundan kurtulmak, mevcut değerleri yıkmak gerekir. Bu immoral bir tavidir ve Nietzsche, bu tutumuyla immoralist bir filozoftur diyebiliriz. İmmoralizm mevcut ahlaki değerlere karşı çıkma, onları reddetme olarak ifade edildiğinde, Nietzsche'nin sürü ahlakı karşısındaki tavrının immoralist olduğu bizce çok açıktır. Nietzsche de bu bakımdan immoralist olduğunu kabul eder. Ayrıca, Nietzsche'nin ahlak ile anlatmak istediği, sürü ahlakı ise yine sonuçta varılan nokta immoralizm olacaktır. Çünkü Nietzsche, sürü ahlakının tamamıyla ortadan kaldırılıp yok edilmesini ister. Bu ahlakın, insan hayatında meydana getirdiği tahribat ve çöküş, ancak bu değerlerin tümünden reddedilmesiyle önlenabilir.

Aynı bakış açısıyla Nietzsche felsefesinde nihilizmi de değerlendirebiliriz. Sürünün değerlerinin reddedilmesi, hiçe sayılması, Nietzsche felsefesindeki nihilistik döneme de tekabül eder. Nihilizm, sürü değerlerinin boyunduruğundan kurtulmak, özgürleşmek için gerekli olan bir süreçtir. Ancak Nietzsche, hiçbir zaman nihilizme saplanıp kalmadığı gibi nihilizmin bu çeşidini tehlikeli bulur. Nihilizm, insanı özgürleştirmek, sürü değerlerinden kurtulmak için bir araçtır. Bu araç ile ulaşılmak istenen amaç

ise, yeni değerleri oluşturabilecek olan üstinsanın önünü açmak, ona uygun zemini hazırlamaktır.

Nihilizm ve immoralizmin amaç olduğu bir yaklaşım düşünürsek, varılacak sonuç anarşizmdir. Tüm değer ve anlamlardan yoksun bir yaşam, Nietzsche'nin ulaşmak istediği son değildir. Nietzsche, bu sona ulaşmak istemediği gibi, değerin olmadığı bir yaşamın olanaklı olabileceğini de kabul etmez. Çünkü insan değer koyan bir varlıktır ve insanın var olduğu her yerde, değerlendirme de olacaktır. Nietzsche, insanın kendisini aşarak, içgüdülerinin gereği olan güç istemini sonuna kadar gerçekleştirmesini ve kendisinden üstinsanı yaratmasını amaçlar. Üstinsan, realitenin gerçeğini, hayatın sonsuz oluşunu kavrayan, kabul eden ve bunu bilerek hayata sarılan insandır. O, realiteyi, kendisine dikte edilen değerler doğrultusunda değil, kendi gözleriyle gören ve kendi perspektifinden değerlendiren insandır. Yıkılan, yok edilen tüm değerlerin yerine kendi değerlerini koyar.

Bütün bu değerlendirmelerle birlikte nihayet şunları da söyleyebiliriz; Nietzsche, değersiz bir hayatı öngörmemekte, o kendi değerlerini kendi yaratabilen üstinsanı hedeflemektedir. İmmoralizm ağısından değerlendirdiğimizde, sürünün ahlakına karşı takındığı tavrın tamamen immoralist olduğunu açıklıkla söyleyebiliriz. Bizce, özellikle altı çizilmesi gereken nokta ise, Nietzsche'nin immoralizminin sürü ahlakına karşı olduğu, aslında onun felsefesinin değersiz bir yaşamı hedeflemediği; aksine, mevcut değerlerin, yeni değerler oluşturmak adına reddedildiği gerçeğidir.

KAYNAKÇA

A. Nietzsche'nin Kendi Eserleri

NİETZSCHE, Friedrich; **Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe**, çev. Nusret Hızır, 2. Baskı, İstanbul, Kabalcı Yay., 1992.

NİETZSCHE, Friedrich; **Tarih Üzerine**, çev. Nejat Bozkurt, 4. Baskı, İstanbul, Say Yay. , 1997.

NİETZSCHE, Friedrich; **Tragedyanın Doğuşu**, çev. İ. Zeki Eyüboğlu, İstanbul, Say Yay., 1999.

NİETZSCHE, Friedrich; **Tan Kızılığı**, çev. Hüseyin Salihoğlu-Ümit Özdağ, 3. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 2001.

NİETZSCHE, Friedrich; **Güç İstenci**, çev. Sedat Umran, 1. Baskı, , İstanbul, Birey Yayıncılık, 2002.

NİETZSCHE, Friedrich; **Aforizmalar**, çev. Ali Akdeniz, İstanbul, Babil Yay., 2003.

NİETZSCHE, Friedrich; **Deccal**, çev. Oruç Aruoba, İstanbul, İthaki Yayınları, 2003.

NİETZSCHE, Friedrich; **İyinin ve Kötünün Ötesinde**, çev. Ahmet İnam, 2. Baskı, İstanbul, Say Yay., 2004.

NİETZSCHE, Friedrich; **Şen Bilim**, Çev. Ahmet İnam, İstanbul, Say Yay. 2004.

NİETZSCHE, Friedrich; Nietzsche, **Zerdüş Böyle Diyordu**, çev. Osman Demirsu, 12. Basım, İstanbul, Varlık Yayınları, 2004.

NİETZSCHE, Friedrich; **Ahlakın Soykütüğü**, çev. Orhan Tuncay, İstanbul, Gün Yayıncılık, 2005.

NİETZSCHE, Friedrich; **Ecce Homo**, çev. İ. Zeki Eyüboğlu, 2. Baskı, İstanbul, Say Yay., 2005.

NİETZSCHE, Fredrich; **Putların Alacakaranlığında**, çev.: Orhan Tuncay, İstanbul, Gün Yay., 2005.

B. Diğer Eserler

AKARSU, Bedia; **Çağdaş Felsefe**, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 1994.

ATİKER, Erhan, **Bireyselleşme ve Toplumsal Farklılaşma**, İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yay., 1995.

AYDIN, Hüseyin; **Metafizikçi Olarak Nietzsche**, Bursa, Uludağ Üniversitesi Basımevi, 1984.

BAYKAN, Fehmi; **Bilgelik Yolunda Bir Filozof Nietzsche**, Ankara, Palme Yay., 1989.

BAYKAN, Fehmi; **Nietzsche'nin Felsefesi**, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2002.

BERKOWITZ, Peter; **Nietzsche-Bir Ahlak Karşısının Etiği**, çev. Ertürk Demirel, İstanbul, Ayrıntı Yay., 2003.

BLACKHAM, H. J.; **Altı Varoluşçu Düşünür**, çev. Ekin Uşşaklı, Ankara, Dost Yay., 2005.

CAMUS, Alber; **Başkaldıran İnsan**, çev. Prof.Dr. Tahsin Yücel, Ankara, V Yayınları, 1990.

CEVİZCİ, Ahmet; **Aydınlanma Felsefesi**, Bursa, Ezgi Kitabevi, 2002.

CEVİZCİ, Ahmet; **Ethiğe Giriş**, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2002.

CEVİZCİ, Ahmet; **Felsefe Terimleri Sözlüğü**, 2. Baskı, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2003.

CHAÏX-RUY; **Nietzsche Yaşamı ve Felsefesi**, çev. N. Berna Serveryan, 3. Baskı, İstanbul, Çiviyazıları Yay.,2001.

COŞAR, Metin; **Nietzsche Kavramada Yeni Bir Yol**, Ankara, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, 2002.

ÇİĞDEM, Ahmet; **Aydınlanma Düşüncesi**, İstanbul, İletişim Yayınları, 4. Baskı, 2003.

DEDE, Münir; **“F.W.Nietzsche ve H. Bergson’un Ahlak Anlayışları”**, Yayınlanmamış doktora tezi, Erzurum, 1996.

DOK, Birol; **Nietzsche’nin Nihilizmi**, 2. Baskı, , Ankara, Seba Yayınları, 2003.

EYÜBOĞLU,İ. Zeki; **Eylem Ödevi**, İstanbul, Boray Yay., 1991.

GROETHUYSEN, Bernard; **Nietzsche ve Alman Felsefesi Düşünüşüne Giriş**, Çev. R.Atademir, İstanbul, Remzi Kıtabevi, 1944.

GUERİN, Michel; **Kahraman Sokrates Nietzsche**, çev. Kenan Sarıalioğlu 1. Baskı, İstanbul, Dharma Yayınları, 2006.

HEİDEGGER, Martin; **Nietzsche'nin Tanrı Öldü Sözü**, çev. Levent Özşar, Bursa, Asa Kıtabevi, 2001.

KANT, Immanuel; **Seçilmiş Yazılar**, çev. Nejat Bozkurt, İstanbul, Remzi Kıtabevi Yay., 1. Baskı, 1984.

KLOSSOWSKI, Pierre; **Nietzsche ve Kısırdöngü**, çev. Mukadder Yakupoğlu,, 1. Baskı, İstanbul, Kabalcı Yay., 1999.

KUÇURADI, İoanna; **Nietzsche ve İnsan**, Ankara, Türkiye Felsefe Kurumu Yay.1999.

KÜÇÜKALP, Kasım; **Nietzsche ve Postmodernizm**, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2003.

MACLNTYRE, Alasdair; **Erdem Peşinde**, çev.: Hakkı Hünler- Solmaz Zelyüt Hünler, İstanbul, Paradigma Yay., 2001.

ÖZLEM, Doğan; **Felsefe Yazıları**, İstanbul, Anahtar Kitaplar, 1993.

PEARSON, Keits Ansell; **Kusursuz Nihilist**, çev.Cem Soydemir, 1. Baskı, İstanbul, Ayrıntı Yay., 1998.

POOLE, Ross; **Ahlak ve Modernlik**, çev. Mehmet Küçük, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1993.

ROBINSON, Dave; **Nietzsche ve Modernizm**, çev. Kaan H. Ökten, 1. Baskı, İstanbul, Ayrıntı Yay., 2000.

STAUTH, G.-TURNER, B.S.; **Nietzsche'nin Dansı**, çev. Mehmet Küçük, Ankara, Bilim ve Sanat Yay., 1997

TOURİNE, Alain; **Modernliğin Eleştirisi**, çev. Hülya Tufan, 2. Baskı, İstanbul, YKY, 1995.

ÜLKEN, Hilmi Ziya; **Yirminci Asır Filozofları**, Ankara, Kanaat Kitabevi, 1936.

ÜLKEN, Hilmi Ziya; **Varlık ve Oluş**, Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., 1968.

VATTİMO, Gianni; **Nietzsche İle Diyalog**, çev. Durdu Kundakçı, Ankara, Dost Kitabevi Yay., 2005.

YETKİN, S. Kemal; **Büyük Tedirginler**, Ankara, Pars Matbaası, 1976.

C. Makaleler

BLONDEL, Eric; “Modern İnsan Doğanın Trajik Yasalarını Unuttu”, Çev. Kenan Sarılioğlu, **Nietzsche**, İstanbul, Say Yay., 2006.

DALDENİZ, Elif; “Zerdüşt: Tiksinti Duymayan İnsan”, **Cogito**, Sayı: 25, İstanbul, Yapı Kredi Yay., 2001.

DELUZE, Gilles; “Üstinsan: Diyalektiğe Karşı”, çev. Turhan Ilgaz, **Cogito**, Sayı: 25, İstanbul, 2001.

MAHÇUPYAN, Etyen; “Modern Bireyin ve Bölünmez Aklın Bin Yılı”, **Doğu Batı Dergisi**, Sayı 3.

NUTKU, Uluğ; “Nietzsche’de Nihilizm Problemi”, **Felsefe Arkivi**, Sayı:16, İstanbul, 1968.

ÖZLEM, Doğan; “Tarih, Bilim, Biliş”, **Felsefe Tartışmaları Dergisi**, 25. Kitap, İstanbul ,Panorama Yay., 1999.

ÖZET

KÖSE, Demet, Nietzsche Felsefesi, Modernizm, Ahlak ve İmmoralizm, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.

Bu tezin amacı; Nietzsche'nin ahlak anlayışını ayrıntılı olarak ele alarak, Nietzsche'ye yöneltilen immoralist suçlamasının gerekçelerini ortaya koymak ve sonuçta Nietzsche'nin bir immoralist olup olmadığını değerlendirmektir. Nietzsche'yi anlayabilmek için, çalışmaya, onun felsefeye ve filozofa bakışını ele alınarak başlanmıştır. Daha sonra, Nietzsche felsefesinin temel kavramları olan, "güç istemi", "décadence", "nihilizm", "Tanrı'nın ölümü", "sonsuz dönüş", "üstinsan" kavramları tek tek ele alınarak açıklanmıştır. Çalışmada, Modernizm kavramının açıklanmasına da yer verilmiştir. Nietzsche, modernizme ve modernizmin ahlak anlayışına karşı çıktığı için, çalışmada, modernizmin kavramsal çerçevesi kadar, ahlak anlayışlarına da değinilmiştir. Nietzsche, tarih boyunca görülen iki tür ahlak olduğundan bahseder. Bunlar; sürü(köle) ahlakı ve efendi ahlakıdır. Ahlak, çoğu insanın inandığı gibi, doğaüstü kaynaklardan insana gelmiş değildir. Ahlak, insanlar tarafından oluşturulmuş bir yorumdur ve Nietzsche'ye göre bu yorum, yorumu yapan insanın doğası ile birebir ilişkilidir. İnsanlar arasında bir eşitlikten söz edilemeyeceğini savuna Nietzsche'ye göre insanlar, güçlü ve güçsüz olmak üzere farklı doğalara sahiptir. Ahlak, farklı doğadaki insanların, realiteyi farklı perspektiflerden değerlendirmesi sonucunda oluştuğu için, birden fazla değerlendirme biçimi vardır ve bu çok doğaldır. Sürü ahlakı, sürünün kendini korumaya yönelik ihtiyaçlarından doğmuş, ancak zamanla kutsallaştırılarak, insanı aşan bir konuma getirilmiştir. Sürü içinde kaldığı sürece doğal olan sürü ahlakı, Nietzsche'ye göre sürü dışındaki güçlü insanları da baskı altına almaya çalışınca, tehlikeli olmaya başlamıştır. İnsani içgüdüleri, gerçek yaşamı yok sayarak, insanlar üzerinde çöküşe neden olan bu ahlak, yok edilmelidir. Nietzsche, sürü ahlakına bu şekilde karşı çıkar ve onun, ortadan kaldırılması gerektiğini savunur. Bu noktada Nietzsche

immoraisttir. Mevcut olan ahlaka karşı çıkar ve onu yıkmak ister. Ancak onun immoralizmi yeni değerler oluşturabilmek için gerekli bir aşamadır. Varılmak istenen son nokta, değersiz bir yaşam değildir ki Nietzsche'ye göre, insanın olduğu yerde değerlendirme kaçınılmazdır. O halde Nietzsche felsefesinde immoralizm, üstinsanın önünü açmak, ona, yeni değerler oluşturabilmek için gerekli ortamı sağlamak için zorunlu olan bir süreçtir.

Anahtar Sözcükler

- 1. Ahlak**
- 2. Modernizm**
- 3. Nihilizm**
- 4. İmmoralizm**
- 5. Üstinsan**

ABSTRACT

KÖSE, Demet, Philosophy of Nietzsche, Modernism, Morality and Immoralism, Master Thesis, Ankara, 2008.

The aim of this study is to show deeply the philosophy of Nietzsche on morality, to analyze the reasons of the claims that he is an immoralist and as a result to evaluate whether he's an immoralist or not. To understand Nietzsche, firstly his look to philosophy and philosophers is studied. Next, Nietzsche's basic conceptions; the will to power, decadence, nihilism, perspectivism, the death of god, the principle of eternal return and overman (übermensch) is studied and explained one by one. On the study; the explanation of modernism has also taken place. As well as the conceptional view, Nietzsche's philosophy on morality is mentioned because he is against modernism and modernism's moral understanding. Nietzsche discusses that two moral views occur during history. These are slave morality and master morality. On the contrary to people believes, morality did not come from divine sources. Morality is a man made value and according to Nietzsche this comment is related to the man's nature that made it. According to Nietzsche who claims that men are not equal, people have different natures as strong and weak. Morality has more than one explanation because it is occurred by the comments of different perspectives of men with different natures and it is very natural. Herd morality appeared from the needs to protect the men but in time become divine and been over a single person. According to Nietzsche, although it is natural if it is stable inside, herd morality became dangerous when it stresses and pressures on the strong. This morality which causes decadence of men and ruling out humane instincts and real life must be annihilated. Nietzsche comes out against slave morality on this hand and thinks that it must be countered. At this point Nietzsche is an immoralist. But his immoralism is a necessary milestone to compose new values. The final

aim is not an insignificant life due to the fact that according to Nietzsche where man exists evaluation is unavoidable. Therefore, immoralism at Nietzsche's philosophy is an obligatory process to provide a new way to overman (übermensch) and to prepare him a required atmosphere for composing new values.

Key Words

- 1. Morality**
- 2. Modernism**
- 3. Nihilism**
- 4. Immoralism**
- 5. Overman (übermensch)**